

KEREKES PÁL | KISZL PÉTER

MAGYAR IRODALOM *@* VILÁGHÁLÓN

SZABADON ELÉRHETŐ MAGYAR NYELVŰ
SZÖVEGGYŰJTEMÉNYEK

Magyar irodalom a világhálón
Szabadon elérhető magyar nyelvű szöveggyűjtemények

Kerekes Pál – Kiszl Péter

MAGYAR IRODALOM A VILÁGHÁLÓN

Szabadon elérhető magyar nyelvű szöveggyűjtemények

Budapest, 2018

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

Megjelent az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatásával

A kézirat lezárva: 2018. április 15.

Lektorálta: Tószegi Zsuzsanna

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Könyvtár- és Információtudományi Intézet Digitális Bölcsészet Központ

© Kerekes Pál és Kiszl Péter, 2018

ISBN 978-963-489-010-2

DOI: <https://doi.org/10.21862/978-963-489-010-2>

www.eotvoskiado.hu

Felelős kiadó: az ELTE Bölcsészettudományi Kar dékánja

Projektvezető: Sándor Júlia

Felelős szerkesztő: Brunner Ákos

Tipográfia: SzépKönyvek

Borító: Csele Kmotrik Ildikó

Nyomdai kivitelezés: Pátria Nyomda Zrt.

Tartalom

ELŐSZÓ. A MAGYAR IRODALOM INTERNETES REPREZENTÁCIÓJA	8
--	---

I. RÉSZ

Szabadon elérhető magyar irodalmi szövegek. A nyomtatott és a digitális kor tendenciái

BEVEZETÉS. KERESKEDELMI FORGALMAZÁS HELYETT SZABAD ELÉRÉS	
– MAGYARORSZÁGON IS	13
A kötet határai.....	18
KORAI MAGYAR VÍZIÓK AZ INGYENES E-KÖNYV MEGTEREMTÉSÉRE	24
Az e-book-szkepticizmus jelensége.....	29
Nyomtatott könyv-szkepticizmus? Egy Illyés Gyula naplójegyzet nyomában	30
Olcsó vagy ingyenes? A könyvárazásról	32
Babits Mihály a könyv forgalmi értékéről	37
A DIGITÁLIS SZÖVEGTARTALOM VÁLFAJAI.....	39
KÖLTSÉGMENLESSÉG: A SZABADON OLVASHATÓ ELEKTRONIKUS KÖNYVEK	42
INTERNETES JOGSÉRTÉS: ILLEGÁLIS KÖNYVADATBÁZISOK, TORRENTEZÉS, TILTOTT FÁJLCSERE	46

II. RÉSZ

A virtuális térben szabadon hozzáférhető magyar irodalmi művek. Magyar és külföldi adatbázisok, szöveggyűjtemények

A JELENTŐSEBB MAGYAR ONLINE SZÖVEGGYŰJTEMÉNYEK – 2018 TAVASZÁN.....	50
Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK)	50
Digitális Irodalmi Akadémia (DIA)	53
Hungaricana	56
Digitális Tankönyvtár	58
Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet.....	58
Magyar Nemzeti Digitális Archívum (MaNDA).....	59
Nemzeti Audiovizuális Archívum (NAVA)	60
ArchívNet	61
Arcanum Kézírási Könyvtár	62
Sulinet tudásbázis	62
További digitális könyv- és szöveggyűjtemények: megyei könyvtárak, egyetemek, magánkezdményezések szolgáltatásai	63
Egyházi és határon túli digitális könyvadatbázisok.....	65
Idézetgyűjtemények, aforizmák, felhasználói versgyűjtemények.....	66
Magyar online szövegmúzeumok, történelmi e-book könyvtárak	67
 GLOBÁLIS E-KÖNYVTÁRAK, KULTURÁLIS PORTÁLOK SZABADON ELÉRHETŐ MAGYAR KÖNYVANYAGA.....	 73
 A SZABADON ELÉRHETŐ MAGYAR IRODALOM EGYEDI LELŐHELYEI	 78
Szerzői oldalak	78
Könyvapplikációk.....	79
Könyvolvasó és -rendszerező, konvertáló-szinkronizáló applikációk	80
Részlegesen ingyenes könyvek, reklámért elérhető szövegek	81
Magyar és nemzetközi líra – műfordítás-szövegtárak, műfordítói oldalak	81
<i>Versumonline</i>	81
<i>Magyarul Babelben</i>	82

<i>Bábelmátrix és a Visegrádi Országok irodalma</i>	82
<i>Index Translationum</i>	83
<i>Műfordítói weblapok</i>	83
Irodalmi, művészeti projektek, kutatások publikációs honlapjai.....	84
A Magyar Elektronikus Könyvtár új sorozatai.....	84
Képregény, manga, fanfiction.....	85
 FOLYÓIRATOK INGYENES E-TARTALOM ÁLLOMÁNYAI.....	89
Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis (EPA)	91
Repozitóriumok.....	92
REAL (Repository of the Academy's Library).....	92
 KÖZGYŰJTEMÉNYEKBE ELÉRHETŐ DIGITÁLIS SZÖVEGTÁRAK.....	94
Arcanum Digitális Tudománytár (ADT)	94
Elektronikus Információs szolgáltatás (EISZ) Nemzeti Program.....	95
 INGYENESEN ELÉRHETŐ MESE- ÉS IFJÚSÁGI IRODALOM.....	96
Mesegyűjtemények, kötelező olvasmányok, ifjúsági irodalom.....	97
 A KÖNYVTÁR ÉS AZ INGYENES E-KÖNYV.....	104
 SZÖVEGEMANCIPÁCIÓ ÉS KÖNYVMONOPOLIZMUS	107
 A KÖTET SZAKIRODALMÁNAK JEGYZÉKE.....	111
 VÁLOGATÓ LENYOMAT AZ ISMERTETETT SZÖVEGGYŰJTEMÉNYEK KÉPERNYŐKÉPEIBŐL – „PAPÍR ALAPÚ WEBARCHIVÁLÁS”	117

Előszó. A magyar irodalom internetes reprezentációja

Az olvasó kezében tartott könyv időhorizontja negyed századnál is rövidebb, de a magyar kulturális örökség megőrzése, átörökítése szempontjából mégis egy egész korszakot fog át. A magyar irodalom internetes közzétételének úttörői mindössze húsz-huszonöt éves múltat tudhatnak maguk mögött. Meghatározó jelentőségű programok indulásának és kiteljesedésének időszaka ez a két és fél évtized, melynek utolsó negyedében-ötödében jelentős mennyiségi és minőségi gyarapodásnak is tanúi lehettek a magyar irodalom online elérhető szegmense iránt érdeklődők.

A kötet tanulmányozása során felötlő legelső kifejezés a gyorsuló idő, Marx György eme széles körben elterjedt, találó szófordulata lehet. Akár közhelyszám-ba is mehetne az idő gyorsulásának emlegetése, ha nem lenne olyan végtelenül helytálló. Mert mi másnak tulajdoníthatnánk, hogy egyetlen emberöltőnek sem kellett eltelnie ahhoz, hogy a digitális szövegek közlésére, reprezentációjára ma már gyökeresen más technológiát használjunk, mint húsz éve?

A világháló széles körű elterjedését megelőző időszak nagy ígérete volt a CD-ROM – különösen annak multimédiás változata –, de hová lettek, és ma hol hasznosulnak azok a nagyszerű kiadványok, amelyek ezen a hosszú életűnek beharangozott, de végül tiszavirágéletűnek bizonyult hordozón jelentek meg? Az optikai lemezen publikált tartalmak szinte mindegyike halott emlék: fizikailag talán léteznek még itt-ott, de a tartalmuk gyakorlatilag hozzáférhetetlen. Néhány évtized alatt annyit változott a szoftvertechnológia, hogy a mai

eszközökkel már nem lehet elolvasni a gondosan megszerkesztett, sok munkával összeállított multimédia CD-ROM-ok tartalmát.

Pontosan két és fél évtizede, 1993. április 30-án bocsátotta ingyenesen az emberiség rendelkezésére a World Wide Web technológiát az azóta az informatikusok Nobel-díjával, a Turing-díjjal kitüntetett Sir Tim Berners-Lee, kinek hitvallása szerint alapvető emberi jog az internet-hozzáférés.

E röpké huszonöt év alatt az internet azonban oly mértékű változáson ment keresztül, hogy ha valaki egy időkapuszulába zárva töltötte volna ezt az időszakot, és az akkor (az 1990-es évek derekán) megismert, megtanult készségekkel, eszközökkel a mai internet világába akarna belépni, úgyszólván legyőzhetetlen akadályokba ütközne. A negyedszázaddal ezelőtti szoftver- és hardvereszközök nem lennének képesek létrehozni a hálózati kapcsolatot, mert az akkori számítógépek és böngészőprogramok nem tudnának „szót érteni” a mai technológiával. Ha pedig az időgépből ideröpített kísérleti alanyunknak egy mai eszközt adnánk a kezébe, további lehetetlen feladattal találná magát szemben: képtelen lenne eligazodni a világhálón. A huszonöt évvel ezelőttihez képest egyfelől a hihetetlenül felduzzadt mennyiség, másfelől a tájékoztató eszközök hiánya lehetetlenítené el a képzeletbeli emberünk eligazodását a weben.

Húsz évvel ezelőtt, 1998 tavaszán 3,5 ezer webhely volt bejegyezve a „.hu” felső szintű közdomén alatt, míg kötetünk kéziratának lezárásakor csaknem 730 ezer közdomén alatt delegált domént tartottak nyilván a hivatalos regisztrátorok.

2018 elején az emberiség fontos mérföldkőhöz érkezett: ekkor vált internet-használóvá a Föld 7,6 milliárd lakójának több mint fele. Ugyanebben az időszakban a magyar lakosság 70 százaléka használta több-kevesebb rendszerességgel a világhálót. Ha arra vagyunk kíváncsiak, hány potenciális olvasója lehet az online közzétett magyar irodalomnak, vessük össze a két számot – az egyszerűség kedvéért 15 millió magyar nyelven olvasni tudóval számolva. Kis kerekítéssel elmondhatjuk, hogy a Föld lakóinak 2 ezreléke tud magyarul, és 1,4 ezreléke számít internethasználónak.

A magyar nyelvű irodalom internetes jelenlétéről szóló kötet szerzői a könyvtár- és információtudományi szakterület elismert, sokat publikáló szakemberei. Kiszl Péter és Kerekes Pál az elmúlt évtizedben számos, részben közös művet

alkotott, amelyek a kulturális örökség és a legújabb technológiai eszközök szimbiózisából létrejött korszerű közlésformákhoz kapcsolódtak. Jelen kötet – mellett, hogy illeszkedik ebbe a sorba – a sok ezer éves könyvtári célfeladatok egyikeként, a számbavételnek a folytatója. Amíg azonban a klasszikus inventáriumok egy adott gyűjtemény, behatárolt készlet feltárását szolgálják, az ismert szerzőpárost ezúttal más cél vezérelte: ők az ingyenesen elérhető magyar nyelvű irodalmi szöveggyűjteményekre koncentráltak, ezek jeleseit kívánták számba venni, vállalva a felsorolásból kimaradtak mellőzöttség érzésével kapcsolatos kockázatot.

A „leltárkészítés” során az auktorok törekedtek ugyan a viszonylagos teljességre, de a kötet elsődleges célja a figyelem felkeltése volt: reflektorfénybe a magyar irodalom színe-javát kínáló, ingyenesen lekérdezhető szöveggyűjtemények kerültek.

A világháló egyik nagy mítosza a szabad elérés: az internethasználók hozzászoktak és igénylik a digitális javakhoz való ingyenes hozzáférést, holott mindenki tisztában van azzal, hogy valahol, valakik megfizetik ennek az árát. Hiába jár jelentős költséggel a digitális tartalom előállítás, a tartalomszolgáltatók nem kérhetik el az internetpolgároktól a ráfordítások árát, ezért kénytelenek más finanszírozási vagy üzleti modellhez folyamodni a költségek fedezése érdekében.

Az egyik dotálási lehetőség, amely különösen a közgyűjteményi digitalizálási projektekre vonatkozik, a pályázati támogatás. A szerzők által a kötetben említett több mint kétszáz webcímen található szövegtárak meghatározó része ebbe a körbe tartozik. Könyvtári, múzeumi, levéltári szakemberek áldozatos, kitartható munkája eredményeként fantasztikus mennyiségű magyar nyelvű irodalom került föl a világhálóra – ennek ellenére a kínálat mégis szerény ahhoz képest, amit a felhasználók (joggal) elvárnak.

A röviden bemutatott, illetve felsorolt magyar nyelvű szöveggyűjtemények másik hányada külföldi intézmények gondos munkája eredményeként érhető el a neten. A szerzők jelentős küldetést teljesítenek, amikor ezekre a kevésbé ismert és látogatott, sok-sok értéket elérhetővé tevő oldalakra is felhívják a figyelmet.

A harmadik fejezet a közszférán kívüli vállalkozások kínálatát mutatja be, ahol a szabad elérés bizonyos feltételek mellett működik. E szolgáltatóknál

a finanszírozás többnyire a hirdetésbevétel üzleti modellje alapján történik. A mobil applikációk segítségével elérhető meseoldalaktól a webkettő körébe tartozó, közösségi alapokon gyarapodó webszajtókig színes a kínálat.

Külön ki kell emelni, milyen fontos missziót vállaltak a szerzők, hogy az internet végtelen – és bizony, sok helyütt zavaros – óceánján szörföző olvasókat olyan biztonságos kikötőkbe vezérlik, ahol nem kell tartaniuk kalózok ármánykodásaitól. A tapasztalatok szerint ma már a legtöbben tudnak róla, hogy a világhálón sok az illegálisan megjelenő tartalom. Azzal azonban már kevesen vannak tisztában, hogy a szerzői jogi törvény előírásait figyelmen kívül hagyó fájlok „véletlen” letöltése is következményekkel jár. Csak üdvözölni lehet, hogy ez a fontos kérdés komoly hangsúlyt kapott a könyvben.

Izgalmas szellemi kaland végignézni a kiadványban említett digitális könyvtári állományokat, szöveggyűjteményeket. Már a mai internethasználó is érezhet némi ellentmondást abban, hogy a magyar irodalmi szövegek internetes reprezentációja a fél évezredes technológia, a könyvnyomtatás logikáját követi. A világhálóra fölkerült digitalizált könyvek és más szövegek túlnyomó többsége ugyanúgy lineáris olvasásra készített, mint azt a Gutenberg-galaxis termékei tették évszázadokon át, holott a World Wide Web immanens jellemzője a hipertextualitás.

A mai digitális irodalmi szöveggyűjtemények nemcsak a klasszikus – tehát az irodalmi kánonhoz tartozó – műalkotásokat, hanem ráadásul a nyomdagép filozófiáját követő műveket állítják a fősodorba. Természetesen ezek hozzáférhetővé tétele minden nemzet elemi érdeke, ezért a legfontosabb törekvések közé kell tartoznia annak, hogy a kulturális örökség részét képező digitalizált szövegek mennyisége erőteljesen gyarapodjon, és minél több magyar nyelvű irodalmi mű legyen elérhető a nagyközönség számára, még hozzá szabadon.

A szerzők széles látókörét dicséri, hogy sok olyan, újszerű prezentációs technikát alkalmazó szolgáltatást is figyelembe vettek, melyek a mai lehetőségekkel élve, azokat kreatív módon felhasználva mutatják be az irodalmi műveket.

Tószegi Zsuzsanna

I. RÉSZ

Szabadon elérhető
magyar irodalmi szövegek.
A nyomtatott és a digitális
kor tendenciái

Bevezetés. Kereskedelmi forgalmazás helyett szabad elérés – Magyarországon is

Az internet használata, a világhálón történő keresés nélkül már elképzelhetetlenek mindennapjaink,¹ ezzel összefüggésben pedig a digitalizált szöveg, az elektronikus könyv (electronic book, rövidítve: e-book) az olvasáskultúra részévé vált.² Egyre több szöveg kerül kijelzőkre, képernyőre. Egyre gazdagodnak a hálózati olvasás lehetőségei, a könyves net-kínálat új fejlesztésekkel bővül: a „kiterjesztett valóság” (Augmented Reality = AR) és a „virtuális valóság” (Virtual Reality = VR)³ szövegprezentációs kísérletezései is ebbe az irányba mutatnak.⁴ A folyóirat-kultúrában az online megjelenés szinte teljes mértékben átvette a nyomtatott változat évszázados szerepét és a szakkönyv is a digitális megjelenés irányába fejlődik. A klasszikus magyar szépirodalom jó része

¹ HALAVAIS, Alexander: *Search Engine Society*. Polity Press, Cambridge – Medford, 2017. (Digital Media and Society.)

² KERESKES Pál – KISZL Péter – TAKÁCS Dániel: *E-könyvészet. A digitális könyvkultúra alapvonásai*. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 2013.

³ TEGMARK, Max: *Life 3.0: Being Human in the Age of Artificial Intelligence*. Alfred A. Knopf, New York, 2017.

⁴ KERESKES Pál: VR és AR könyv: olvasói hóbort vagy új könyviség? *Könyvkonnektor blog* (a 2017. június 30-án tárolt változat elérhető az Internet Archive adatbázisában: <https://bit.ly/2I4D8dH>). SZÜTS Zoltán – YOO, Jinil: A kiterjesztett valóság térhódítása. *Információs Társadalom*. 13. évf. 2013. 2. sz. 58–67. <https://bit.ly/2rs9vwC> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

A szabadon elérhető könyvek és szöveggyűjtemények a világháló legnagyobb kulturális lehetőségei. Szórakoztató és magas irodalom egyaránt letölthető, mindennemű anyagi ráfordítás nélkül.

elérhető ingyenesen, valamint jelentős számú kortárs magyar irodalom is található szabad adatbázisokban, szerzői portálokon.

Aki olvasni akar, könnyen jut könyvhöz az interneten. Hazai és globális táarak ontják – legális módon, ingyenesen – magyar nyelvű írásművek tízezreit. A szabadon elérhető könyvek és szöveggyűjtemények a világháló legnagyobb kulturális lehetőségei. Szórakoztató és magas irodalom egyaránt letölthető, mindennemű anyagi ráfordítás nélkül. Feltéve, ha tudjuk, hol található meg a térítésmentesen,

legálisan kínált művek. A digitális kánaán hegycsúcsai és völgyei bejárhatók, de kellenek hozzá előzetes ismeretek. *Ez a kötet abban kíván segítséget nyújtani, hogy bemutassa a szabadon elérhető magyar könyv- és szöveggyűjteményeket.*

A könyv virtualizálódott. Fogalma bővült, új jelentéstartalmakkal egészült ki. Gutenberg fél évezredet meghaladó találmánya⁵ ma is él, új művelődési dimenzióknak nyit teret, további kulturális impulzusokat ébreszt. Mégis, ha eddig csak a könyvről beszéltünk, most már ki kell egészítenünk olvasói (és esetünkben könyvtárosi) látásmódunkat az e-könyvekre és – az információs és kommunikációs technológiák rohamos fejlődése hatására fellazult könyvkeret miatt – az elektronikus szöveggyűjteményekre; tekintettel a digitális tartalomkínálat elterjedtségére, egyre növekvő felhasználói népszerűségére. Az olvasó új kifejezésekkel találkozik: e-könyv (e-book), online könyv, digitális könyv, hipertext könyv, virtuális könyv, illetve ezek különféle szöveggyűjteményi változatai. Szinte lehetetlen követni az új fogalmak belépését, jelentésbővülését, angol-magyar szóvariánsokra történő kiegészülését. Könyv applikációk öntik el a netet, digitális tankönyvek kúsznak be az osztálytermekbe, hangoskönyvek jelennek meg a telefonok kijelzőin.⁶ A könyvtárak intenzíven digitalizálják nyomtatott

⁵ FITZ József: *A könyv története*. A Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1930. <https://bit.ly/2rxGz6a> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

⁶ KERÉKES Pál – KISZL Péter: Az elektronikus könyvről – oktatáson innen és túl. *Iskolakultúra*. 25. évf. 2015. 3. sz. 56–71. <https://bit.ly/2KPDpTm> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

állományukat,⁷ a szövegek esetenként kikerülnek a felhő-terekre (Cloud-tárolókba) is.⁸ A tudományos publikációk a digitális glóbusz köreire kapcsolódnak.⁹ Az olvasó kielégítheti kedvét: ha keres, ingyen, gyorsan találhat hangulatának, kötelezettségének megfelelő tartalmat.

Az e-book arénában végtelenül peregnék a produkciók. Izgalmas, új műsor az e-könyv, az e-szöveg. De ismerjük-e eléggé a lehetőségeit? És ami a legfőbb: tudunk-e arról, hogy a legális ingyenességnek seregnyi fajtája van? Nem is olyan egyszerű a képlet, hogy egy adott könyvhöz mindig és mindenütt adott globális ingyenesség is tartozik. Kötetünk igyekszik bemutatni az ingyenesség különböző formáit (kivéve a kalózdalakat, az illegálisan feltöltött, és ebből adódóan ugyancsak illegálisan letöltött műveket).

A könyv – a kézírásos kódexek éráját követően – a nyomtatás korszakának beköszönte után néhány évszázaddal érte el a széles közönséget. Kibontakozó humán funkcionalitása azonban megtört más iparágak és kereskedelmi gyakorlatok kikényszerített átvételével. A polgári társadalmi fejlődés gazdasági keretei között létrejöttek az értékesítési csatornák. A nyomtatott könyv ugyan már a kezdetektől, Gutenberg korától fogva kereskedelmi termékként is funkcionált, azonban végérvényesen a 19–20. században vált árucikké. Az író tiszta szellemi alkotása (kulturális értelemben) befektetési célponttá torzult. Gyakorta, és koronként változó, az adott korra jellemző mértékben – a bátor szellemi-intellektuális kiadói vállalkozások ellenére – könyvidegen kereskedelmi és pénzhasználati struktúrák, mohó rezsimek telepedtek rá a szövegbázisra.

A média és az üzlet uralta könyv további teljesítőképessége megkérdőjeleződött a digitális szöveggaléria kibontakozásával. Az informatika totális konstruktivitása

⁷ Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Országos Könyvtári Rendszer (OKR) Projekt: <https://bit.ly/2Ka2l00>; Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia (2017–2025): <https://bit.ly/2rw4TVa> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

⁸ A legnagyobb globális szabad e-könyves adatbázis, a Gutenberg Project letöltési opciójában az első három helyet a Cloud-tárolók jelentik: (1) Google Drive, (2) One Drive, (3) Dropbox. Példaként egy magyar nyelvű könyv a Gutenberg Project állományából: Jókai Mór: *Novellák*. Révai testvérek, Budapest, 1895. <https://bit.ly/2KSu4dI> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

⁹ Elektronikus Információs szolgáltatás (EISZ) Nemzeti Program: <http://www.eisz.mtak.hu> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

A digitális szöveg nem az eladhatóság, hanem a létezés szintjén kapcsolódik be a könyvmiliőbe. A rendszeres olvasó kiléphet a fogyasztásra nevelt kiadványvásárló szerepéből.

új helyzetet teremtett a könyvforgalmazás és értékesítés változatlanok hitt regisztereiben. A legkarakterisztikusabb változás az, hogy az elektronikus felületeken megél a nem üzletszerűen tált tartalom is (más kérdés, hogy milyen üzleti, kultúrpolitikai stb. tényezők teszik lehetővé a felhasználó szempontjából ingyenes tartalomszolgáltatást). A digitális szöveg nem az eladhatóság, hanem a létezés szintjén kapcsolódik be a könyvmiliőbe. A rendszeres olvasó kiléphet a fogyasztásra nevelt kiadványvásárló szerepéből.

Monok István hívja fel a figyelmet a már a kezdetek körüli konstrukciós repedésekre, történelmi távlatban mélyülő szakadéknak érzékelhető realitásokra:

A könyvkiadás azonban üzletként keletkezett, és egyre inkább azzá is vált. A nyugati keresztény kulturális kör az, ahol a könyvkiadói szakmák tagjai nagyon gyorsan, egy negyed évszázad alatt olyan társadalmi csoportot alkottak, amelynek anyagi érdekei garantálták azt, hogy a területen ők maguk fogják az újításokat bevezetni, finanszírozni, és az innovatív megoldásokhoz az alkotókat toborozni.¹⁰

Monok István később kifejti, hogy a 19. századi nyomdai modernizáció – amely jegyzi meg, jellegében nagyon hasonlít a 21. századi digitális fordulatra – tovább erősítette a könyvkiadás pozícióit. A könyvüzlet résztvevői olyan technika birtokába jutottak, amely egyenesen vezetett a túltermeléshez. A kiadók az eladás érdekében – ambivalens folyamatként – megkezdtek az olvasói igények felkeltését.

A digitális fordulat – hasonlóan más nagy könyvtechnikai újításokhoz – kétségtelen túlkínálatot hozott létre az olvasási lehetőségek tekintetében. A kiadványbőség a könyvtörténeti recept, Monok gondolatmenetét követve, az igénykeltés volt. Ez a megoldás most is kézenfekvő, ám jelen esetben nem ambivalens, kétértelmű, gazdasági érdekek által konstruált folyamatot kell vezérelnie a könyvkomplexum szereplőinek és irányítóinak, hiszen a könyvelérésben

¹⁰ MONOK István: Kulturális digitalizálás. A könyvnyomtatás ígéret volt – és az internet? *Könyvtári Figyelő*. 63. évf. 2017. 1. sz. 39. <https://bit.ly/2rw6M4c> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

rendelkezésre álló új lehetőség a díjmentesség. A választott mű szabadon elérhető, letölthető, gyakran továbbítható is.

A szabad (free) könyvelést az utóbbi évtizedek vívmányaként értelmezzük. Ha visszatekintünk a könyves múltba, tényként állapítható meg, hogy a nyomtatott kiadás történetét¹¹ végigkíséri a szerzői támogatás, mai szóval élve a szponzoráció gyakorlata. Ugyancsak bevett formának számított az előfizetési könyvkiadás (prenumeráció) is, ahol ugyan már megjelent az eladási ár fogalma, azonban a kockázatviselés a kiadó részéről nem volt vállalható. A mű csak akkor kerülhetett nyomdába, ha előzetesen rendelkezésre állt a kiadás és a terjesztés költsége. Évszázadokon keresztül, még a könyv-industrializáció virágkorában is ugyancsak elfogadott konstrukciónak számított a szerzői kiadás, amelynek lényege abban állt, hogy maga az író fizette ki, vagy – a kapcsolatain keresztül hozzájárulást kérve – ő maga gyűjtötte össze a kiadás költségeit. Mindezek a könyvkiadási verziók jelentősen befolyásolták az olvasói költségviselés mértékét.

Mai értelemben vett fogyasztói termékként – sajátos kulturális produktumként –, széles körben terjesztett árucikként Európában a könyv csak a 18. századtól kezdve jelenik meg, létrehozva a könyvkiadás és kereskedelem exkluzív rendszerét.

Magyarországon száz-százötven év késéssel zajlik le a folyamat. Mindez a történeti fejlődés a könyvhöz való szabad hozzáférés szempontjából azért érdekes, mert egyértelműen kiderül: korántsem magától értetődő, hogy a könyvért az olvasó fizet vagy nem fizet. A digitális és a nyomtatott korszak díjmentes könyvszolgáltatási jelenségeiről a kötet egyik szerzője, Kerekes Pál írt tanulmányt, melyben megállapítja:

A nyomtatott könyv a XX. században, a korábbi évszázadokhoz képest óriási példányszámok mellett, ipari készítménnyé vált, a fogyasztói magatartás sokszor

¹¹ FITZ József: *A magyar nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedelem története 1. A mohácsi vész előtt*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959. <https://bit.ly/2jNFaV4>; FITZ József: *A magyarországi nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedelem története 2. A reformáció korában*. Sajtó alá rend. KÓHALMI Béla – MÁTÉ Károly és mtsai. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967. <https://bit.ly/2ry6hH4>; FITZ József: *A magyar könyv története 1711-ig*. Budapest, 1959. <https://bit.ly/2jK5RJY> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

dicsért, néha elátkozott ökoszisztémájának egy elemévé redukálódott. A frissen kiadott könyvről, a népszerű vagy más módon értékes szöveges műről kialakult használati képzet ma egyértelműen a vásárlás aktusához kötődik. Ezen a teljesen természetesnek megélt, fogyasztói hagyományra épülő kereskedelmi rendszeren ütött rést az informatika.¹²

A kötet határai

Kötetünkben a könyvelés anyagi-pénzügyi metodikájára vonatkozóan szinonimaként használjuk a következő kifejezéseket: szabad, ingyenes, díjmentes, szabadon elérhető. Ingyenes hozzáférésnek tekintjük azt az esetet is, ha a könyvelés érdekében az olvasótól regisztrációt kérnek. Díjmentesnek számítjuk az egyébként térítéses portálról való letöltést abban az esetben, ha az adott mű letöltése állandóan vagy éppen időlegesen ingyenes. Az ingyenes könyvelés definíciójába beleértjük az intézményi (elsősorban könyvtári) és a perszonális (saját eszközről történő kapcsolódás) internethasználatot is. Tehát az internetkapcsolat költségeit – akár előfizetéses, akár díjmentes wifi bázisú – figyelmen kívül hagyjuk, miután ingyenesség alatt kizárólag az e-könyvgyűjtemény használatát értjük.

Kötetünk az ingyenes szöveghozzáféréssel foglalkozik. Annyiban korlátoztuk azonban a szabadon elérhető könyv tárgykörét, hogy a következő fejezetekben nem, vagy csak érintőlegesen foglalkozunk a három alapvető szöveges szintérral, melyek (egyszerűsítve) a következők:

- tudományos és ismeretterjesztő elektronikus szakkönyvek,
- digitális szakfolyóiratok,
- e-tankönyvek, e-learning applikációk és a hozzájuk tartozó tananyagok.

Vizsgálódásaink és megállapításaink, illetve az ingyenes könyvadatbázisokat bemutató ajánlásaink tehát döntően a *széles értelemben vett szépirodalom*

¹² KERESKES Pál: Könyvingyenesség a nyomtatott és a digitális korban. *Korunk*. 29. évf. 2018. 2. sz. 113.

fogalomkörébe tartozó művekre vonatkoznak. Kötetünk létrejöttét a tudományos és oktatási vonatkozású digitális tájékoztatás szándéka vezette. Az olvasásra nem mint tanulási műveletre (bár természetesen ezt sem zárjuk ki), hanem mint média-aktivitásra tekintünk.¹³ Abban kívánunk segítséget nyújtani, hogy az informatika biztosította eszköz- és tartalombőségben az érdeklődő megtalálja a számítógépre kreált szövegművek helyét, szerepét a hálózati kultúrában. Hangsúlyozva és egyértelműen rögzítve: az elektronikus könyv, bővebben fogalmazva, a digitális irodalmi szöveg befogadása, értelmezése és érzelmi átélése csak a hagyományos műveltségi bázisokra építve lehet funkcionális, a mű alapértékeit megközelítő intellektuális törekvés.

A net-realitásokból kiindulva, könyvszakmai kihívásnak értelmezhető az a tapasztalati tény, miszerint az interneten elérhető szépirodalmi könyvgalaxis használatában az olvasók döntően a nyílt adatbázisokból díjmentesen letölthető állományok olvasását részesítik előnyben. Ezt felismerve hozott létre és működtet az állami mecénatúra olyan jelentős, szabad elérésű olvasói alapintézményeket, mint a Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK)¹⁴ és a Digitális Irodalmi Akadémia.¹⁵

Számadatokkal is alátámasztható: miközben a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése (MKKE) 2016-ban 1,71%-os piaci részesedéssel említi a teljes könyvforgalmon belül az e-könyvek és a hangoskönyvek arányát (1. ábra),¹⁶ a másik oldalról azt látjuk, hogy a szabad elérésű digitális művek

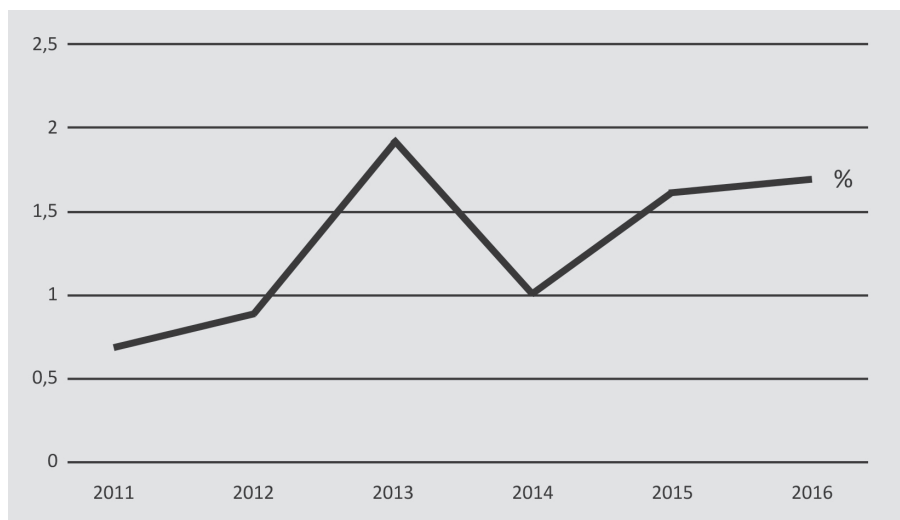
Kötetünk létrejöttét a tudományos és oktatási vonatkozású digitális tájékoztatás szándéka vezette. Az olvasásra nem mint tanulási műveletre (bár természetesen ezt sem zárjuk ki), hanem mint média-aktivitásra tekintünk.

¹³ KERESKES Pál – KISZL Péter: „Műszálás” olvasás – mérlegen a nyomtatott és az elektronikus szöveg. *Könyv és Nevelés*, 16. évf. 2014. 4. sz. 8–15. <https://bit.ly/2G28b88> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

¹⁴ Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK): <http://mek.oszk.hu> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

¹⁵ Digitális Irodalmi Akadémia (DIA): <http://dia.hu> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

¹⁶ A magyarországi könyvforgalom 2012-ben (fogyasztói áron). Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése: <https://bit.ly/2K0ux0c>; A magyarországi könyvforgalom 2013-ban (fogyasztói áron). Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése: <https://bit.ly/2wrHKcv>; A magyarországi könyvforgalom 2014-ben (fogyasztói áron). Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése: <https://bit.ly/2rzYMAb>; A magyarországi könyvforgalom 2015-ben (fogyasztói áron).

1. ábra Nem papíralapú könyvek (e-könyvek, hangoskönyvek) piaci részesedése.

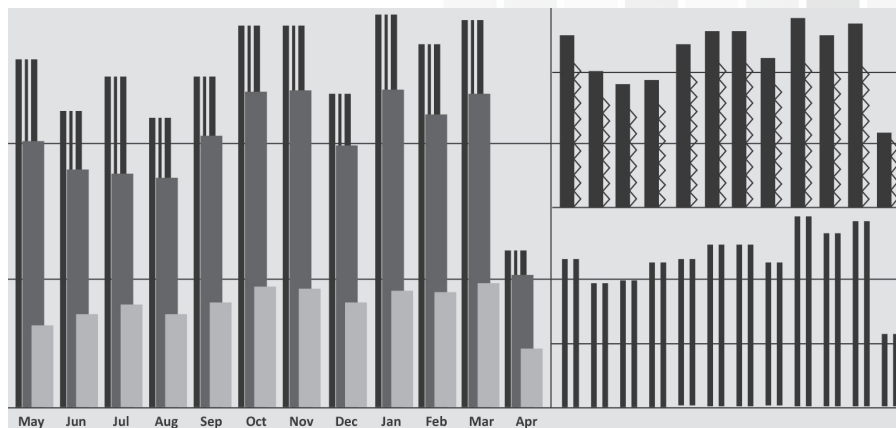
Forrás: Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése

iránti érdeklődés és letöltési hajlandóság ennél jóval jelentősebb (2. ábra). Elég csak arra utalni, hogy a Magyar Elektronikus Könyvtár kezdő oldalát 2018 márciusában 28.325.369 érdeklődő nyitotta meg, akik a könyvtárból ténylegesen 9.056.970 oldalt töltöttek le.¹⁷ További statisztikák, akár konkrét könyvekre vonatkozóan is, illetve a MEK napi használatot elemző adatsorai szabadon tanulmányozhatók.¹⁸ Akadnak olyan kategóriák, mint a kötelező olvasmányok vagy éppen a népszerűbb klasszikusok, ahol az ingyenesség a leggyakoribb elérési mód. A könyves hivatások képviselőinek, különösen a könyvtárosoknak

Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése: <https://bit.ly/1SzOhAa>; A magyarországi könyvforgalom 2016-ban (fogyasztói áron). Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése: <https://bit.ly/2Kcjexj> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

¹⁷ Webstatistika mek.oszk.hu Summary by Month. Generated 13-Apr-2018 09:14 CEST: <https://bit.ly/2G2uSZJ> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

¹⁸ Statisztika. Magyar Elektronikus Könyvtár: <https://bit.ly/2IbvoGS> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

			Summary by Month							
Month	Daily Avg				Monthly Totals					
	Hits	Files	Pages	Visits	Sites	kB F	Visits	Pages	Files	Hits
Apr 2018	864933	734106	318044	38134	429706	2611069230	495742	4134574	9543382	11244137
Mar 2018	913721	741383	292160	38568	926502	6768636370	1195628	9056970	22982886	28325369
Feb 2018	949002	764697	297041	40469	891011	6324711858	1133152	8317158	21411541	26572057
Jan 2018	930880	750704	273901	40526	985449	7044916426	1256307	8490931	23271833	28857292
Dec 2017	741795	615052	238539	31809	794991	5224002260	986091	7394728	19066618	22995664
Nov 2017	928873	776788	285708	39292	942494	5902178729	1178775	8571257	23303642	27866191
Oct 2017	902603	743821	281731	37238	958370	5920499199	1154395	8733669	23058480	27980708
Sep 2017	810362	658717	253430	35711	860344	5487593228	1071335	7602908	19761513	24310860
Aug 2017	678072	537709	217589	26846	684032	5232080149	832244	6745279	16669009	21020247
Jul 2017	781581	547702	236919	25725	642609	4637863288	797500	7344503	16978783	24229036
Jun 2017	723292	573411	225551	30061	717091	4496534942	901848	6766558	17202335	21698773
May 2017	819874	630826	191495	36619	943475	5431960776	1135196	5936373	19555634	25416096
Totals						65082046455	12138213	89094908	232805656	290516430

2. a) és 2. b) ábra A Magyar Elektronikus Könyvtár használati adatai 2017. május 1. – 2018. április 13. Forrás: http://www.mek.oszk.hu/webalizer/usage_201803.html (Letöltés ideje: 2018. március 31.)

Az e-könyv (e-book) fogalma nem teljesen egyértelmű, definíciója könyvészeti és informatikai komponensek ötvözte.

Nem az e-könyvet, hanem az e-szöveget tekintjük feltétlen kiindulási pontnak.

és az irodalomtanároknak ezért feltétlenül ismerniük kell a szabadon elérhető szépirodalmi gyűjteményeket.

Az e-könyv (e-book) fogalma nem teljesen egyértelmű, definíciója könyvészeti és informatikai komponensek ötvözte. Kötetünkben az e-könyvön kívül foglalkozunk egyes művek (versek, novellák, könyvrészletek) elérhetőségével is. Az internet sajátja, hogy egy-egy vers, illetve novella

önállóan is megjelenik, nemcsak kötetbe fűzve, ahogy azt a print kultúrában megszoktuk. Összességében tehát elmondható, hogy nem az e-könyvet, hanem az e-szöveget tekintjük feltétlen kiindulási pontnak. Az elektronikus szövegkultúra

sokféle formátumon nyugszik, az olvasó találkozik HTML, egy- vagy kétrétegű PDF, TXT, DOC (vagy DOCX) formátummal, képként beszkenelt könyvoldalakkal, az utóbbi években pedig egyre gyakrabban speciális e-book fájlokkal (pl. LIT, ePub, Kindle, MOBI/PRC).¹⁹ Mindegyik szövegformátumnak megvan a maga előnye és hátránya. Meghatározó ebben a formagazdagságban, hogy milyen informatikai

eszközzel kívánjuk a dokumentumot megjeleníteni. A választás gyakorlatilag szabad, hiszen rendelkezésre állnak formátum-átalakító ingyenes szoftverek.²⁰ Kötelességünk azonban fölhívni a figyelmet arra, hogy az informatikai eszközök sokfélesége, a szöveg megjelenítésének variabilitása, tehát az írásművek, alkotások számítógépre kerülése semmiképp sem jelentheti alkalmi töredékek, önkényesen összeragasztott részletek népszerűsítését.

Kötetünk küldetése jóval tágabban értelmezett az e-könyvek lelőhelyeinek számbavételénél: célunk a szabad elérhető irodalmi szövegadatbázisok megismertetése, s ennek érdekében mutatjuk be a jelenleg elérhető ingyenes elektronikus könyv- és szöveggyűjteményeket. Noha igyekeztünk viszonylagos teljességre törekedni,

¹⁹ DRÓTOS László: *Az e-könyvek technikája*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2014. (NÉRO 4.) <https://bit.ly/2G3iWXv> (Letöltés ideje: 2018. április 14.) KERESKES Pál: *E-book kalauz. Az elektronikus könyv kisenciklopédiája*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2011. 110–117.

²⁰ Az egyik legismertebb és legszélesebb körben használt a Calibre: <http://calibre-ebook.com> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

természetesen előfordulhat, hogy kimaradt a felsorolásból egy-egy digitális szövegprojekt. Ennek semmiképp sem az elutasító értékítélet az oka, sokkal inkább a szerzők net-búvárkodásának véges hatékonysága.

Az internet irodalmi szöveg kapacitása folyamatosan növekszik. Törekedtünk könyvtárosi rendszerező alapossággal, de nem adott könyvtárhoz kötötten tájékoztatást adni a szabad elérésű digitális szöveggyűjteményekről. Informálni, szakmai orientációt biztosítani szeretnénk, ugyanakkor fejet hajtunk a sok száz, több ezer elkötelezett szakember és önkéntes előtt, akik tevékenyen járultak hozzá ahhoz, hogy a szabad hozzáférésű e-könyv és e-szöveg az internet egyik, ha nem a legnagyobb kulturális vívmányává váljon.

Az internetes tartalmak gyakori mortalitása közismert, a hazai tartalmakat ma is az Internet Archive²¹ adatbázisából kereshetjük vissza, amennyiben erre lehetőség van. Minderre számos példát mutatunk kötetünkben. Szakmai körökben is tudott, hogy Magyarországon ez idáig nem volt országosan koordinált webarchiválás,²² az Országos Széchényi Könyvtárban jelenleg folynak a webaratás előkészítő munkái.²³ *Vállalásunk így minden bizonnyal az utolsó, könyv alakban megjelenő lenyomata a témakörnek, képernyőképeket tartalmazó mellékletünk pedig egykor történeti jelentőséggel fog bírni.*

Kötetünk küldetése jóval tágabban értelmezett az e-könyvek lelőhelyeinek számbavételénél: célunk a szabad elérésű irodalmi szövegadatbázisok megismertetése

²¹ Internet Archive: <https://archive.org> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

²² DRÓTOS László: Mi a MIA? Javaslat egy Magyar Internet Archívum létrehozására. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*. 53. évf. 2006. 6. sz. 267–274. <https://bit.ly/2InJqbN> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

²³ DRÓTOS László: Az internet archiválása mint könyvtári feladat. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*. 64. évf. 2017. 7–8. sz. 361–371. <https://bit.ly/2lbbs6Q> és OSZK Webaratás. Teszt fázis: <http://mekosztaly.oszk.hu/mia> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

Korai magyar víziók az ingyenes e-könyv megteremtésére

Az első magyar e-book kezdeményezések egy része a Project Gutenberg nyomán,²⁴ míg más része attól függetlenül jelent meg.²⁵ A korai hazai elektronikus tartalomtárak alapkoncepcióját is szabad hozzáférés jellemezte. Ma már történelem és inkább csak kuriózum, mint kiépült valóság, hogy az irodalmárok, tudósok és írók milyen vehemenciával törtek lándzsát a komplett és hiánytalan olvasói díjmentesség mellett.

Epizódyszerűnek tűnhet, ám gondolatiságában, világlátásában nagyon jellemző volt az 1998-ban indult „VirtuArt” nevű kulturális kísérlet. Andrasew Iván újságíró, publicista szervezte a projektet, amelynek célja az volt, hogy hozzáférhetővé tegyen a hálózaton – szabad eléréssel – olyan műveket, amelyekre a szerzők nem találtak kiadót, mert azok nem vállalták a művek megjelentetését. A projekt – azóta már nem működő – honlapján olvasható a sajtót gondozó Andrasew eredeti elképzelése:

Az innen indítható – olvasható vagy megtekinthető – művészeti alkotásokban csak annyi a közös, hogy azok az emberek, akik létrehozták őket, valamiért közel állnak hozzám. Bemutatásukkal részben az a célom, hogy megmutassam a saját világomat is. Azt hiszem, nemsokára elemi lehetőség lesz, hogy az emberek az Internet segítségével egymás elé tárhatják a nekik kedves dolgokat. Egy idő után majd összekötik az ilyen oldalakat és csakugyan létrejön egy új, virtuális kultúra.²⁶

²⁴ Project Gutenberg: <https://www.gutenberg.org> (Letöltés ideje: 2018. április 14.).

²⁵ KERESKES Pál – KISZL Péter: E-book krónika: fejezetek az elektronikus könyv történetéből. *Korunk*. 25. évf. 2014. 10. sz. 15–26. <https://bit.ly/214C11H> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

²⁶ A <http://virtuart.elender.hu> oldal 1998. december 6-án tárolt változata az Internet Archive adatbázisában: <https://bit.ly/2ww3zYc> (Letöltés ideje: 2018. április 14.).

Az itt leírt szabad hozzáférés és önkéntesség lényegében a historikus értelmezése az internet teremtette kulturális esélyeknek, azon belül is a könyv és szöveg életterének.²⁷

Horváth Iván merész gondolatokkal azt javasolja, hogy – a Google Books²⁸ eredeti koncepciójához hasonlóan – az állami művelődéspolitika a teljes magyar könyvtermést vonja digitalizálási programja alá, és a végeredményt korlátozás nélkül tegye hozzáférhetővé. Kiemeli, hogy az irodalomtanítás ebben a jövőbeni helyzetben kap csak igazi jelentőséget, hiszen a teljes magyar anyagból válogathatnak a tanárok, költségmentesen a diákjaik számára. Mindez hatalmas választék bővülést jelenthet az oktatási intézmények számára. Néhány részlet Horváth Iván 2010. évi felvetéséből:

A világon óvatos becslés szerint legfőljebb kb. 250-500 millió különböző kiadású, nyomtatott könyv (röviden: könyv) van; ebből kb. 12-15 milliót már digitalizáltak. 1 megabájtos könyvekkel számolva a képzeletbeli teljes világkönyvtár mérete tehát nem több, mint kb. 250-500 petabájt. Kb. 70 nemzeti kultúrával számolva egy-egy átlagos képzeletbeli teljes nemzeti könyvtár mérete kb. 3,6-7,2 petabájt; nem nagyon nagy. A magyar könyvek száma becsülhetően nem több kb. 1,2 milliónál; ebből digitalizálva van kb. 70.000. A képzeletbeli teljes magyar nemzeti könyvtár mérete eszerint kb. 1,2 petabájt. [...] Tízegynéhány éven belül várható, hogy a piacon és/vagy az iskolában megjelennek a kisméretű, alacsony fogyasztású, megfizethető árú „kulturális örökség gépek”, amelyek bizonyos nemzetközi minimum mellett a teljes nemzeti kulturális örökség anyagát – benne kitüntetett módon a lényegében teljes nemzeti szövegkincset is – a hálózattól függetlenül tartalmazzák. Amikor a felhasználónak más adófizetői közösségben digitalizált és hozzáférhetővé tett művelődési kincsre támad kedve, az ő „kulturális örökség gépe” más nemzeti gépekkel az internetszabvány alapján lép kapcsolatba. Ha tévednék, és a hálózatfüggetlen „kulturális örökség gépet” sohasem alkotják meg, akkor az internet-központokban jön létre képzetes világkönyvtár. Ebben az

²⁷ A VirtuArt projektről további részletek olvashatók az Andrassew Ivánnal készült korabeli interjúban. Sajó Yvette: Nyomtatott könyvek helyett – Internet. *Internet Kalauz.* 2. évf. 1997. 9. sz. 28–29. <https://bit.ly/2KcFGam> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

²⁸ Google Books: <https://books.google.com> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

esetben is mindenkinek a zsebében ott lapul majd a hozzáférés eszköze lényegében minden könyvhöz, a régiekhez ingyen, az újakhoz pénzért. A mi dolgunk – és a jövő iskolájának dolga – az, hogy ez az anyag – nemzeti művelődésünk teljessége – se reménytelen kásahegy ne legyen, se pedig a kiválasztottakat jutalmazó, az átlagos képességek megbüntető útvesztő.²⁹

eddig nem sikerült még a magyar kulturális örökség töredékét sem digitalizálni

A „kulturális örökség gép” érdekes, bölcsész-futurista ötlet, amely azonban nem valósult meg, aminek a fő oka, hogy eddig nem sikerült még a magyar kulturális örökség töredékét sem digitalizálni.³⁰ Az informatikai ipar az utóbbi tíz évben nem állított elő „kulturális örökség gépet”. Ebben az összefüggésben érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy a táblagép, a mobiltelefon azt a képzetet nyújthatja a felhasználónak, hogy az eszköz segítségével közvetlen kapcsolatba kerülhet az írott, a képi és a hangzó kulturális örökséggel. Mindez azonban a perszonalitás szintjén nyújt művelődési-tanulási lehetőséget, nem a rendezett-szervezett professzionalitás működési rendjében.

Azzal, hogy hétköznapi vagy éppen üzleti ügyeinket mind gyakrabban intézzük mobiltelefonon, újabb és újabb kommunikációs helyzetek fogalmi megjelenítéseibe ágyazottan válik mind összetettebbé közösségfogalmunk. Ez az összetettebb fogalom az állandó elérhetőség érzésével párosulva egy új, az egyén elszigeteltségérzetét az elérhetőség folyamatos lehetőségében feloldó, globális közösség képzetét kelti a kommunikációs aktus adójában és vevőjében egyaránt³¹

– hívja fel a figyelmet a virtualitás és valóság művelődési instrumentumaira is vonatkozóan Szécsi Gábor tanulmánya.

²⁹ HORVÁTH Iván: Számítógép és irodalomtudomány. *Alföld.* 61. évf. 2010. 3. sz. 27.

³⁰ A Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia (KDS) megállapítása szerint (31.) a könyvtárakban őrzött 111 millió dokumentum 3%-a, a 3,5 milliárd levéltári oldal 5%-a, az 59 millió múzeumi tétel 25%-a esik a digitalizálandó kategóriába; ebből 2003–2015 között a könyvtárak 0,9%-ot, a levéltárak és a múzeumok 8-8%-ot tudtak elvégezni.

³¹ SZÉCSI Gábor: Nyelv, média, globális integráció. *Többlét.* 2. évf. 2010. 1. sz. 57.

De mi történt a másik fronton, a tartalom oldalán? Hol a szabad hozzáférésű, közel másfél millió magyar könyv a hálózaton? Erre még számtalan okból kifolyólag várnunk kell. Az újabb keletkezésű művek közzétételét elsősorban a szerzői jogi szabályok nem teszik lehetővé.³² Nem elhanyagolható a technikai megvalósíthatóság, a hatalmasra duzzadó text-készlet fenntarthatóságának finanszírozása sem. Az is vitathatatlan, hogy az olvasói igények sem dörömbölnek nagyon hangosan a folyamatosan megtorpanó, állandó koncepcióváltozásban lévő – gyakran egymástól elszigetelten dolgozó, így párhuzamosságokat és hiányokat egyaránt generáló, rendszerint egy-egy projektre, pályázatra alapozó – intézményi digitalizálási programok képzeletbeli kapuin. Reméljük, hogy a közelmúltban elfogadott átfogó nemzeti stratégia³³ és a nemzeti könyvtár minden eddiginél grandiózusabb modernizációs programja³⁴ végleges és hatékony megoldást biztosít a szövegek hosszú távú megőrzésére, sok szempontú visszakeresésére és széles körű, közgyűjteménytől független szolgáltatására (az olvasónak ugyanis – elektronikus elérésnél – már nem az a fontos, melyik könyvtárból származik a dokumentum, csak maga a teljes szövegű elérés). Egyúttal megjegyezzük, hogy a mai nagy e-könyvtárak, mint a Digitális Irodalmi Akadémia (DIA)³⁵ és a Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK)³⁶ az alapvető olvasói elvárásokat gyakorlatilag ugyan lefedik, tízezerszámra közvetítve a szabadon elérhető, magyar nyelvű szépirodalmi műveket, ami azonban nem jelenti, nem is jelentheti azt, hogy nincs szükség tömeges könyvdigitalizálásra.

Szépírói, tehát alkotói oldalról ugyancsak megjelent a teljes magyar nyelvű könyvállomány digitalizálásának ajánlása. Spiró György, még a nagyon korai

³² LEGEZA Dénes szerk.: *Szerzői jog mindenkinek*. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2017. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (SZTNH). Szerzői jog: <https://bit.ly/2wttrE7> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

³³ Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia (2017–2025): <https://bit.ly/2rw4TVa> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

³⁴ Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Országos Könyvtári Rendszer (OKR) Projekt: <https://bit.ly/2Ka2lOO> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

³⁵ Digitális Irodalmi Akadémia (DIA): <https://pim.hu/hu/dia> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

³⁶ Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK): <http://mek.oszk.hu> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

hálózati korszakban, 1996-ban egy könyvheti vezércikkben, az akkor legnagyobb példányszámú napilapban azt javasolta, hogy haladéktalanul neki kell látni a magyar könyvek néhány milliárdnyi anyagának elektronizációjához. Nem másért, mint az ingyenes hozzáférés biztosítása érdekében. Írásának címe a jövőbeni könyvtári szájat webelérhetőségének képzelt, ám találónak gondolt adata, ami nem lenne más, mint a <http://lit.hu/com>. Spiró György szerint:

De ami valóban a jövő, az Internetnek nevezett valami, nos, az Internetnek hála, az ifjabbak Nyugaton hihetetlen mennyiségű könyvet és folyóiratot olvasnak a hálózaton. Olvasnak, mert szövegoldalak milliárdjait lőtték már fel a különböző szerverekre, és azokról bármi bárhová letölthető. Nem kell bemenni a könyvesboltba vagy a könyvtárba, otthonról lehet lapozni, de azért az ma is könyvtár, és egyre több valóban létező könyvtár köteteit lövik fel rá. A könyv, mert egyszer megszületett, többé meghalni nem tud, legföljebb nem kódexmásolók cirkalmazták a betűit, már nem is feltétlenül ólomba öntik, hanem mágnesesen, a nulla és az egy megbízható kombinációiban tárolják. [...] Tudom, az Interneten az anyagok 99 százaléka szemét, és nehéz megtalálni azt, amit az ember keres. De hát lehet olyan fájlnevet adni a magyar irodalomnak, amely minden iskolára, minden könyvtárra kiírható, hogy mindenki megjegyezze, legyen mondjuk „<http://lit.hu/com>”. [...] Amire az embernek szüksége van, azt szépen letölti magának, és ha úgy gondolja, a képernyő túlságosan fárasztja a szemét, kinyomtatja, és ha kedve tartja, be is kötteti. Mégis csak könnyebb fekve könyvet olvasni, mint egy notebookot tartani a térdünkön. Hosszú távon az ilyesfajta könyvkészítés egészen biztosan olcsóbb, mint a könyvet a boltban megvenni. A könyv nem hal meg, ellenkezőleg.³⁷

Két évvel később, 1998-ban jött létre a Digitális Irodalmi Akadémia, amelynek Spiró György alapító tagja lett.

³⁷ SPIRÓ György: <http://lit.hu/com>. *Népszabadság*, 54. évf. 1996. jún. 1. 127. sz. <https://bit.ly/2rA0Jwv> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

Az e-book-szkepticizmus jelensége

A digitalizáció nem ellensége, hanem éppen jótévője a nyomtatott könyvnek.

Spiró víziója ma már közel van a megvalósuláshoz. A gondolatainak lejegyzése óta eltelt – informatikai értelemben – nagyon gazdag húsz év talán bizonyítja kategorikus megállapítását: „A könyv nem hal meg, ellenkezőleg.” A digitalizáció nem ellensége, hanem éppen jótévője a nyomtatott könyvnek. Ehhez a gondolatkörhöz kapcsolódva érdemes felidézni Spiró György egy másfél évtizeddel később keletkezett írását is:

Az elmúlt néhány ezer évnek és az elmúlt másfél évtizednek ugyanaz a tanulsága: egyedül a könyvnek, ennek a vacak kis tárgynak van esélye a megmaradásra. Filmek, fotók elvesznek, márvány- és acélszobrok szétveretnek, a könyv azonban ilyen-olyan könyvtárak mélyén túlélheti a selejtezéseket és tűzvészeket.³⁸

Az idézet gondolatisága rámutat arra, hogy a digitalizáció vitathatatlan művelődési jótéteményei ellenére az utóbbi években kibontakozott egyfajta e-könyv-szkepticizmus. Ennek okait, mélységeit nem vizsgáljuk, nem ez a kötetünk témája. A jelenség maga azonban tetten érhető, és feltétlen további elemzést érdemel. A hangsúlyok, valamint a pro és kontra érvek – mások írásai mellett³⁹ – Békés Márton vitát kiváltó cikkeiből ismerhetők meg. A történész szerző a magyar nyomtatott könyvkiadás és forgalmazás válságának, valamint az amerikai elektronikus könyvpiac 2010-es éveinek adatainak vizsgálata alapján⁴⁰ vonja le a következtetést: „Az elektronikus könyv sokkal inkább

³⁸ SPIRÓ György: MGP (1936–2011). *Színház*. 44. évf. 2011. 9. sz. 4. <https://bit.ly/2G15V0M> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

³⁹ HÁHNER Petra: Papír versus képernyő – egyetemi hallgatók és a digitális szövegolvasás. *Információs Társadalom*. 14. évf. 2014. 4. sz. 84–94. <https://bit.ly/2jJLU6a>; KOLTAY Tibor: Néhány adalék a digitális olvasás témaköréhez. *Könyv és Nevelés*. 18. évf. 2016. 3. sz. 7–15. <https://bit.ly/2ry0uRL> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

⁴⁰ BÉKÉS Márton: Könyvünneprontás. *Jobbklikk*. 2013. június 3. <https://bit.ly/2KQc17T> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

elektronikus, mintsem könyv, jobb, ha szoftvernek, alkalmazásnak tekintjük és nem könyvnek.”⁴¹

A témakörhöz kapcsolódóan az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Könyvtár- és Információtudományi Intézetében 2014. október 15-én széles érdeklődést kiváltó vitát rendeztek.⁴² A beszélgetés könyvtáros szakember résztvevői igyekeztek cáfolni Békés Márton e-könyv jövőjére vonatkozó borúlátó megállapításait. Fodor János így összegezte a véleményeket:

Könyvtári e-kölcsönzéssel, on-demand kiadói nyomtatással olyan állapot felé haladunk, amelyben a hosszú szövegek tárolását könyvtárakra, archívumokra bízhatjuk, és azoknak csak különböző megjelenései lesznek az olvasóeszközökre letölthető, a nyomtatva megvásárolható, vagy közösségi hálózatokon egymás figyelmébe citálható, linkelhető formák.⁴³

Nyomtatott könyv-szkepticizmus? Egy Illyés Gyula naplójegyzet nyomában

Az elektronikus könyv és más digitális szövegek – felfogásunk szerint – semmiképp sem tekinthetők a nyomtatott kiadványok versenytársainak. A tradicionális kiadványokat nem helyettesíthetik az elektronikus textverziók. A digitális szöveg csupán egy lehetőség, amellyel adott esetben többször, néha ritkábban élnek a szerzők és az olvasók. A nyomtatott könyv és az e-book közötti kulturális egyensúly azonban gyakran megbillen, mert az e-könyv kapcsán a média, sőt nem ritkán maguk az irodalmi rendszer intézményeinek szóvivői is inkább a negatívumokat emelik ki. A nyomtatott tradíciók

⁴¹ BÉKÉS Márton: Könyvpalotaforradalom. *Jobbklukk*. 2014. május 30. <https://bit.ly/2rynj7N> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

⁴² KERÉKES Pál: Amit az e-könyv olvasóról tudni érdemes. E-book szakmai nap az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*. 24. évf. 2015. 1. sz. 31–36. <https://bit.ly/2I4IY2P> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

⁴³ FODOR János: E-olvasásról a tagadás tükrében. Egy bölcsészkar vita tanulságai. *Könyvtári Figyelő*. 60. évf. 2014. 4. sz. 484. <https://bit.ly/2KQSZlj> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

védelmében nem egyszer az e-bookot mint divatjelenséget, múló szenvedélyt mutatják be. Nem célunk az elektronikus kultúra vitadiskurzusaira reagálni, ám úgy véljük: érdemes felidézni egy olyan megszólalást is, amely a könyvnyomtatás eszmei és gyakorlati problematikusságára figyelmeztet. Olyan személyről beszélünk, akinek írói munkássága, irodalomszervező hagyatéka kétségbevonhatatlan. Illyés Gyula, még bőven az e-platformokon kiadott irodalom színrelépése előtt, így vélekedett:

A tradicionális kiadványokat nem helyettesíthetik az elektronikus textverziók. A digitális szöveg csupán egy lehetőség, amellyel adott esetben többször, néha ritkábban élnek a szerzők és az olvasók.

A szokásos dicséret helyett vegyük számba egyszer a könyvnyomtatás pusztításait.

A károsodás kétoldalú.

A nyomdában készült könyv máris megölte s végül nyomtalanul el fogja tüntetni a hagyományt, azaz az emlékezetünk lapjaira fogalmazott szépirodalmat, az agy tekervényeire rótt törvénykönyveket, szokás- és illemtörvényeket.

Eladdig elképzelhetetlen arányban módott adott a rossz irodalom, a henye törvények, az ártalmas szokások terjedésére.

A nagymamánál már nem mesélnek, hanem fölolvassnak. Ha ugyan nem a rádió vagy a televízió idevágó műsorát működtetik. Kiszáradnak a nótafák, elapadnak a talajból buzgó meseforrások. A fogyatékoság nem az, hogy már minden szellemi alkotás egyéni, hanem hogy megszűnt egy tömegnek alkotó közreműködése, hiba-kiküszöbölő cenzúrája.

A tankönyvek is azon az úton vannak, hogy elszakadjanak a talajtól. Egy-egy emberi elme képtelen csak töredékesen is befogadni a világ viteléhez szükséges tudást. Az iskolák nem közvetlenül a tudomány adatait fogják a fejekbe önteni, hanem csak tájékozódást nyújtanak majd, hogy azok az adatok hol találhatók mint hiteles olvasmányok.

Lönnrot Illés még találkozott anyókéval, akinek elméjében negyvenezer Kalevala-sor élt – és hatott – közvetlenül és hitelesen.

Az emberiség emlékező agyai ma a könyvtárak.

Nem kétséges, hogy ez valamiféle szellemi szikessedéshez vezet. Ahogy az sem kétséges, hogy a szájhagyomány demokratikus továbbadóival szemben bennünket,

egyéni alkotókat valamiféle diktátorkodás veszélye fenyeget. Az ajkak közvetítette szövegen mindenki csiszolhat; a nyomda terjesztette szöveg nem enged beleszólást, féltékenyen őrzi határait a jogosult kiigazításoktól is.

Képzeljük el, milyen tömördek memoriter van mindnyájunk fejében, ha nincs könyvnyomtatás. Ha írott irodalom nincs. A szellemi alkotásnak közvetítését az ember nem a betűre bízta, hanem mindvégig a hangra.⁴⁴

A szerző azt is hozzáteszi mindehhez, hogy véleményét ne álláspontként értékeljék, mert azt csak elgondolkoztatás céljából írta. A szabadon elérhető magyar nyelvű könyv a maga változtathatóságával, direkt szövegkezelési lehetőségével talán elhozhat egy olyan, Illyés Gyula által a printből hiányolt tartalmi elemet, mint amilyen „az alkotó közreműködés, a hibakiküszöbölő cenzúra” elveszett közösségi igyekezet.

Néhány évtizeddel később, már a digitális kor teljes kibontakozásának korszakában, Kulcsár Szabó Ernő szinte Illyés felvetésére válaszol. A mű auratikus létmódja (hangulati kisugárzása) erősen kötődik a tradicionális könyv-alakiséghez, viszont a kibővülő informatikai lehetőségek tartalmi és formai gazdagodást is jelenthetnek, különösen a szöveg befogadási oldalán. Az akadémikus irodalomtudós megállapítja: „A technologizált írásban látható nyelvként működő irodalmi szövegnek ugyanis nemcsak a hangot és beszédet meghaladó közlési lehetőségei tárgultak ki, hanem a diszkurzív befogadóképessége is.”⁴⁵

Olcsó vagy ingyenes? A könyvvarázsról

A szabad hozzáférés történetéhez feltétlen hozzátartoznak azok a kísérletek, melyek a könyv árának csökkentését célzó törekvésekben jelennek meg. Nagyjából kétszáz éve, időről-időre feltűnnek olyan kiadói és kultúrpolitikai

⁴⁴ ILLYÉS Gyula: Ötszáz éves a magyar könyv. Válasz az Új Írás körkérdésére. In: *Naplójegyzetek 1973–1974*. Digitális Irodalmi Akadémia. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2011. <https://bit.ly/2jL1Tks> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

⁴⁵ KULCSÁR SZABÓ Ernő: *Megkülönböztetések. Médium és jelentés az irodalmi modernségben*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010. 130.

kezdeményezések, amelyek alapgondolata szerint, ha a könyv árát a legáltalánosabb közszükségleti cikkekéhez közelítik, a kedvező ár feléleszti az olvasók könyvvásárlási és olvasói kedvét. A magyar régmúlt könyves története is bővelkedik az olcsóságra építő kiadói vállalkozásokban. Szinte legendás a Franklin Társulat „Olcsó Könyvtár” (OK) sorozata, mely 1875-ben indult Gyulai Pál szerkesztésében. Az egyes füzetek ára kezdetben 20 fillér volt. (Egy kiló kenyér ára 19-30 fillér között mozgott az Osztrák-Magyar Monarchia korában a háború kitöréséig.)⁴⁶ Ide sorolható Tevan Andor 1912-ben indult „Tevan Könyvtár” szériája is, ahol az esetenkénti 70-90 oldalas, irka-formátumú kiadványok ára 40 fillér volt.

Korunkhoz közelebb álló példa – és talán az árfekvés is könnyebben összehasonlítható ezáltal – a Szépirodalmi Kiadó „Olcsó Könyvtár” című, a márkanévet ismét használó, 1954-ben indult könyvsorozata. A kezdeti ár 3-4 forint volt, nagyságrendileg vállaltan egy kiló kenyér akkori árát véve figyelembe. Rögtön a kezdetekben megkezdődött a vita arról, hogy a könyvár kultúrpolitikai ihletésű csökkentése milyen eredményeket hozhat az olvasók elérése szempontjából. Már 1966-ban, tehát a sorozat virágzása, a százezres példányszámok idején, többen megállapították:

Magyarországon 3 millió olyan felnőtt van, aki bevallottan nem vesz könyvet a kezébe; akkor tudomásul kell vennünk, hogy igenis van olyan réteg, amely éppen a háromforintos OK-kötetet igényelné, de ez a réteg számunkra egyelőre hozzáférhetetlen, a jelenlegi terjesztési módszerekkel megközelíthetetlen. Ezekhez a rétegekhez eljutni: ez az OK ma is aktuális feladata!⁴⁷

Nagyjából kétszáz éve, időről-időre feltűnnek olyan kiadói és kultúrpolitikai kezdeményezések, amelyek alapgondolata szerint, ha a könyv árát a legáltalánosabb közszükségleti cikkekéhez közelítik, a kedvező ár feléleszti az olvasók könyvvásárlási és olvasói kedvét.

⁴⁶ BOTOS János: A fizetőeszköz inflációja az első világháború alatt és után 1914–1924. *Múltunk*. 60. évf. 2015. 3. sz. 95. <https://bit.ly/2KOWZ6U> és TARJÁNYI Sándor: A budapesti munkásság helyzete és forradalmasodása az első világháború alatt. In: *Tanulmányok Budapest múltjából*. 17. köt. A Budapesti Történeti Múzeum évkönyve. Szerk. Tarjányi Sándor. Budapest, Múzeumi Ismeretterjesztő Központ, 1966. 206. (Budapest várostörténeti monográfiái; 26.) <https://bit.ly/2I570dJ> (*Letöltés ideje: 2018. április 14.*)

⁴⁷ SZABÓ Klára – BÉRES Ferenc: Az Olcsó Könyvtártól a zsebkönyvig. *Alföld*. 17. évf. 1966. 6. sz. 64.

A tanulmányíró később kénytelen volt rávilágítani egy nem várt ideológiai hajótörésre. A forgalmazási adatokból ugyanis sajnálatosan kiderült: a könyvek alacsony ára nem készteti a nem-olvasókat vásárlási aktivitásra. Az idézett szöveg az „Olcsó Könyvtárat” a hasonló francia zsebkönyvsorozatokkal is összehasonlítja, minek kapcsán az író-filozófus Sartre-ot idézi:

A „zsebkönyv forradalma” pusztán technológiai, írja a vitában részt vevő Sartre, s kétségbe vonja, hogy a zsebkönyv csak azért, mert olcsó, valaha is eljut a nem olvasó munkás- és paraszttömegekhez. Elsősorban azért, mivel kapitalista termelési rendszer terméke, továbbá, mert sem több, sem kevesebb, mint a többi forgalomban levő könyv, de azért is, mert az esetek többségében megelégszik azzal, hogy újratermeli a hagyományos kiadások repertoárját... A „Livre de Poche” (zsebkönyv) új kapcsolatot teremtett a közönség és a művek között, de ez csak a hagyományos közönségre korlátozódik.⁴⁸

Egyetértenek tehát abban az OK-vita idézettjei, hogy a lefelé tartó, szinte az ingyenességet elérő árgörbe kedvezményei nem hoztak eredményeket az olvasóközönség bővülése tekintetében. Az viszont tény, mint a fenti elemzésekből kiderül: akik eddig olvastak, még többet olvasnak és vásárolnak az OK-könyvek hatására. Az OK-kötetek főként a középiskolásokat és az egyetemi hallgatókat nyerték meg, illetve természetesen azokat a könyvbarátokat, akiket csupán anyagi nehézségek gátoltak a könyvvásárlásban. Vagyis a zsebkönyv egyszerűen csak jobban kihasználta egy már létező piacot. Kulturális szempontból egyértelmű hozzáadéka a könyvfüzeteknek az, hogy olvashatott, aki olvasni akart. Mindez természetesen nem lebecsülendő érték, viszont megállapíthatjuk, hogy az eredeti cél (tehát a minél szélesebb könyvbázison élő intellektuális közeg felépítése az ármérséklés eszközével) nem sikerült. A kérdés továbbra is az, vajon vannak-e, és ha igen, hol lelhetők fel azok a művek, amelyek áttörik a kulturális közöny falait, és olvasási formulákba hívják az elérni szándékozott, nem-olvasó társadalmi rétegeket?

Ez a problémadimenzió ma, a digitális könyvingyenesség korszakában, talán még határozottabban bontakozik ki. Itt már nem arról van szó, hogy olcsón,

⁴⁸ Uo. 65.

hanem arról, hogy egyenesen ingyen nyújtja az olvasnivalót az utóbbi évtizedek kulturális irányítása. Van-e kézzelfogható művelődési tartalék az ingyenes könyvelésben? Könyvtárosi szempontból a válasz feltétlen „igen”, azonban azt is látni kell, hogy az informatikai normák ismerete és beépítése az államilag fenntartott könyvtári intézményekbe aktuális és véget nem érő folyamat. A hazai könyvtárak ebből a szempontból élen járnak, és sokat tesznek az olvasás számítógépes felületeinek szolgáltatása terén.⁴⁹

Nem lehet ellenállni a kihívásnak, hogy idézzük Németh László gondolatait a könyvolvasóságról és annak hatásairól. Az író éppen 1968-ban, tehát az „Olcsó Könyvtár” és más olvasás-mozgósító kezdeményezések virágkorában érezte fontosnak, hogy megszólaljon a kultúrpolitikai hurrá-optimizmus kritikusként. A nagy példányszámok ellenére az „igazi olvasók diktatúrájának” eszméjét vetette fel, mikor így fogalmazott: „Kutassák föl az érdeklődésükkel, mélyítésük megtéveszthetetlen tetszésükkel, hogy az, amit én 60 körül vártam, az igazi olvasók diktatúrája 1980 vagy 90-re mégiscsak valósággá legyen.”⁵⁰ A jóslattal csalódását fejezte ki, hiszen arra gondolt, hogy a múlt század hatvanas éveit jellemző magas példányszámok, illetve – szavaival élve – „az olcsóvá tett könyv” elhosszítja az irodalom fönséges hatalmát. Végül kiábrándultan kellett megállapítania, hogy az emberek az autót és az utazást választották, és ezekben keresték a kiteljesedést, az olvasás pedig külső körökre szorult. Az akkor nagyon távolinak tűnő 1990-es dátumot ma már szinte történelmileg értékelhetjük, s mi más tehetünk, mint megjegyezzük: ismét egy megvalósulatlan írói utópiát ismerhetünk meg. Németh László helyzetleírása tehát a következő:

Aki a magyar irodalom s a magyar közönség viszonyát szemlélte, bizakodó kedvét 1960 táján még nem kellett elvesztenie. A némaság évei nem törték meg

⁴⁹ A hazai és nemzetközi könyvtári trendeket ismerteti: KISZL PÉTER: Ki viszi át...? A könyvtárak társadalmi felelősségvállalása a digitális korban. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*. 64. évf. 2017. 1. sz. 1–23. <https://bit.ly/219DTC5> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

⁵⁰ NÉMETH LÁSZLÓ: Az igazi olvasó. In: *A felelősség szorításában. Jelek a társadalomnak. 1945–1975*. Digitális Irodalmi Akadémia. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2011. <https://bit.ly/2G3mGIx> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

A felhasználói statisztikák azt mutatják, hogy a legálisan elérhető, hihetetlenül gazdag ingyenes szöveggyűjtemények új pályáin jelentős a forgalom.

a magyar irodalom lendületét; a hallgató írók nem voltak tétlenek, meggazdagodva, új művekkel léptek elő a homályból s mögöttük s rajtuk át többszörös hullámban új nemzedékek törtek elő; a kiéhezett s a szocialista iskoláztatás jóvoltából alaposan felduzzadt olvasóközönség pedig, meglepő példányszámokban kicsattanó szerelemmel áradt viszontlátott s újonnan felfedezett írói felé. Bízni lehetett benne, hogy a közönség s irodalom frigye a közgondolkodást is felfrissíti, s értelmiségivé vált társadalmunk másképp áll hozzá történelemadta feladataihoz. Ez a remény azóta elsomorítóan megcsappant. Az anyagi javak megszerzésének lehetősége – az, amit autó-vallásnak lehetne nevezni – a külföldi utak drága kóistolói: új célokat írtak az emberek lelkébe; írók és olvasók közé egy nyugati jellegű szórakoztatóipar nyomult, élén a hipnotikus hatású televízióval, mely kegyetlenség és érzékiség, bűnügyek és dalfesztiválok ingereivel hódítja el a potenciális olvasókat, míg a magára adó kisebbség sznobizmusa a nyugati irodalom divatos neveiben találja meg külföldimádatának méltó táplálékát. Ideje, hogy az irodalom, a viszonyainkban gyökerező irodalom, ellentámadásba kezdjen...⁵¹

Vitathatatlanul analóg helyzet jellemzi a jelenlegi könyves környezet kulturális alapjait is. Ahogy Németh László korában a ténylegesen olcsó könyvkínálat ellenére a könyvkerülő fogyasztási szokások arattak diadalt, mára ismétlődik a kihívás: a ténylegesen ingyenes könyvkínálattal szemben az életmódminták informatikai és mediális sablonizálásának könyvkiszorító impulzusai kerülnek nyerő pozícióba. Ettől függetlenül a felhasználói statisztikák azt mutatják, hogy a legálisan elérhető, hihetetlenül gazdag ingyenes szöveggyűjtemények új pályáin jelentős a forgalom. Példaként hadd említsünk egy irodalmi és digitalizálási csúcsteljesítményt: Kertész Imre *Sorstalanság* című könyvét, amelyért a szerző

⁵¹ NÉMETH László: Az irodalom ellentámadása. In: *A felelősség szorításában. Jelek a társadalomnak. 1945–1975.* Digitális Irodalmi Akadémia. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2011. <https://bit.ly/2G-3mGIX> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

Nobel-díjban is részesült, a kitüntetést követő három hónapban (2002. október–december) 155 ezren töltötték le a Digitális Irodalmi Akadémia és az akkori programgazda, a Neumann-ház honlapjáról.⁵²

Babits Mihály a könyv forgalmi értékéről

A kereskedelmi forgalmazásra szánt (kényszerített) könyvnek mint árucikknek, az adott kor gazdasági feltételrendszere alapján kell betagozódnia a fogyasztói termékek széles választékába. A szellemi portéka azonban nem „használdik el”, évszázadokat is kibír a maga fizikai valójában. Mi határozza meg tehát a bolti forgalmazásba kerülő kiadvány árát? Az intellektuális teljesítmény, amit hordoznak a betűk, a nyomtatott lapok vagy a könyv technikai kivitelezésének számszerűsíthető ráfordításai? Nyilván célszerű ötvözni a két elemet, csak hogy az ilyen közgazdasági rutinnak mindig vannak vesztesei és nyertesei.

Babits Mihály, aki nemcsak költő, író és műfordító, hanem igazi irodalom-szervező is volt, ugyancsak kétségeinek adott hangot az „eladott” könyv valós értékét illetően. Nem az adásvétel finansziális egyensúlya felől nézve volt elégedetlen a könyv sorsával, hanem a formalizmus, a rideg számítás ellen emelte fel szavát, a könyv „látszatélete” riasztotta. Tiltakozik az ellen, hogy nem a mű valódi olvasóit veszi célba a kereskedő, hanem a könnyen elérhető, rábeszélhető, beugratható vásárlót, akit sznobizmusra nevelnek a reklámok, fortélyos marketing fogások. Úgy látja, a szöveg mű presztízstermékké változott. Babits ugyan korának, a két világháború közötti Magyarországnak a viszonyait elemezte, helyzetjelentése mai viszonyainkra is vonatkoztatható, különösen a tekintetben, hogy a megváltozott kulturális környezetben is érvényesnek tekinthetők-e

A kereskedelmi forgalmazásra szánt (kényszerített) könyvnek mint árucikknek, az adott kor gazdasági feltételrendszere alapján kell betagozódnia a fogyasztói termékek széles választékába.

⁵² TÓSZEGI Zsuzsanna – KORA András: Az irodalmi Nobel-díj hatása a Neumann János Digitális Könyvtár életére. *Tudomány és Műszaki Tájékoztatás*. 50. évf. 2003. 3. sz. 98. <https://bit.ly/2KbTv8N> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

olyan tradicionális könyvökonómiai tételek, mint a fogyasztás, a vásárlás automatizmusa? Ha mindennek helyébe egyfajta könyvdemokratizmus (nem tartalmi, hanem piaci értelemben) lépne, talán teljesen újra kellene tervezni az „irodalom-projektet”? Babits mindenesetre így ír a kérdésről:

Az álremek, a szezoncikk, mint az átlagregény, néhány év alatt eltűnik, a polc mögé kerül, vagy csak rossz szomszédságnak marad meg az aranyruhas büszkeségek mellett; az igazi irodalom pedig itt van, a „legrégibb időktől kezdve”, s újból megjelenve változatlanul élni látszik, aranyruhában és büszkén; de micsoda látszatélet ez? S kinek áll érdekében ezt a látszatéletet fenntartani? Az a néhány ember, aki az ilyen „klasszikusokat” – mesterségből vagy csodálatos szenvedélyből – tényleg olvassa, alig járul hozzá a fenntartásához. Ellenben ez a szegény közigazgatási hivatalnok hozzájárul a maga részletfilléréivel, s a kiadó hozzájárul reklámjával és szervezetével, s az egész közvélemény hozzájárul presztízisztisztetével és őszinteséghiányával. A hazugság voltaképp hódolat a magas és nemes dolgokkal szemben, melyekre nincs szükségünk, s melyekre rejtett módon mégis szükségünk van. Így jelennek meg újra és újra könyvek és könyvsorozatok, amiket senki sem olvas, s amik még létüket is csak a konvenció hazugságának s a teljes arisztokráciája előtt való meghajlásnak köszönhetik. Ha a demokratikus elv s a teljes őszinteség a szellemi életben diadalra jutna: hova lenne akkor az irodalom?⁵³

A „demokratikus elv s a teljes őszinteség” ideája nyilván aligha jut majd a kultúrjövőben százszázalékos platformhoz. Az informatika nyújtotta ingyenes könyvelérés azonban mindenképp segítheti a kibontakozást Babits Mihály víziójának megvalósulásához.

⁵³ BABITS Mihály: Könyvről – könyvre. In: *Írás és olvasás. Tanulmányok*. Athenaeum, Budapest, 1938. 339. (Babits Mihály Összegyűjtött munkái 2.) <https://bit.ly/2K64qkn> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

A digitális szövegtartalom válfajai

Műfajelméleti fejtegetésbe a jelen kötet keretei között nem bocsátkozhatunk. A határtalan internetes szövegfolyamban való korrekt tájékozódáshoz azonban feltétlen alapot adhat a kialakult digitális szövegtípusok ismerete. Jeney Éva szerint:

A műfaj fogalma a XVI–XVII. században vált közkeletűvé az irodalmi művek rendszerezésében és értékelésében, és sokáig virágkorát élte. Az irodalmi műfaj fogalmának használhatóságát legalább fél évszázada megkérdőjelezi az irodalomtudomány, s úgy látszik, a műfaj már nem tartozik az irodalom leírására szolgáló megkerülhetetlen elképzelések közé. Az irodalomról szóló beszéd valóban meg tud lenni a műfaj fogalma nélkül – főként abbéli igyekezetében, hogy teret engedjen a műnek, s ne akarja azt bármi áron beleerőszakolni műfaji keretekbe –, noha a műfajelmélet nemcsak fejlett ága az irodalomtudománynak, hanem gyakorlati haszna is látszik: az általánosítás alapelve, rendezőelv, amelynek segítségével az irodalmi műveket osztályokba, csoportokba sorolhatjuk, s így a könnyű megragadhatóság illúzióját kelti. Önkényes is, s amint az irodalom története megmutatja: a művek minduntalan meghaladják, a „hagyományos” műfaji kategóriák újra meg újra megkérdőjeleződnek. [...] A műfajfogalmat nemcsak az irodalomtudomány, hanem az irodalom szerzői is lankadatlanul megkérdőjelezik. A műfajelmélet tehát majdnem mindig válságban van.⁵⁴

A fenti megállapítások alapján látható, hogy a hagyományos könyvek esetében sem könnyű meghatározni az adott mű irodalmi hovatartozását. Az elektronikus szövegek

⁵⁴ JENEY Éva: Műfajtan-e az elmélet? *Helikon*. 52. évf. 2016. 3. sz. 355. <https://bit.ly/2KaPxxk> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

<i>Megismételt</i>	<i>Módosított</i>
Digitalizált mű	Szövegfeldolgozás
Képként szkennelt könyvoldalak	Szoftveres (OCR) szövegkonvertálás
Szövegarchiválás	Digitális kritikai kiadás

3. ábra Meglévő (analóg) szöveg feldolgozása

<i>Tradíció alapú</i>	<i>e-evolúció</i>
blog	könyv-applikáció
e-könyv	intelligens könyv
zárt körben terjesztett elektronikus publikáció	web-publikáció
e-szériák	AR, VR könyv
poszt, komment	szoftveres szöveggenerálás

4. ábra Újonnan létrehozott (digitális) szöveg

esetében talán még nehezebb a helyzete a számbavételre vállalkozó szakembernek, tudósnak, tanárnak. Nem kevesen például úgy tartják, az igazán minőségi és nivós e-könyv nem más, mint egy nyomtatott kiadvány formahű beszkennelese vagy a nyomtatott alapjául szolgáló fájl közzététele. Más felfogás szerint az e-könyv lényegében az, amely eredetileg is elektronikus úton készült, és első kiadása a webhez kötött.

Bódi Zoltán vonatkozó tanulmánya „kiberműfajokként” írja le a képernyőn és/vagy kijelzőn olvasható irodalom válfajait.⁵⁵ Az általa megadottak alapján mi is a digitális szövegek kategorizálását, válfaj (és nem műfaj) szerinti megkülönböztetését tartjuk lehetségesnek, értelemszerűen nem irodalomelméleti, hanem informatikai karakterizáló szándékkal. Bódi közleményére támaszkodva a digitális szövegek kategorizálását a 3. és 4. ábrán szemléltetjük.

Természetesen más válfaji csoportosítások is lehetségesek. Az alábbiakban bemutatunk néhányat, a teljesség igénye helyett a sokféleség szemléltetése okán.

⁵⁵ BÓDI Zoltán: A blogok nyelvészeti aspektusai. *e-nyelv.hu Magazin*. 2010. szeptember 10. <https://bit.ly/2K6hzdh> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

Önként adódik a tartalomhordozó szerinti elkülönítés. Például: CD-DVD, akár korábbi típusú adathordozók (floppy, kazetta) vagy online megjelenés. Létezhet csoportosítás e-könyv formátumok szerint (például ePub, MOBI, PDF, hangoskönyv) vagy online formátumok (például HTML, XHTML) alapján. Gyakori az elérhetőség szerinti kategorizálás is: felhőben (cloud), szerveren vagy adatbázisban tárolt művek. Ezenkívül sok esetben megkülönböztetik, és alapkategóriaként kezelik az olvashatóságot lehetővé tevő szövegszolgáltatási rendszert:

- kizárólag online olvashatóság,
- csak applikációban való olvashatóság,
- csak e-könyvben lehetséges olvashatóság,
- letölthető és perszonálisan is tárolható olvashatóság.

A célközönség meghatározottsága szintén lehet választóvonal: például tankönyv, szakmai folyóiratban megjelent publikáció, szépirodalmi gyűjtemény, nyelvi kötöttségű állományok vagy olyan médiaműfajok, mint a publicisztika.

Költségmentesség: a szabadon olvasható elektronikus könyvek

Eltérően a hagyományos nyomtatott kiadvány-forgalmazástól, az e-könyv áruházak nagy számban kínálnak szabad letöltésű könyveket is, melyek lehetnek eleve ingyenesnek tervezettek, de időlegesen ingyenessé tett művek is. Gyakori jelenség, hogy klasszikusokat, keresett kötelező olvasmányokat szabadítanak fel az árprés alól. Nem ritka, hogy népszerű szerzők kedvelt, forgalomképes regényeit teszik a fölapra, időleges ingyenes elérhetőséget nyújtva. Az iTunes⁵⁶ vagy a Kobo⁵⁷ külön listázza a díjmentes magyar könyveket. A Smashwords⁵⁸ mint az önmenedzselésű (self-publishing) kiadványok globális disztribútora és kereskedelmi könyvbutikja, nagy számban kínál itthonról feltöltött műveket. A magyar e-book-plázák nagy hányada is nyújt ingyenes műveket. A Multimédiaplaza,⁵⁹ a Book&Walk,⁶⁰ az Adamobooks,⁶¹ a Publiobox⁶² világosan meghatározott menüsorokban ajánlja szabad állományát. Az ingyenes letöltés feltétele többnyire a regisztráció, ami az olvasó részéről nem jár költséggel.

A webes könyváruházaknál az ingyenesség részleges formája a könyvekbe való szabad betekintés. Kétségtelen, hogy ez csak a regisztrált olvasók részére

⁵⁶ iTunes. Apple: www.apple.com/hu/itunes (letöltés ideje: 2018. április 14.).

⁵⁷ Kobo. Rakuten: www.kobo.com (letöltés ideje: 2018. április 14.).

⁵⁸ Smashwords: www.smashwords.com (letöltés ideje: 2018. április 14.).

⁵⁹ Multimédiaplaza.com: www.multimediaplaza.com (letöltés ideje: 2018. április 14.).

⁶⁰ Book&Walk: www.bookandwalk.hu (letöltés ideje: 2018. április 14.).

⁶¹ Adamobooks: www.adamobooks.hu (letöltés ideje: 2018. április 14.).

⁶² Publiobox: www.publiobox.com (letöltés ideje: 2018. április 14.).

nyújtott szolgáltatás, de a regisztrációnak nincs semmiféle korlátja, sem földrajzi, sem anyagi értelemben – tehát az érdeklődő költségmentesen regisztrálhat a világ legnagyobb könyvesboltjaiba. Mit jelent konkrétan a „beleolvasási opció” vagy gyakran csak „minta” (Sample) fogalom alatt futó lehetőség? Nem kevesebbet, minthogy a könyv adott részébe – többnyire tíz-húsz százalékába – beleolvashat a látogató. Ez gyakran a könyv első része, ám lehet úgynevezett „meglepetés oldal” is, azaz a könyv más fejezetei ugyancsak teljes egészében feltárulkozhatnak. Nem túlzás tehát azt mondani, hogy a friss magyar elektronikus könyvek kínálatába belepillanthatunk. Nincs vásárlási kötelezettség a mintaként letöltött könyvek után, ami szakkönyv esetén még fontosabb, mivel a tartalomjegyzékig feltétlenül eljutunk, és ez akár vízvázlasztó lehet a vásárlás szempontjából.

A Google Playnek⁶³ a Google könyvtárházát is tartalmazó platformja szintén nagy választékban és többféle keresési módban kínálja az ingyenes szövegrészeket. A nagy könyvkereskedelmi portálokra csak a szerző nevére, a mű címére és a kulcsszavakra kereshetünk, nincs teljes szöveges keresés.

A Google Books⁶⁴ azonban a teljes műben keres: egyrészt megadja a könyv adatait, címlapját, elérhetőségét, és egyben lehetővé teszi, hogy beleolvassunk a műnek abba a részébe, amit egyébként is felkínál a Google Play könyvtárház szekciója. Nem minden magyar kiadó szerződött a Google Playen való értékesítésről, de a legnagyobbak igen.

A modern kiadású, szerzői jogi védelem alatt álló könyveknél nem mindig ad szövegkörnyezetet a Google Books keresője, ám a régebbi könyveknél megnézhető egy kis képen az a rész, ahol a keresett szócsoporthoz/idézet van, vagy akár az egész könyvoldal. Külön lehet e szempont szerint szűrni a találatokat.⁶⁵

Érdeemes rákérzni az úgynevezett „előfizetési” könyvsomagokat kínáló globális portálokra is. A szolgáltatást igénybe vevő ügyfél havi díjért (általában tíz dollár körüli összegért) a szolgáltató teljes állományából válogathat, illetve tölthet le további térítési díjak nélkül. Itt is létezik azonban regisztráció

⁶³ Google Play: <https://play.google.com/store> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

⁶⁴ Google Könyvek: <https://books.google.com> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

⁶⁵ Google Könyvek Speciális könyvkereső: <https://bit.ly/1PGM33l> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

nélküli, ingyenes betekintési lehetőség a szabad állományba, ahol meglepően nagy számban fordulnak elő magyar nyelvű könyvek, legyenek akár klasszikusok, akár self-publishing szerzők feltöltései.

A jelenleg működő legismertebb könyvelőfizetési portál a SCRIBD.⁶⁶ A SCRIBD – miközben kivesztek a hálóról a versenytársak (a legismertebb és az első az Oyster volt) – sokat változott az évek során, minek következtében nagyon vegyes lett az anyaga könyvészeti és tartalmi értelemben egyaránt. Nagyszámú az állományban a magyar feltöltés, vezet a szépirodalom, de bőven előfordulnak tanulmányok, rövidebb szakcikkek is.

Összefoglalóan tehát elmondható, ha ingyenes könyvrészletet szeretnénk letölteni egy fizetős könyvtermékből, három módon közelíthetünk:

- Ha ismerjük a mű címét és szerzőjét, érdemes az e-könyv forgalmazók, kiadók weboldalán keresni a művet.
- Amennyiben tudományos műről van szó, kifizetődő lehet esetleg több portálon is rákeresni az adott könyvre, mert van esélyünk rá, hogy más-más részleteket lehet elérni.
- Ha nem tudjuk pontosan a szerzőt vagy a címet, vagy más azonosító adatot (pl. ISBN), viszont néhány jellemző szót vagy mondatot ismerünk, akkor feltétlen a Google Books keresőjére ajánlatos hagyatkozni.

Számba kell venni az olyan portálokat is, amelyek – részben vagy egészben – éppen arra épülnek, hogy az ingyenes betekintést népszerűsítsék, menedzseljék. Ez esetben magyar szerkesztésű oldalakat említhetünk:

- Olvass bele portál,⁶⁷
- Könyvesblog, „Beleolvasó” menüpont,⁶⁸
- Könyvkolónia, „Olvass bele” menüpont.⁶⁹

⁶⁶ SCRIBD: www.scribd.com (letöltés ideje: 2018. április 14.).

⁶⁷ Olvass bele. A kultúrákírákat: www.olvassbele.com (letöltés ideje: 2018. április 14.).

⁶⁸ Könyves blog. Bookline: <http://konyves.blog.hu> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

⁶⁹ Könyv kolónia. Libri: <http://www.konyvkolonia.hu> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

Itt kell megemlíteni a Moly portált.⁷⁰ Ez a közösségi olvasásra épülő weblap különleges jelensége a magyar könyves világnak. Az ingyenesség témájához annyiban tartozik hozzá, hogy itt nem könyvrészleteket, hanem idézeteket olvashatunk. A Moly olvasói az olvasott könyvben talált érdekes mondatokat kiemelhetik, s feltölthetik az „Idézetek” rovatba.

Nem e-book, hanem nyomtatott kiadványok megosztására épülő kezdeményezés a Rukkola.⁷¹ Az érdeklődő a keresett könyvhöz a rendszer által kijelölt átvételi pontokban juthat hozzá ingyenesen vagy postai úton, vállalva a könyvküldés költségeit. A kommentelés, a véleménycsere, valamint a könyvcserélés az online felületen zajlik.

⁷⁰ Moly: www.moly.hu (letöltés ideje: 2018. április 14.).

⁷¹ Rukkola: www.rukkola.hu (letöltés ideje: 2018. április 14.).

Internetes jogsértés: illegális könyvadatbázisok, torrentezés, tiltott fájlcsere

Nem lehet eléggé hangsúlyozni: a szabadon elérhető magyar nyelvű digitális szöveg fogalmába kizárólag a legális tartalmak olvasása, terjesztése, kommentelése tartozik bele, a jogsértő magatartás nem!

Az e-book kultúra sajnálatos kísérőjelensége a kalózkodás, amiből törvénytörően következik az illegálisan feltöltött állományok jogszerűtlen használata, számítógépről számítógépre történő utaztatása, amely óriási károkat okoz a legális tartalomiparnak, legyen szó e-könyvekről, filmekről vagy zenékről. Nem lehet eléggé hangsúlyozni: a szabadon elérhető magyar nyelvű digitális szöveg fogalmába kizárólag a legális tartalmak olvasása, terjesztése, kommentelése tartozik bele, a jogsértő magatartás nem!

A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának (SZTNH) weboldala⁷² egyszerűen és közérthetően mutatja be nem jogász szakemberek számára is a szerzői jog alapfogalmait. A szerzői jog meghatározását a honlapról idézzük:

A szerzői jog részesíti védelemben az irodalmi, tudományos, művészeti alkotásokat, valamint – az ún. kapcsolódó jogok révén – a felhasználásukhoz kapcsolódó teljesítményeket. A szerzői jog egyik alapvető célja a szellemi alkotás ösztönzése. Ennek jegyében ismer el személyhez fűződő és vagyoni jogokat a szerző javára.

⁷² Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (SZTNH): <http://www.sztnh.gov.hu> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

A szerzői művek felhasználásának ellenértékét jelentő jogdíjak ellentételezik a szerzői, alkotói ráfordításokat. A szerzői alkotások jogi oltalma a hazai kulturális ipar működésének és fejlődésének elemi feltétele, ezáltal munkahelyek, vállalkozások, befektetések védelmét is jelenti. Számos iparág épül a szerzői jogi védelemre, így pl. a zeneipar, a könyvkiadás, a rádiós- és televíziós műsorszolgáltatás, a szoftveripar, a filmgyártás.⁷³

Gyakran felmerülő kérdés a felhasználók részéről, hogy meddig is tart valójában a szerzői jogi védelem egy mű vonatkozásában

Gyakran felmerülő kérdés a felhasználók részéről, hogy meddig is tart valójában a szerzői jogi védelem egy mű vonatkozásában, amit az SZTNH a következőképpen határoz meg:

A szerzői művet a szerzői jog csak meghatározott ideig védi, ez azt jelenti, hogy az alkotás a szerző életében és halálát követő hetven éven át részesül védelemben, ez a védelmi idő. (Sztj. 31.§). Ezt a hetven évet a szerző – illetve, ha a műnek több szerzője van, akkor az utolsóként elhunyt szerzőtárs – halálát követő év első napjától kell számolni. Ha pedig a szerző ismeretlen, a védelmi idő a mű első nyilvánosságra hozatalát követő év első napjától kezdődik.

Ez azt jelenti, hogy a védelmi idő elteltét követően a mű közkinccsé válik, azaz azt bárki engedély nélkül felhasználhatja. Fontos megjegyezni, hogy az elhunyt szerző emlékét sértő magatartás ellen a védelmi idő lejártától függetlenül felléphet az örökös vagy az érintett közös jogkezelő, illetve érdekképviselői szervezet, ha a magatartás sértené a szerző névfeltüntetési jogát.

A honlapon további útmutatások olvashatók az alábbi gyakori problémafelvetésekről:

- *Mit véd a szerzői jog, milyen típusú művek részesülhetnek szerzői jogi védelemben?*
- *Mi alapján illeti meg a műveket a szerzői jogi védelem?*
- *Hogyan keletkezik a szerzői jogi védelem?*
- *Akkor áll egy alkotás szerzői jogi védelem alatt, ha fel van tüntetve rajta a © jel?*

⁷³ Szerzői jogi alapfogalmak. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (SZTNH): <https://bit.ly/2rykJPb> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

- Milyen jogok illetik meg a szerzőt?
- Hogyan használható fel más műve / hogyan szerezhető engedély egy mű felhasználására?
- Mikor nem kell engedély a szerzői jog által védett művek felhasználásához?
- Hogyan lehet felhasználni egy másik mű részletét? Kell-e ehhez a szerző engedélyét kérni?
- Kitől kell engedélyt kérnem, ha olyan művet szeretnék felhasználni, amelynek a szerzője ismeretlen, illetve nincsen tudomásom tartózkodási helyéről?
- Hogyan lehet fellépni az ellen, aki engedély nélkül használ fel szerzői jog által védett művet?

Tószegi Zsuzsanna – mint a szerzői jog témakörét évtizedek óta kutató könyvtáros és szakíró – röviden összefoglalta a kérdéskör bölcsészeti fontosságát is:

A szellemi alkotások mind nagyobb hányadához lehet ma már közvetlenül – térítés ellenében vagy ingyenesen –, online módon hozzáférni. A könyvtárak az állományukban őrzött értékek digitalizálása során, az online elérésű tudásbázisok rendelkezésre bocsátása kapcsán, bizonyos dokumentumok kölcsönzése, másolása iránti olvasói igények kielégítése és számos további szolgáltatás nyújtása folyamán egyre gyakrabban kerülnek olyan szerepbe, amikor elsődleges szemponttá válik a szerzői jogi felhasználási feltételek pontos, mélyreható ismerete. A szellemi tulajdonnal, de főként a szerzői joggal kapcsolatos szakértelem mind fontosabb a könyvtárosok számára.⁷⁴

Ugyanebben a tanulmányban olvasható a meghatározás, melyet kötetünk összeállításakor is követendőnek tartottunk a szabad elérésű tartalmak tekintetében. A szerző a legális olvasási tudatosság megismertetése céljából bevezetésre ajánlja a „copyright literacy”, azaz a „szerzői jogi írástudás” fogalmát. Az ingyenes e-könyv és digitális szövegek felhasználói számára véleményünk szerint is a fentebb idézett tanulmányban megadott komplex értelmezés az irányadó: „a »copyright literacy« fogalmába a tárgyhoz kapcsolódó tudás- és készségszint mellett beleértendő az a hozzáállás, amelyet az egyén tanúsít a digitális korszakban a szerzői joggal védett tartalmakkal való bánásmód/eljárás terén.”⁷⁵

⁷⁴ TÓSZEGI Zsuzsanna: A könyvtárosképzés új eleme: a „szerzői jogi írástudás.” *Könyv és Nevelés*. 18. évf. 2016. 4. sz. 7. <https://bit.ly/2woD2Mq> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

⁷⁵ Uo. 8.

II. RÉSZ

A virtuális térben szabadon
hozzáférhető magyar
irodalmi művek. Magyar
és külföldi adatbázisok,
szöveggyűjtemények

A jelentősebb magyar online szöveggyűjtemények – 2018 tavaszán

Nem vállalkozhattunk arra, hogy részletesen bemutassuk a magyar kiadású, illetve magyar nyelvű irodalmat is közlő, külföldön közzétett digitális könyvprojekteket, azok működési rendszerét, gyűjtőkörét, szolgáltatásait. Célunk mindössze pillanatfelvételt adni, felhívni a figyelmet a 2018 tavaszán fellelhető szabad elérésű könyvgyűjteményekre. E fejezettől kezdve a szövegben (nem pedig lábjegyzetben) mindenütt megadjuk a tárgyalt portál vagy projekt internetes elérhetőségét, hogy az olvasó megtalálja az adott szolgáltatást. Hangsúlyozzuk, hogy a könyvadatbázisok, applikációk közzétételének sorrendiségében, illetve listájában nincs semmiféle minősítési szándék.

Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK)

Civil kezdeményezésre jött létre 1994-ben az 1999 óta az Országos Széchényi Könyvtár égisze alatt működő Magyar Elektronikus Könyvtár, amelynek elsődleges célja, hogy számítógépes formátumban összegyűjtse, és az interneten elérhetővé tegye azokat az elsősorban magyar nyelvű szak- és szépirodalmi műveket, amelyek a mindennapi munkához, tanuláshoz, művelődéshez szükségesek. 2018 áprilisában az állomány 17 653 művet tartalmaz. A gyűjtemény legnagyobb

része a szerzői jogi védelem alá már nem tartozó (public domain) művekből áll. Nemcsak magyar írók munkái érhetők el, hanem világirodalmi klasszikusok is magyar nyelvű fordításban, illetve a magyar írók műveinek fordításai is az állomány részei. Madách Imre *Az ember tragédiája* például húsz nyelven olvasható, nagy nyelvek esetében akár több változatban is. A keresés történhet egyszerűen szerző, cím vagy tárgyszó alapján, böngészhetünk a teljes szövegben, illetve használhatjuk a felkínált főbb témaköröket:

- természettudományok,
- műszaki tudományok, gazdasági ágazatok,
- társadalomtudományok,
- humán területek (kultúra, irodalom),
- kézikönyvek, egyéb műfajok.

Az elmúlt évek alatt a MEK a magyar internet egyik legismertebb szolgáltatásává és legnagyobb szövegarchívumává vált. Valóságos mozgalom alakult ki körülötte, hiszen bárki a legegyszerűbb eszközökkel is részt vehet a könyvtár fejlesztésében és az állomány gyarapításában. Felajánlhat saját műveket vagy mások számítógépre vitt írásait, feltéve, hogy ezzel nem sérti a szerzői jogokat. Átvételre, archiválásra javasolhat más szervereken levő anyagokat, segíthet a dokumentumok különböző formátumra való átalakításában vagy egyszerűen csak a MEK népszerűsítésében. Már utaltunk arra, hogy a könyvtár látogatottsága követhető a MEK honlapról, ugyanitt láthatók az olvasottsági sikerlisták havi bontásban és teljes összesítésben. Kortárs szerzők is jelen vannak, bár kis hányadban. A kisebb részt a társadalomtudományi munkák, a nagyobb hányadot pedig a szépirodalmi művek, nem ritkán az egész életművek teszik ki (például Babits Mihály, Berzsenyi Dániel, Csokonai Vitéz Mihály és mások összes művei).

A MEK nemcsak digitalizál, hanem – a Magyar Elektronikus Könyvtár Egyesület⁷⁶ támogatásával (5. ábra) – a szkennelt klasszikus irodalmi műveket szöveges

Az elmúlt évek alatt a MEK a magyar internet egyik legismertebb szolgáltatásává és legnagyobb szövegarchívumává vált.

⁷⁶ Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület: <https://bit.ly/2rxEGqk> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

Az Egyesület számlaszáma: 10700464-66140997-51100005
A számlát vezető bank: CIB Bank Zrt.

Külföldről történő átutalás esetén:
SWIFT/BIC kód: CIBH HUHB
IBAN: HU93-1070-0464-6614-0997-5110-0005

Emeltdíjas SMS: +36-90-642-042 (300 Ft), +36-90-646-046 (900 Ft)
(Az SMS-be csak ennyit kell írni: MEK)

Az Egyesület adószáma: 18100277-1-41 MKGI kód: 14928 IHM kód: 752
Könyvtelő iroda: Míngus Kft.

További információ az info@mek.oszk.hu e-mail címen
vagy a (36)-1-224-3741 telefonszámon.

Postacím: Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület,
Országos Széchényi Könyvtár, 1827 Budapest, Budavári Palota F. épület.
Cím: 1014 Budapest, Szent György tér 4-5-6.

Honlap: <http://mek.oszk.hu/egyesulet/>
Támogatási lehetőségek: <http://mek.oszk.hu/html/tamogatasi.htm>

*„Ha majd a szellem napvilága
Ragyog minden ház ablakán...”*

PETŐFI SÁNDOR: AXIK. SZÁZAD KÖLTŐI
<http://mek.oszk.hu/01000/01006/html/0184701.htm#02>

MEK
EGYESÜLET

**A MAGYAR ELEKTRONIKUS
KÖNYVTÁRÉRT EGYESÜLET**

5. ábra A Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesületet bemutató szórólap

Forrás: <http://mek.oszk.hu/joomla/egyesulet/tamogatasi/szorolap.pdf>

dokumentummá, majd e-book formátumokká alakítja át. Drótos László, a MEK alapítóinak egyike így foglalta össze céljaikat:

Szemléletileg nem nagyon változtunk, továbbra is a magyar nyelvű, illetve magyar vonatkozású, kulturális, tudományos vagy oktatási célú dokumentumokat gyűjtjük. A Magyar Elektronikus Könyvtár eddigi szerepét úgy látom, hogy azzal, hogy felépített egy kisebbfajta magyar nyelvű digitális könyvgyűjteményt, felkeltette az emberek érdeklődését az interneten elérhető, képernyőn olvasható irodalom iránt. És tartalmat tudott szolgáltatni azoknak, akik elsősk között vásároltak e-könyv olvasásra is alkalmas eszközöket – ha úgy tetszik, megteremtette a piacot. A jövőjéről pedig azt gondolom, hogy akik értékelik azt a munkát, amit munkatársaimmal a könyvek gondozásába és leírásába fektetünk, vagy fontosnak gondolják azt, hogy a legismertebb magyar nyelvű internetes könyvtárban

a kultúránk és tudományunk iránt érdeklődők számára szabadon hozzáférhető és hosszú távon is megőrzött könyvek legyenek, azok továbbra is használni, ill. műveikkel támogatni fogják a MEK-et.⁷⁷

www.mek.oszk.hu

Digitális Irodalmi Akadémia (DIA)

Legjobb tudomásunk szerint a Digitális Irodalmi Akadémia abban a tekintetben egyedülálló a világon, hogy tagjai szerzőik jogi védelem alatt álló, teljes életművüket teszik közzé az interneten, a nagyközönség számára szabad hozzáférést biztosítva a digitalizált szövegekhez. A szerzői jogdíjat kormányzati támogatásból fedezik.

A szolgáltatás informatikai előkészítése a Petőfi Irodalmi Múzeum (PIM) és a Neumann János Digitális Könyvtár és Multimédia Központ⁷⁸ együttműködésében indult 1998 tavaszán. Ez utóbbi, 1997-ben létesített intézmény – amely doménneve alapján Neumann-házként vált ismertté – elsődleges feladata a kulturális örökség digitalizálásában való részvétel, az erre épülő hálózati szolgáltatások elindítása, továbbá az e téren folyó munkálatok koordinálása volt. A Neumann-ház ismert szolgáltatásai közé tartozott a klasszikus magyar irodalom digitalizált gyűjteménye, a Bibliotheca Hungarica Internetiana, az interneten elérhető magyar nyelvű kulturális tartalom online katalógusa, a WebKat.hu, a gyermekirodalmat népszerűsítő honlap, az Olvasnijo.hu, a magyar CD-ROM-ok diszkográfiája, illetve számos további weboldal. A DIA-program megvalósításába a kezdetek kezdetétől bekapcsolódott Neumann-ház lett a DIA online

⁷⁷ DRÓTOS László: Új utak a magyar kultúra értékközvetítésében. Kérdezett Cseke Gábor. *Korunk*. 23. évf. 2012. 10. sz. 15. <https://bit.ly/2IqeEir> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

⁷⁸ TÓSZEGI Zsuzsanna: Elképzelések a Neumann János Multimédia Központ és Digitális Könyvtárról. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*. 45. évf. 1998. 1. sz. 29–34. <https://bit.ly/2KceM2n> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

szolgáltatója, megteremtve az informatikai alapokat, ellenszolgáltatás nélküli rendelkezésre bocsátva saját infrastruktúráját.

2000. október 1-jétől 2006 végéig a DIA Szerkesztőség a Neumann-ház szervezeti keretei között folytatta tevékenységét. 2007. január 1-jétől a DIA-program gazdája ismét a Petőfi Irodalmi Múzeum (PIM) lett. Az átszervezés után a Neumann-ház átadta a DIA állományához tartozó digitalizált szövegeket, metaadatokat, és a szolgáltatás 2008. évi újraindításáig biztosította a DIA online elérését.

A DIA honlapja 2000. május 31-től érhető el. 2006-tól a programot teljes egészében a PIM gondozza. 2018 tavaszán az irodalmi akadémiának 30 élő és 58 időközben elhunyt vagy posztumuszként választott tagja van: ÁGH István, ÁPRILY Lajos, BAKA István, BALLA Zsófia, BELLA István, BERTHA Bulcsu, BERTÓK László, BODOR Ádám, BUDA Ferenc, CSÓRI Sándor, CSORBA Győző, CSUKÁS István, DARVASI László, DÉRY Tibor, DOBOS László, ESTERHÁZY Péter, FALUDY György, FEJES Endre, FEKETE Sándor, FÜST Milán, GERGELY Ágnes, GYURKÓ László, GYURKOVICS Tibor, HATÁR Győző, HUBAY Miklós, ILLYÉS Gyula, JÉKELY Zoltán, JÓKAI Anna, JUHÁSZ Ferenc, KÁLNOKY László, KÁNTOR Péter, KÁNYÁDI Sándor, KARDOS G. György, KASSÁK Lajos, KERTÉSZ Imre, KONRÁD György, KORMOS István, KOVÁCS András Ferenc, KRASZNAHORKAI László, KUCZKA Péter, LAKATOS István, LÁSZLÓFFY Aladár, LATOR László, LÁZÁR Ervin, LENGYEL Balázs, MÁNDY Iván, MARNO János, MARSALL László, MÉRAY Tibor, MÉSZÖLY Miklós, MOLDOVA György, NÁDAS Péter, NAGY Gáspár, NAGY László, NEMES Nagy Ágnes, NÉMETH László, ORAVECZ Imre, ORBÁN Ottó, OTTLIK Géza, ÖRKÉNY István, PÁLYI András, PARTI Nagy Lajos, PÁSKÁNDI Géza, PETRI György, PILINSZKY János, RÁBA György, RÁKOS Sándor, RAKOVSKY Zsuzsa, SÁNTA Ferenc, SOMLYÓ György, SPIRÓ György, SÜTŐ András, SZABÓ Lőrinc, SZABÓ Magda, SZAKONYI Károly, SZENTKUTHY Miklós, SZILÁGYI István, TAKÁCS Zsuzsa, TAKÁTS Gyula, TAMÁSI Áron, TANDORI Dezső, TERSÁNSZKY Józsi Jenő, TOLNAI Ottó, UTASSY József, VÁRADY Szabolcs, VAS István, ZÁVADA Pál, ZELK Zoltán.

Az adatbázisban 2018 áprilisában több mint 420 000 oldalnyi szöveg olvasható és kereshető. A honlap éves látogatottsága jó ideje 650 000 – 680 000 körül jár. Az írói életművek mellett számos kiegészítő információ is elérhető (életrajzok,

bibliográfiák, fotók, interjúk, arcképek).⁷⁹ A projekt honlapja a következőképp fogalmazza meg a DIA célját és működési elveit:

Küldetése a legújabbkori és kortárs magyar irodalom kiemelkedő alkotásainak átmentése a digitális korbá, értékeinek megőrzésével, közvetítésével és népszerűsítésével. Az Akadémia fenntartásával a kulturális kormányzat – az élő tagok számára fizetett havi felhasználási díj révén – folyamatos anyagi támogatást nyújt a magyar irodalom legkiválóbb alkotói számára írói, költői, irodalomelméleti tevékenységük folytatásához, újabb alkotások létrehozásához. A digitális könyvtár teljes életművekből épül fel. A közönség számára nyújtott internetes szolgáltatás tartalmát az eredeti szövegkiadást alapul tekintő, új, javított, hiteles kiadások alkotják. A DIA révén a kortárs magyar irodalom alkotásainak egyre bővülő köre, egységes adatbázisban, ingyenesen érhető el és ismerhető meg a világ bármely pontján.⁸⁰

A DIA mára a kortárs irodalmi életben markánsan jelen lévő, az online, illetve hagyományos kiadványokban rendszeresen hivatkozott, bevett intézménnyé vált. Alighanem példa nélkül álló ez a kortárs irodalmi kezdeményezés olyan értelemben is, hogy az olvasók részére díjmentesen szolgáltatja a jelen és az utóbbi évtizedek értékes műveit – s teszi mindezt jogilag szabályozottan.

A DIA mára a kortárs irodalmi életben markánsan jelen lévő, az online, illetve hagyományos kiadványokban rendszeresen hivatkozott, bevett intézménnyé vált. Alighanem példa nélkül álló ez a kortárs irodalmi kezdeményezés olyan értelemben is, hogy az olvasók részére díjmentesen szolgáltatja a jelen és az utóbbi évtizedek értékes műveit – s teszi mindezt jogilag szabályozottan.

A DIA-könyvtár állományát többféleképpen lehet olvasni. A weben egyrészt a böngészőből egy szerző nevére kattintva behívhatjuk a kiválasztott író, költő oldalát, ahol a digitalizált könyvek vagy a digitalizált művek között

⁷⁹ TÓSZEGI Zsuzsanna: *A Digitális Irodalmi Akadémia első két évtizede. A Valóságos könyvtár – könyvtári valóság. Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2018* (Szerk. KISZL Péter – CSIK Tibor, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, Budapest) című tanulmánykötetben megjelenő közlemény kézírata a PIM DIA oldalán: <https://bit.ly/2rwLiFs> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

⁸⁰ Az Akadémiáról. Digitális Irodalmi Akadémia: <https://bit.ly/2rylfO6> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

tájékozódhatunk, de megnézhetjük az alkotó életrajzát, bibliográfiáját, a róla szóló írások listáját stb. A másik lehetőség a keresés – az egyszerű keresésben bármilyen névre, szóra, kifejezésre lehet keresni, az összetett keresés többféle szempont egyidejű lekérdezésére szolgál. Androidos mobiltelefonokra le lehet tölteni a Google Play áruházból az ingyenes Dia Olvasó alkalmazást. Az applikáció segítségével a DIA-tagok művei mobileszközre optimalizálva olvashatók, ráadásul az alkalmazás lehetőséget kínál offline használatra is, így a kikölcsozött művek 14 napig tárolódnak a készüléken.

A DIA a legjelentősebb kortárs magyar írók-költők műveinek gyűjtőhelyévé vált az évek során. Olyan értékmegőrző helyévé vált, ami méltán nevezhető nemzeti kincsnek. Hosszasan lehetne sorolni azokat a kiválóságokat, akiknek a művei digitális formában közkinccsé váltak, ezzel lehetőséget biztosítva, hogy mindenki számára megismerhetőek legyenek az irodalmi nagyságaink művei

– fejt ki véleményét a Netidők Blogtársaság, amellyel csak egyetérteni lehet mind az olvasóknak, mind a jelen kötet szerzőinek.⁸¹

www.dia.hu

Hungaricana

A Hungaricana közgyűjteményi portál

elsődleges célja, hogy a nemzeti gyűjteményeinkben közös múltunkról fellelhető rengeteg kultúrkincs, történeti dokumentum mindenki számára látványosan, gyorsan és áttekinthető módon váljon hozzáférhetővé. Az adatbázis folyamatosan

⁸¹ BOREK András: *Mészöly Miklós és a Digitális Irodalmi Akadémia*. Netidők Blogtársaság. 2012. január 19. <https://bit.ly/2rw7fo0> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

gazdagodó virtuális gyűjteményei a gyors ismeretszerzés mellett, a mélyebb feltáró kutatások követelményeinek is megfelelnek.⁸²

A rendszer szolgálja a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) által támogatott közgyűjteményi digitalizálások eredményeinek közreadását. A portált az Országgyűlési Könyvtár üzemelteti Budapest Főváros Levéltárával, az Arcanum Adatbázis Kft. közreműködésével.

A Hungaricana állományának gyarapításában számos könyvtár, levéltár és múzeum részt vesz, de a közreműködők között önkormányzatokat és néhány külföldi közgyűjteményt is találunk. A portál adatbázisai a következők: Képcsarnok; Könyv- és dokumentumtár; MAPIRE; Térképek és építészeti tervek; Levéltár; Budapest időgép. Kötetünk szempontjából a digitalizált szöveganyag különösen érdekes, melyről az alábbiakat olvashatjuk a honlapon:

A Könyv- és Dokumentumtár gerincét a múzeumok, levéltárak saját kiadványai alkotják, köztük évkönyvek, sorozatok, folyóiratok, továbbá számos itt őrzött muzeális könyv, folyóirat gazdagítja a kínálatot. Emellett igen nagy számú intézmény, könyvtár által digitalizált anyagban kereshetünk: köztük helyi lapok, iskolai értesítők, hazai és határon túli folyóiratok, napilapok, egyházi kiadványok stb. Az adatbázisban megtalálhatók az MDP és MSZMP központi és megyei vezetőtestületi iratai, Budapest Székesfőváros közgyűlési jegyzőkönyvei, több egyetem vezetőtestületi ülései jegyzőkönyvei, valamint egyházi levéltárak dokumentumai is.⁸³

A Hungaricana kifinomult, jól használható kezelőfelületet kínál a múzeumok, levéltárak, könyvtárak digitalizált dokumentumaihoz való hozzáféréshez. A Könyv- és dokumentumtár 2018 tavaszára már több mint 10 millió digitalizált oldalt tartalmazott.

www.hungaricana.hu

⁸² Ismertető. Hungaricana: <https://bit.ly/2I8jTQo> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

⁸³ Könyv- és Dokumentumtár. Hungaricana: <https://bit.ly/2Idg3oX> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

Digitális Tankönyvtár

A Digitális Tankönyvtár portált a „Tudományos és felsőoktatási tartalmak központi elektronikus közzétételének biztosítása” című program keretében hozták létre. A projekt elsődleges célja a minőségi, magyar tudományos színvonalat képviselő tartalmak elérhetővé tétele, a stratégiai cél pedig a magyar felsőoktatás és tudományos kutatás elektronikus tartalomközreadó programjainak fejlesztése, bővítése. A Digitális Tankönyvtár ugyan főként szakirodalmi műveket tartalmaz (2018 áprilisában közel 4000 könyvet és 6000 folyóiratot), néhány kötet megtalálható a portálon a Régi Magyar Költők Tárából is.

A Digitális Tankönyvtár közel 6000 egységből álló folyóirat-gyűjteménye és az Arcanum Digitális Tudománytár állománya közötti átfedés szembetűnő. A folyóiratok az Elektronikus Információszolgáltatás (EISZ) Nemzeti Program⁸⁴ rendszerén keresztül olvashatók, tanulmányozhatók.

www.tankonyvtar.hu

Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet

Több művészeti ág alkotásainak elektronikus létformájával foglalkozó portál. Működésének alap gondolatát az alábbiakban fogalmazza meg a szerkesztőség:

A nemzeti identitást, kultúránk sokszínűségét, azt a hatalmas és felbecsülhetetlen értékű kulturális vagyont, melyet elődeink ránk hagytak, úgy tudjuk legjobban megőrizni, ha utódainknak átadni, ha a XXI. század lehetőségeinek, igényeinek megfelelően összegyűjtjük, rendszerezünk, és nem csupán archívumok mélyén őrizük, hanem valóban aktívan elérhetővé, kereshetővé tesszük.⁸⁵

⁸⁴ Elektronikus Információszolgáltatás (EISZ) Nemzeti Program: <http://www.eisz.mtak.hu> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

⁸⁵ A Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet (MaNDA) blogja: <http://manda.blog.hu> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

A szöveges dokumentumok mellett nagy vonzerőt jelent a látogatók számára a régi filmhíradók, gramofonlemezek anyagának szabad letöltése, továbbá a történelmi csatákról készült látványos animációk, érdekes kép-szöveg kombinációjú kísérletek megtekintése.

www.mandarchiv.hu | 2017-től Kultúrkincs portál: www.kulturkincs.hu

Magyar Nemzeti Digitális Archívum (MaNDA)

A honlapot fenntartó Forum Hungaricum meghatározása szerint a portál célja:

A Forum Hungaricum Nonprofit Kft. adatbázisa a magyarországi múzeumok, könyvtárak, levéltárak, magángyűjtemények, civil szervezetek, kulturális- és oktatási profilú intézmények digitalizált kulturális javait egy közös felületen publikáló, nyilvános online gyűjtemény. Az adatbázisnak célja a digitalizált értékek gyűjtése, rendszerezése, és a szerzői jog keretei között a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétele, így nyújtunk betekintést partnereink állományába, felfedjük a kulturális tartalmakat, amelyeknek holléte egységes adatbázis híján nehezebben lenne beazonosítható.⁸⁶

www.mandadb.hu

A MaNDA adatbázist fenntartó Forum Hungaricum külön név alatt gyűjti össze a különböző MaNDA-projektekhez köthető kulturális szolgáltatásokat. Erre az összefoglaló portálra szükség is van, mivel a több szervezeti változást megélt projekt – rendkívül gazdag virtuális gyűjteménye – egyébként nehezen lenne

⁸⁶ Rólunk. Magyar Nemzeti Digitális Archívum (MaNDA): <https://bit.ly/2IzVoPk> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

áttekinthető a felhasználók számára. A honlap az alábbiakban adja meg a különálló adatbázisok elnevezését és elérhetőségét:

- Digipédia (<http://digipedia.mandaonline.hu>)
- Digitális Erőmű Oktatási és Módszertani Központ (<http://digitaliseromu.hu>)
- MaNDA adatbázis (<http://mandadb.hu>)
- Nemzeti Filmtörténeti Élménypark (<http://www.nfe.hu>)

www.forumhungaricum.hu

Nemzeti Audiovizuális Archívum (NAVA)

A NAVA a magyar nemzeti műsorszolgáltatói kötelezpéldány-archívum. 2006 óta digitálisan rögzíti, feldolgozza és online hozzáférhetővé teszi a magyarországi közszolgálati csatornák és a legnagyobb lefedettségű kereskedelmi televíziók magyar gyártású műsorait, törvényi szabályozás keretében. Európában szinte egyedülálló, hogy a NAVA gyűjteményei kutatás és oktatás céljából szabadon megtekinthetők az úgynevezett NAVA-pontokon, azaz a csatlakozott oktatási intézményekben, könyvtárakban, muzeális és kulturális intézményekben. A NAVA gyűjtőkörébe tartoznak a következő csatornák magyar gyártású, illetve magyar vonatkozású műsorai: M1, M2, M3, M4, M5, Duna, RTL Klub, TV2, ATV, HírTV, EchoTV, illetve a Kossuth, a Petőfi és a Bartók Rádió.

Bár a NAVA audiovizuális adatbázis – s ezáltal nem tárgya könyvünknek –, mégis szerepeltetjük, mert sok olvasó multimédiás keresések alapján tájékozódik, valamint többnyire a megtalált videó, film vagy akár hanganyag megismerése után lép tovább az eredeti, szöveges változat felé.

Az adatbázis annyiban sorolható a perszonális ingyenesség hatókörébe, amennyiben jelentős mennyiségű műsor – folyamatosan vagy ideiglenesen – szabadon tekinthető meg általa. A kínált tartalmak között elsősorban kulturális sorozatokat és irodalmi adásokat találunk, mely lehetőségeket a NAVA-honlap így írja le:

Az archívum megalakulása óta rögzített közel egymillió dokumentumból a szerzői jogi és a NAVA-törvény betartása mellett kétszázhatezer dokumentumot teljes mértékben online szabadon hozzáférhetővé tettünk. Azon dolgozunk, hogy az elkövetkező időkben ennél is több műsor lehessen szabadon megtekinthető, ezzel is elősegítve az audiovizuális értékek minél szélesebb körű szabad és online elérését. Ezen az oldalon egy folyamatosan bővülő listát állítottunk össze a szabadon elérhető műsorainkból. A lista folyamatosan frissül. A szabadon megtekinthető műsorok legegyszerűbben a nyitóoldal „Szabad műsorok” felső menüpontjából érhetők el, ahol csatorna és műfaj szerint rendezve böngészhet közöttük.⁸⁷

www.nava.hu

ArchívNet

A Magyar Országos Levéltár 2001-ben alapította a 20. század történelmével foglalkozó elektronikus forrásközlő folyóiratát, az ArchívNetet, amely nemcsak a szakemberek, hanem a történelem iránt érdeklődők széles táborának tudásvágyát is igyekszik kielégíteni. Az évente hat alkalommal megjelenő lap látogatottsága egyre növekszik, nem utolsósorban annak is köszönhetően, hogy a honlap áttekinthetősége, tartalom-prezentációja kimondottan olvasóbarát, vizuálisan vonzó. Az időskála a portál nyitólapján segíti a közvetlen informálódást.

Az ArchívNet 2016-ban tartalmilag és formailag is megújult. A politika-, diplomácia-, művelődés- és hadtörténet mellett jelen vannak a gazdaság- és társadalomtörténeti témák, valamint nagyobb hangsúlyt kapnak a napjainkban egyre népszerűbbé váló személyes dokumentumok (naplók, memoárok, levelezések).

www.archivnet.hu

⁸⁷ Szabadon hozzáférhető műsorok. NAVA: <https://bit.ly/2K9e8SV> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

Arcanum Kézikönyvtár

Az Arcanum a nagy magyar könyvészeti vállalkozások eredetileg CD-ROM-ra vagy DVD-re készült verzióinak átalakított, újraserkesztett online gyűjteménye. Magyar lexikonok, szótárak, enciklopédiák kereshető változatai érhetők el a honlapon. Várostörténet, családtörténet, néprajzi gyűjteményes munkák sorakoznak a digitális polcokon. Jelentős szépirodalmi anyag is olvasható itt: hasznos és gyönyörködtető a Verstár, benne sok klasszikussal, illetve ma már kevésbé olvasott, 18. századi lírikusokkal. A magyar „Szöveggyűjtemény” című összefoglaló – mely koronkénti bontásban kínálja a magyar irodalom nagyjainak munkáit – szintén lapozható-kattintható.

<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok>

Sulinet tudásbázis

A magyar irodalom tantárgy oktatásához kapcsolódó szöveggyűjtemény. A portál az általános és középiskola osztályainak tananyagai szerint csoportosítva nyújt segítséget a diákok és a szülők számára. A témakörökhöz oktatói magyarázatok kapcsolódnak, melyekhez a szöveggyűjtemény vonatkozó művei (versek, prózarászletek) illeszkednek.

<http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/magyar-nyelv-es-irodalom/irodalom>

További digitális könyv- és szöveggyűjtemények: megyei könyvtárak, egyetemek, magánkezdemenyvezések szolgáltatásai

Az alább felsorolt projektek, illetve a hozzájuk kapcsolt linkek csak példák és tájékoztatói lehetőségek, nem jelentik, nem jelenthetik a teljességet:

- Megyei és esetenként városi könyvtárak digitális szöveggyűjteményei. Feltétlen hangsúlyozni kell, hogy döntő többségben helytörténeti vonatkozású művek szerepelnek a felsorolt gyűjteményekben, amelyek azonban másutt nem találhatók meg:
 - » II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár Borsod-Miskolci Digitális Könyvtár (<http://www.rfmllib.hu/hu/page/borsod-miskolci-digitalis-konyvtar>)
 - » Gróf Bercsényi Zsuzsanna Városi Könyvtár Budaörsi Elektronikus Könyvtár (http://www.budaorskonyvtar.hu/elektronikus/elektronikus_index.php)
 - » Berzsényi Dániel Könyvtár Vasi Digitális Könyvtár (<http://www.vasidigitkonyvtar.hu>)
 - » Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár Virtuális Gyűjtemény (<http://www.brody.iif.hu/hu/virtualis-konyvtar>)
 - » Csorba Győző Könyvtár Baranyai DigiTár (<http://www.csgyk.hu>)
 - » Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár Elektronikus Könyvtár (<http://www.dfmk.hu/elektronikus-konyvtar>)
 - » Eötvös Károly Megyei Könyvtár Digitális kiadványok (<http://www.ekmk.hu/index.php/olvasosarok/digitalis-kiadvanyok>)
 - » Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Szociológiai Gyűjtemény (http://www.fsze.hu/konyvtaraink/kozponti_konyvtar/szociologiai_gyujtemeny)
 - » Hamvas Béla Pest Megyei Könyvtár Digitális Gyűjtemény (<http://www.pmk.hu>)
 - » Illyés Gyula Megyei Könyvtár digitalizált dokumentumgyűjtemény (<http://www.igyuk.hu/pub/pdf>)
 - » Dr. Kovács Pál Megyei Könyvtár és Közösségi Tér Digitális Könyvtár (<http://edok.gyorikonyvtar.hu>)
 - » Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár Digitális Helyismereti Archivum (<http://www.mzsk.hu/digitalis-helyismereti-archivum>)

- » Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár E-könyvtár (<http://www.sk-szeged.hu/ekonyvtar>)
 - » Takács Gyula Megyei és Városi Könyvtár Somogyi Elektronikus Könyvtár (<http://www.mvkkvar.hu/digitalisgyujtemenyeink>)
 - » Verseghy Ferenc Könyvtár Verseghy Ferenc Elektronikus Könyvtár (<http://portal.vfmk.hu/vfek>)
 - » Vörösmarty Mihály Könyvtár Fejér Megye Elektronikus Könyvtára (<http://helyismeret.vmk.hu/fejer-megyei-elektronikus-konyvtar>)
- Magánkezdemenyezések:
- » Corvinus Library. Magyar Történelmi Könyvtár (<http://www.corvinuslibrary.com>)
 - » Eternus és társoldalai (versek, idézetek, szerzői feltöltések) (www.eternus.hu, www.citatum.hu, www.poet.hu)
 - » Kindlevarázs (<http://www.kindlevarazs.hu>)
 - » Literatura (magyar és világirodalom a kezdetektől) (www.literatura.hu)
 - » Magyar Társadalomtudományok Digitális Archívuma (www.mtda.hu)
 - » Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (www.ppek.hu)
 - » Terebess Ázsia E-tár, Ázsia Lexikon (<https://terebess.hu/keletkultinfo/index.html>)
- Szerzői posztumusz oldalak, emlékező életmű-portálok:
- » Fodor András hálózati kiadás (<http://inaplo.hu/fodorandras/#ebooks>)
 - » Németh László (www.nemethlaszlo.eu)
 - » Örkény István (www.orkenyistvan.hu)
 - » Vészi Endre (<https://veszi.hu>)
- Egyetemi bölcsészeti karok digitális tárai:
- » Debreceni Bölcsészettudományi Adatbázis (<http://deba.unideb.hu/deba.php>)
 - » Debreceni Egyetem Digitális Könyvtár (http://www.lib.unideb.hu/hu/digitalis_konyvtar)

- » Digitália, a Pécsi Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont Digitális Univerzuma (<http://digitalia.lib.pte.hu>)
- » Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Informatika Önálló Program (BIÖP) Gépeskönyv Projekt (<http://magyar-irodalom.elte.hu>)
- » Eötvös Loránd Tudományegyetem Eötvös Kiadó ingyenes tankönyvek, kézikönyvek (www.eltereader.hu)
- » Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Tech Lab műhelyének kísérleti könyvei és irodalmi séta okostelefonnal (<http://techlab.mome.hu>)

Egyházi és határon túli digitális könyvadatbázisok

■ Vallásos irodalom:

- » Buddhista könyvtár (http://www.tarrdaniel.com/documents/buddhizmus_frame.html)
- » Digitális Biblia (<http://bibliatarsulat.hu>)
- » Iszlám könyvgyűjtemény (<http://iszlam.com/letoltheto-konyvek>)
- » Magyar Evangélikus Digitális Tár (<http://medk.lutheran.hu>)
- » Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Könyvtár (<http://uj.katolikus.hu>)
- » Tan Kapuja Buddhista Főiskola Könyvtár e-források (<http://tkbszk.tkbe.hu/e-forrasok>)
- » Zsidó szent könyvek és magyarázatok (<http://zsido.com/mindent-a-zsidosagro/konyvtar>)

■ Határon túli, magyar nyelvű állományt felvonultató digitális gyűjtemények:

- » Adatbank. Erdélyi Magyar Elektronikus Könyvtár (<http://www.adatbank.ro>)
- » Erdélyi Digitális Adattár (<http://eda.eme.ro>)⁸⁸
- » Fórum Kisebbségkutató Intézet, Szlovákia, Bibliotheca Hungarica online könyv- és folyóirat-adatbázis (<http://foruminst.sk/szerkezet/bibliotheca-hungarica/a-bibliotheca-hungarica-online-konyv-es-folyoirat-adatbazisa>)

⁸⁸ A fenntartó és üzemeltető Erdélyi Múzeum-Egyesület honlapja: <http://www.eme.ro/servlet/eme/template/PIndexScreen.vm> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

- » Haáz Rezső Múzeum Digitális Könyvtár, Székelyudvarhely (<http://www.hrmuseum.ro/digitalis-konyvtar>)
- » II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola kiadványai (<http://kmf.uz.ua/kiadvanyaink>)
- » Kájoni János Megyei Könyvtár, Csíkszereda (<http://konyvtar.hargitamegye.ro/hu/h/130/digitalizalt-dokumentumok>)
- » Mikes International – nyugati magyar irodalom gyűjteménye (http://www.federatio.org/mikes_int.html)
- » Vajdasági Magyar Digitális Adattár (<http://adattar.vmmi.org>)

Idézetgyűjtemények, aforizmák, felhasználói versgyűjtemények

Rendkívül népszerűek a hálózati idézetgyűjtemények. Néhány adat az adatbázis tartalmáról: 86 767 idézetből áll 2018. év áprilisában a gyűjtemény, amit 11 428 szerző hozott létre, 59 360 tag részére. (A számok bejelentkezés után láthatók.) A portál kiemelt kedveltségét a „Hírlevél” elnevezésű szolgáltatás nyújtja.⁸⁹ Ennek lényege, hogy feliratkozás esetén a feliratkozott felhasználó naponta kap három idézetet az általa megjelölt kategóriából.

Az általános témakörű adatbázisok mellett megtalálhatók az elhatárolt gyűjtésű kollekciók is, köztük több, csak irodalmi alanyanyagból szemezgető antológiával. A webes megjelenítésen kívül nagyon elterjedtek a mobiltelefonokra, táblagépekre szerkesztett ingyenes idézetgyűjtemény applikációk. (Például iTunes webáruház: Idézet.hu, 18 000 szövegrészlettel;⁹⁰ Google Play: Napi Inspiráló idézetek.⁹¹)

Feltétlen meg kell jegyeznünk azonban, hogy ezek a gyűjtemények rendkívül egyenetlen színvonalú szövegbázisok. Sok esetben az idézetek szerzője sajnos nincs megadva. A leggyakoribb hiányosság, hogy az idézett szövegnek hiányzik a származási helye, valamint az idézetre vonatkozó időbeli közlés is szinte rendre elmarad.

⁸⁹ Hírlevél. Citatum: www.citatum.hu/hirlevel.php (letöltés ideje: 2018. április 14.).

⁹⁰ idézet.hu: www.idezet.hu (letöltés ideje: 2018. április 14.).

⁹¹ Napi Inspiráló idézetek. Google Play: <http://bit.ly/2Kvrc5V> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

Idézet- és aforizmagyűjtemények:

- A *Citatum* oldal 2018 tavaszán közel kilencvenezer idézetet tartalmaz, tízezer-nél több szerzőtől. (www.citatum.hu)
- A *Mondta.hu* kétezer darabos készlet, dalszövegek, graffitik is a prezentált anyag részei. (www.mondta.hu)
- A Könyvkolónia idézetgyűjteménye. (www.konyvkolonia.hu/idezetek)
- A Literatura portál aforizma- és bölcsességek gyűjteménye. (<http://www.literatura.hu/archivum/aforizmak.htm>)
- Szentenciák, szállóigék, memoriterek, kizárólag irodalmi idézetek. (<http://enciklopedia.fazekas.hu/tree/t104.htm>)

Verskollekciók, irodalmi alkotások felhasználói feltöltés alapján:

- Amatőr Művészek Fóruma (www.pieris.hu)
- Eternus: régi magyar versek (www.eternus.hu)
- Karcolat (www.karcolat.hu)
- Könyv Guru (<http://konyv.guru>)
- Magyar Irodalmi Ház (<http://irodalmihaz.hu>)
- Meglepetés vers (www.meglepetesvers.hu)
- Poét: amatőr versek (www.poet.hu)

Magyar online szövegmúzeumok, történelmi e-book könyvtárak

Az informatika lehetővé teszi, hogy az érdeklődő olyan szövegekkel is megismerkedjen, amelyek féltve őrzött kódexekben, ősnymtatványokban lelhetők fel. Fontos, hogy az olvasó találkozhasson magával az ősi könyvművel, láthassa az adott kiadvány eredeti szerkezetét, oldalait, illusztrációit, kötését.

Az informatika lehetővé teszi, hogy az érdeklődő olyan szövegekkel is megismerkedjen, amelyek féltve őrzött kódexekben, ősnymtatványokban lelhetők fel.

A legismertebb magyar reneszánsz könyvtár, a Bibliotheca Corviniana hazánkban fellelhető példányainak digitalizálása megkerülhetetlen. Az Országos Széchényi Könyvtár által 2001-ben közzétett Bibliotheca Corviniana Digitalis, népszerűbb nevén E-corvinák portál nemcsak az OSZK, hanem a többi magyar (Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Levéltár, Magyar Tudományos Akadémia Információs Központ és Könyvtár, győri Egyházmegyei Kincstár és Levéltár, esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár) és külföldi (pl. Bibliotheca Medicea-Laurenziana, Firenze; Österreichische Nationalbibliothek, Bécs; Bibliothèque Nationale de France, Párizs) közgyűjteményben őrzött kincsek egy platformon történő közzétételét tervezte. A díszcímlapot, a teljes corvinákat, a leírásokat, a szövegeket és a PDF mélységű opciókat tartalmazó szolgáltatást évek óta nem fejlesztik, 2003-as dátumozású bejegyzést találhatunk rajta utolsóként.

A jelenlegi állapot a kutatók által azonosított műveket sorolja fel lelőhelyenként, valamint az OSZK-beli corvinákat és egy MTA-beli corvinát teljességében letölthetővé tesz.⁹² A program célmeghatározása:

A Bibliotheca Corviniana Digitalis (e-corvinák) néven futó program célja, hogy digitális eszközökkel virtuálisan visszaállítsa Mátyás király egykori könyvtárát, a Bibliotheca Corvinianát vagy korabeli nevén Bibliotheca Augustát. A virtuális rekonstrukció mellett célul tűzi ki a könyvtár tudományos feldolgozását és az eredmények internetes publikálását, valamint a könyvtár népszerűsítését.

<http://www.oszk.hu/content/bibliotheca-corviniana-digitalis>

Jelentős a nagy egyházi és más könyvtárak digitalizált könyvmúzeumi dokumentumtára is, melyek közül csak szemléltetésül emelünk ki néhányat:

- A Hungaricana külön gyűjtőoldalon mutatja be a különböző közgyűjteményekben őrzött muzeális könyveket. (https://library.hungaricana.hu/hu/collection/muze_szak_duna_muzealis_konyvek_gyujtemenye)

⁹² Az Eötvös Loránd Tudományegyetem repozitóriumából (Egyetemi Digitális Tudástár = EDIT) letölthetők az Egyetemi Könyvtárban található corvinák: <https://bit.ly/2G14wrd> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

- Az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) Digitális Intézményi Tudástára (EDIT) muzeális gyűjteményében elérhető az Egyetemi Könyvtár kódexei mellett három jezsuita tudós, Hevenesi Gábor, Kaprinai István és Pray György kéziratgyűjteménye. (<https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/6>)
- Magyar Evangélikus Digitális Tár (MEDiT) Muzeális könyvek és kéziratok. (<http://medit.lutheran.hu/site/kategoria/46>)
- Ráday Graduál. (<http://radaygyujtemeny.hu/digitalis/gradual/mobile/index.html#p=2>)
- Vizsolyi Biblia honlapja; noha nem a teljes könyv, mégis informatív, reprezentatív anyag. (<http://vizsolyibiblia.hu>)

A 19-20. századi magyar könyvészet egyes darabjai eredeti megjelenési formájukban, digitalizált reprint verzióban ugyancsak megtekinthetők. A MEK gyűjteményében is elérhető néhány képként beszkenelt muzeális könyv, ahol szinte bibliofil élményt nyújtanak az originális lapok, képek, esetleges tulajdonos-bejegyzések, más könyvészeti jegyek. Példaként Vörösmarty Mihályt említjük, akinek *Csongor és Tünde* című mesedráma az 1922-es Kner-kiadásban,⁹³ a *Salamon király* című szomorújátéka pedig az 1827-es eredeti Trattner-nyomtatásban látható.⁹⁴

A megyei könyvtárak digitális gyűjteményei szintén nagy mennyiségben tartalmaznak régi kiadványokat, 100-150 éves kitekintésben. Illusztrálásként említhető a kaposvári Takács Gyula Megyei és Városi Könyvtár Somogyi Elektronikus Könyvtár (<http://jadox.kaposvar.monguz.hu/jadox/portal>) több, dél-balatoni témájú kötete, köztük Lenkei Vilmostól a *Balaton mint gyógytényező* 1912-es kiadása.⁹⁵ A szolnoki megyei könyvtár (VFMK) elektronikus gyűjteménye (<http://portal.vfmk.hu>) névadójának, Versegly Ferencnek nyújtja több kötetét eredeti

⁹³ VÖRÖSMARTY Mihály: *Csongor és Tünde*. Magyar Elektronikus Könyvtár: <https://bit.ly/2jNpYqE> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

⁹⁴ VÖRÖSMARTY Mihály: *Salamon király*. Magyar Elektronikus Könyvtár: <https://bit.ly/2ryBp9d> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

⁹⁵ LENKEI Vilmos Dániel: *A Balaton mint gyógytényező*. Somogyi Elektronikus Könyvtár: <https://bit.ly/2K0XdGJ> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

kiadásban, mint például az egyik 1825-ös kiadású művet, „Maradványai és élete. Nyomtatott Budánn, a Királyi Magyar Universitas betűivel” címmel.⁹⁶ A kötetet a MaNDA projektje keretében digitalizálták, így elérhetősége a MaNDA-adatbázison keresztül biztosított. Az URL is látványosan szemlélteti, hogy a könyvtáraknak saját elektronikus gyűjteményeik kiépítéséhez széles körű összefogásra, együttműködésre, koordinációra van szükségük.

Kortörténeti jelentőségű, irodalmi unikum a szekszárdi Illyés Gyula Megyei Könyvtár kiadásában 1992-ben megjelent, és szabadon olvasható, Babits Mihály és Illyés Gyula között zajló levelezés.⁹⁷

Az elektronikus olvasás térhódításával párhuzamosan a szerzői bibliofil adatbázisok is folyamatosan gyarapodnak. Kiváló példa erre a két Szabó Lőrinc adatbázis. A Miskolci Egyetem Szabó Lőrinc Kutatóhelye és az MTA Könyvtár és Információs Központja közös projektjeként működtetett portál (<http://krk.szabolorinc.hu>) Szabó Lőrinc műveit eredeti kiadásban prezentálja, a kutatóműhely saját honlapján (<http://www.szabolorinc.hu>) pedig a költő könyveinek eredeti első kiadásait, valamint korrektúrázott levonatait is bemutatja.

Teljes értékű hálózati életműkiadás állít emléket Fodor Andrásnak. Bár lezárt életműről van szó, a szerkesztő Fodor János szerint:

Hálózati kiadásunk nem emlékmű, vagy dokumentumtár: az életmű összefüggéseit rekonstruálva szeretnénk hozzájárulni a félmúlt kontextusának megértéséhez, folytatni és megőrizni a közvetítést, kapcsolatteremtést a múlt széttartó szálai között.⁹⁸

<http://inaplo.hu/fodorandras/index.html>

⁹⁶ Versegly Ferencz' *maradványai és élete*. Szerk. SÁGHY Ferencz. Egyetemi Nyomda, Buda, 1825. Adatlap: <https://bit.ly/2jKJLXO>; szolgáltatás a MaNDA adatbázisából: <https://bit.ly/2KOVmrP> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

⁹⁷ Babits Mihály és Illyés Gyula levelezése. *Dokumentumok. 1929–1941*. Összeáll. TAKÁCS Mária. Tolna Megyei Könyvtár, Szekszárd, 1992. <https://bit.ly/2KacBWr> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

⁹⁸ Fodor András hálózati életműkiadás. iNaplo.hu, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet: <https://bit.ly/2KcLUqn> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

Dsida Jenő munkásságának állít emléket a „Magyar Karaván – Dsida Jenő írásai-ból” című weboldal. Levelek, versfordítások, fotók egészítik ki a versekből álló gyűjteményt (www.magyardaravan.hu).

A könyv nem csak szövegből áll. Az adott műhöz hozzátartoznak a képi elemek is, elsősorban illusztrációk, fotók, könyvborítók. Az OSZK honlapján olvasható a következő tájékoztató:

a Digitális Képtárház anyaga többféle forrásból származik. Egyrészt feldolgoz-
zuk benne a MEK és az EPA egyes kiadványaiban található képeknek egy válogatott
halmazát, így ezek az illusztrációk – általában jobb minőségben – önállóan is keres-
hetőkké és hivatkozhatókká válnak. Másrészt pedig gyűjtjük, katalogizáljuk és
hosszú távon megőrizzük az interneten (pl. képmegosztó oldalakon), továbbá a CD
illetve DVD kiadványokon megjelenő digitális képeket, amennyiben azok megfelel-
nek a gyűjtőkörnek és a tulajdonosuk hozzájárul a DKA-ban való szolgáltatáshoz.⁹⁹

<http://dka.oszk.hu>

Sokféle böngészési és keresési funkció segíti a megfelelő képek megtalálását is. A Digitális Irodalmi Akadémia például az egyes szerzőkhöz kötődően bemutatja az egyes életművekhez kötődő kiadványok könyvborítóit is. Különösen érdekes ez a lehetőség olyan szerzők esetében, akik képzőművészeti téren is jelentőset alkottak, mint például Nagy László¹⁰⁰ vagy Kassák Lajos.¹⁰¹

Ismeretterjesztő célú, ám szabadon elérhető irodalmi művekre is rányíló adat-
bázis a „100 Híres” (www.100hires.hu). A portál a művészet és a széles értelemben
vett kultúra (közlekedés, tudomány, állat és növény) különböző területeinek,

⁹⁹ Bemutakozás. Digitális Képtárház. Országos Széchényi Könyvtár: <https://bit.ly/2jLevYQ> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

¹⁰⁰ Nagy László. Digitális Irodalmi Akadémia. Petőfi Irodalmi Múzeum: <https://bit.ly/2rCNAlI> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

¹⁰¹ Kassák Lajos. Digitális Irodalmi Akadémia. Petőfi Irodalmi Múzeum: <https://bit.ly/2KThDOu> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

kiemelten az irodalom száz ismert szerzőjének, azok alkotásainak rövid, illusztrált bemutatására vállalkozik.

Egyedi, különleges adatbázis a Képregény múzeum blog (<http://kepregeny-muzeum.blog.hu>). A dokumentumok számszerűségét tekintve is jelentős gyűjtemény, ahol a szerzők így adják meg röviden a témakört: „Régi magyar, magyarul megjelent, magyar vonatkozású és egyéb képregények.”¹⁰² A képregény (vagy amit annak tartanak, hiszen ez a műfaj is óriási változásokon ment át az évszázadok alatt) korai kezdeteitől (1784) található alkotások egészen a kétezres évekig. A *Borsszem Jankótól a Fülesig*, a *Ludas Matyi* képsorozataitól a *Dörmögő Dömötörig* nyomon követhetők a népszerű műfaj, azaz a rajzos történetmesélés művészi darabjai. Olyan meglepetés remekművek is megnézhetők, vagy épp újra felfedezhetők, mint az inkább avantgárd képeiről ismert Bortnyik Sándor hatrészes (szöveg nélküli) képnovellája, *A hóember karácsonyi ajándéka* címmel, ami *Az Estben* jelent meg, 1930-ban.¹⁰³

¹⁰² Képregénymúzeum blog: www.kepregenymuzeum.blog.hu (letöltés ideje: 2018. április 14.).

¹⁰³ BORTNYIK Sándor: *A hóember karácsonyi ajándéka*. Képregénymúzeum blog: <https://bit.ly/2ry7HS0> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

Globális e-könyvtárak, kulturális portálok szabadon elérhető magyar könyvanyaga

Elsőként a Gutenberg Project (www.gutenberg.org) digitális könyvgyűjteményt kell megemlíteni. Az állomány alapvetően angol nyelvű, de más nyelvek mellett a magyar is szerepet kap. A letöltési és tárolási módok komplett választéka rendelkezésre áll, az oldal minden platformon szolgáltat (ePub, Kindle, HTML, PDF, egyszerű text formátumok), a magyar könyvek pedig magyarul és más nyelvekre lefordítva is elérhetők.

A környező országok digitális archívumaiban, nemzeti könyvtáraiban is jelentős ingyenes magyar állomány található.

- Digitálna Kniznica a Digitálny Archiv (DIKDA) – Szlovák Nemzeti Könyvtár Digitális Könyvtár és Archívum. Angol nyelvű honlap is elérhető, valamint külön lehet a magyar nyelvre is keresni. A szöveghez való hozzáférés a nemzeti könyvtáron keresztüli regisztrációval lehetséges, illetve van „Vendég” belépési lehetőség. A gyűjteményben szépirodalom, tanulmányok, magyar nyelvű helyi folyóiratok találhatók meg. (www.dikda.eu)
- Österreichische Nationalbibliothek – Austrian Books Online – az Osztrák Nemzeti Könyvtár online állománya. Teljesen szabadon letölthető magyar nyelvű művek, történelmi folyóiratok (*Vasárnapi Újság, Ma*) sokasága

A környező országok digitális archívumaiban, nemzeti könyvtáraiban is jelentős ingyenes magyar állomány található.

érhető el az oldalon. (www.onb.ac.at/digitale-bibliothek-kataloge/austrian-books-online-abo)

- Románia Nemzeti Könyvtárának Biblioteca Digitala Nationala gyűjteménye, benne magyar nyelvű muzeális könyvek (kódexek és ősnymtatványok) a Biblioteca Batthyaneum gyűjteményéből. (<http://digitool.bibnat.ro/R>)
- Szlovén Nemzeti Könyvtár – Szlovén Digitális Könyvtár. Digitalna Knjiznica Slovenije. A magyar nyelvű anyag ritka, de sok magyar vonatkozású dokumentum olvasható szlovén vagy angol nyelven. (dLIB) (www.dlib.si/eod/eod_eng.asp)

Nagy országok,
nagy nyelvek
digitalizálási projektjei
is tartalmazzak magyar
nyelvű anyagot.

Nagy országok, nagy nyelvek digitalizálási projektjei is tartalmazzak magyar nyelvű anyagot. Példaként a Bajor Nemzeti Könyvtár (Bayerische Staatsbibliothek) digitális gyűjteményét említjük: Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek (www.digitale-sammlungen.de). 2018 márciusában több mint 2,3 millió mű szerepel az állományban, benne jelentős magyar könyvgyűjtemény, különösen a 19. századi kiadványokból. Nagy számban találhatók olyan kiadványok is, amelyek a MEK állományában sincsenek meg.

Külön érdemes említeni a Google Books (<https://books.google.hu/?hl=hu>) projektet, amely ugyan nem könyvtári elmélyültségű, és bár a könyvészeti alapinformációk gyakori mellőzésével, de egyszerű rákereséssel is meglepően gazdag anyagot kínál.

A HathiTrust Digital Library (<https://www.hathitrust.org>) 2018. áprilisi kérésünk alapján csaknem 42 000 magyar nyelvű könyvet és folyóiratot kínál, teljes szöveggel. A magyar irodalom kategóriába sorolt művek száma meghaladja a 2500-at, emellett tanulmánykötetek, történeti munkák és sok más, az USA könyvtáraiban föllelhető dokumentumok tölthetők le a digitális könyvtárból.

Az Europeana (www.europeana.eu) kontinensünk nagy kulturális vállalkozása, amelyben nagyon sok magyar nyelvű könyv, dokumentum található. Noha

alapvetően a hazai közgyűjtemények teszik elérhetővé az anyanyelvünkön írt műveket, más országok magyar kollekcióiból is kerülnek be az adatbázisba magyar nyelvű írások, valamint irodalmi vonatkozású dokumentumok bibliográfiai és lelőhely adatai. Fontos tudni, hogy az Europeana nem digitális könyvtár, hanem metaadat-aggregátor; az adatbázisban sok ezer együttműködő közgyűjtemény (könyvtár, levéltár, múzeum) digitalizált állományának adatai alapján lehet keresni. A partnerintézmények a digitalizált műveket nem töltik fel, azok eredeti helyükön tekinthetők meg. Néhány számadat: a portált 2017 negyedik negyedévében havi átlagban egymillió-, illetve egymillió-kétszázezren látogatták.¹⁰⁴ Az Europeana 2018 áprilisának közepén 50 885 293 műalkotáshoz, műtárgyhoz, könyvhöz, videóhoz és hanganyaghoz nyújt hozzáférést Európára teljes területéről.¹⁰⁵

Az Internet Archive (<https://archive.org/details/texts>) széles magyar állományt szolgáltat, főleg klasszikusokat, általában magyar nyelven, de magyar szerzők idegen nyelvre fordított művei is bőségesen fellelhetők benne. Néhány számadat: a portál (ugyancsak a 2018. áprilisi adatok szerint)¹⁰⁶ 15 842 820 szöveges dokumentumot tartalmaz, melyek közül 550 000 e-book kategóriába sorolható alkotás.

Az Open Library (<https://openlibrary.org>) szintén kínál ingyenes magyar nyelvű készletet, de a nem ingyenes könyveket kölcsönzésre, illetve vásárlásra is felajánlja.

Az Issuu bizonyos szempontból más kategória, miután ide főként a szerzők töltik föl saját írásait. A szolgáltatás népszerűsége okán nagy mennyiségű magyar könyvanyagot tartalmaz: szkennelt szépirodalmi művek, tanulmányok, évkönyvek,

¹⁰⁴ Usage Stats for Europeana Collections. Europeana Pro: <https://bit.ly/2IbzP4v> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

¹⁰⁵ Az aktuális dokumentumszámot az Europeana a főoldalán folyamatosan közli: www.europeana.eu (letöltés ideje: 2018. április 14.).

¹⁰⁶ Az aktuális dokumentumszámot az Internet Archive a főoldalán folyamatosan közli: <https://archive.org> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

Egyedi kínálatot és gyors tájékozódást nyújtanak a globális könyvadatbázisok mellett a globális művészeti-kulturális portálok is.

szak- vagy regionális lapok egyes számai találhatóak meg az Issuu (www.issuu.com) oldalon.

Egyedi kínálatot és gyors tájékozódást nyújtanak a globális könyvadatbázisok mellett a globális művészeti-kulturális portálok is. Ezek a folyamatosan frissített, nagy nemzetközi együttműködésre épített applikációs és web online

múzeumok jelentős könyv (szöveg) állománnyal, benne magyar nyelvű anyagokkal, illetve sok magyar vonatkozású dokumentummal rendelkeznek. Pontosabban nem rendelkeznek, hiszen ezek aggregátor vállalkozások, maguk a dokumentumok a gazdaintézmény birtokában vannak és maradnak, a portál csak egységes keresőfelületet és menürendszert biztosít a műalkotásokhoz, szövegekhez, film- és hanganyagokhoz. A legjelentősebb globális művészeti-kulturális portálok a következők:

- Google Arts and Culture (Elsősorban mobil applikáció, de weben is elérhető.) (<https://www.google.com/culturalinstitute/beta>)
- Open Culture (<http://www.openculture.com>)
- The World Digital Library (Nevével ellentétben inkább művészeti portál, állományát elsősorban képek, zene, hang adják, de könyvek is szép számban elérhetők.) (www.wdl.org/en)

E helyütt említhető – a Magyar Elektronikus Könyvtárból ugyancsak elérhető – „*Képzőművészet Magyarországon – a kezdetektől a XX. század közepéig*” című művészeti adatbázis is. Az ötezernél több képet felvonultató állomány célkitűzése a honlap szerkesztői szerint:

A képek között böngészve, a művészek életrajzait és a képekhez fűzött magyarázatot olvasva lehetővé válik a magyarországi festészet és szobrászat teljes vonatának áttekintése, a töredékesen megmaradt román kori falfestményekkel és faragványokkal kezdve, folytatva a gótikus és reneszánsz miniaturákkal, szárnyasoltárokkal és síremlékekkel, majd a barokk, klasszicista és nemzeti romantikus

korszakok alkotásain keresztül eljutva egészen a 19. század végén kezdődő és a 20. század első felében tetőző gazdag stílus kínálatig. A művészek, a művek és az összefüggések megismerését tárlatvezetések segítik elő.¹⁰⁷

<https://www.hung-art.hu>

A Képzőművészet Magyarországon projekt társoldala a szintén magyar fejlesztésű WEB Gallery of Art angol nyelvű, 1996 óta folyamatosan működő portál. Az állomány kitekintést nyújt az európai (amint a weblap info oldaláról tudható: elsősorban nyugat-európai) képzőművészeti és építészeti kulturális örökségre, a 20. századig bezárólag.

www.wga.hu/index.html

¹⁰⁷ Bevezetés. Képzőművészet Magyarországon a kezdetektől a XX. század közepéig: www.hung-art.hu/index-hu.html (letöltés ideje: 2018. április 14.).

A szabadon elérhető magyar irodalom egyedi lelőhelyei

A következőkben azt a kínálatot mutatjuk be, amelynek portáljai, weboldalai (többnyire) nem rendelkeznek intézményi háttérrel, viszont tartalmuk jelentős mértékben hozzájárul az ingyenes olvasási kultúrához.

Szerzői oldalak

Akad olyan kortárs író, aki teljes életművét felrakja a neve alatt futó szájtra, mások írásaikból közölnek részleteket, egyes szépírók pedig kiadásba került műveiket nem, más jellegű publikációikat (tárca, esszé stb.) azonban közreadják. Gyakori az irodalmi blog. Akadnak szerzők, akiknek folyóiratbeli publikáció-sorozatai évekre, évtizedekre visszamenően is elérhetőek. Minőségi dizájn, nívós megjelenítés jellemzi a legtöbb írói portált. Szöveglerakat helyett intelligensen tált alkotói menük kerülnek a képzeletbeli olvasói asztalra. A legtöbb írói oldalon nem találkozunk direkt kereskedelmi motivációval.

Semmiképp sem minőségi rangsor alapján, csak említésszerűen íme néhány példa:

- Bán Zsófia (www.banzsofia.net)
- Bertók László (www.bertok.hu)
- Czakó Gábor (www.czakogabor.hu)
- Dragomán György (www.gyorgydragoman.com)

- Erdős Virág (www.erdosvirag.hu)
- Grecsó Krisztián (www.grecso.hu)
- Kiss Judit Ágnes (www.kissjuditagnes.hu)
- Kőrösi Zoltán (www.korosizoltan.com)
- Krasznahorkai László (www.krasznahorkai.hu)
- Lackfi János (www.lackfi-janos.hu)
- Lakatos Levente (www.lakatoslevente.hu)
- Péterfy Gergely (www.gergelypeterfy.com)
- Szabó T. Anna (www.szabotanna.com)
- Tóth Krisztina (www.tothkrisztina.hu)
- Vámos Miklós (www.vamosmiklos.hu)

Néhány kortárs szerzői életmű elérhető a MEK keretein belül is, így például Papp Tibor vagy Nagy Gáspár munkássága.

Könyvapplikációk

A könyvapplikáció fogalma alatt azt az eljárást értjük, amikor nem a nyomtatott kiadvány hagyományai és formajegyei alapján kerül feldolgozásra egy-egy mű vagy szerzői válogatás. Webes kreációk, multimédiás körítések, igényes effektek vagy csak könnyebb kezelhetőségűnek gondolt szöveges prezentációk képezik az alapot. Konceptiója szerint a művek digitális variánsa ne printutánczat legyen, hanem valódi internetes formavilágban létező szöveg. Sokszínű, keresésközpontú, elágazó tendenciájú, friss és eleven. Olyan klasszika portál, amely nem bezárja a költőt az elvárások megközelíthetetlen csarnokaiba, hanem az élet forrágában helyezi el. Néhány példa:

- Arany János: Őszikék (<http://www.mek.oszk.hu/00500/00596/html>)
- Google Play-ről letölthetők: Rejtő Jenő összes művei; kötelező olvasmányok
- iTunes-ról letölthetők: Biblia-variánsok (ez más áruházakból is elérhető), HVG-könyvsorozatok, üzleti és menedzser tanácsadó szériák
- József Attila összes műve (<http://jozsefattila.elte.hu>)

- Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ (MTAK) szövegkülönlegességeinek, irodalmi érdekességeinek feldolgozás-gyűjteménye, benne Ady, Radnóti, Vörösmarty életművének meglepő részleteivel (http://konyvtar.mta.hu/index.php?name=v_5_4)
- Windows Store-ból letölthetők: Radnóti-, Ady-válogatások, magyar népmesék

Könyvolvasó és -rendszerező, konvertáló-szinkronizáló applikációk

A könyvespolc évszázados, jól bevált berendezés. Természetes, hogy virtuális megfelelőjét is elkészítik a szoftvertervezők.

A könyvespolc évszázados, jól bevált berendezés. Természetes, hogy virtuális megfelelőjét is elkészítik a szoftvertervezők. A különböző mobil platformokon se szeri, se száma az ingyenes házi könyvtár applikációknak, melyek a már meglévő, illetve a továbbiakban beszerezhető e-könyveinket rendszerezik, virtuális polcokon prezentálják, illetőleg átjárást biztosítanak a különböző szöveg-formátumokban lévő könyveink között, attól függően, hogy éppen melyik eszköz-

zünkön óhajtunk hozzáférni az adott műhöz. Az applikáció letöltésekor gyakran ajándékkönyveket is kapunk. A legismertebb két konvertáló és rendszerező applikáció a Calibre¹⁰⁸ és az Adobe Digital Editions.¹⁰⁹

A virtuális könyvespolc magyar változata például a MEK Droid.¹¹⁰ Akad olyan magyar könyvtárház – például a Bookline alkalmazása, a Bookline Reader –,¹¹¹ mely az olvasóprogram letöltésekor kurrens ajándékkönyvet is tesz a polcra.

¹⁰⁸ Calibre. Ebook management: www.calibre-ebook.com (letöltés ideje: 2018. április 14.).

¹⁰⁹ Adobe Digital Editions: <https://adobe.ly/2rDPRhl> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

¹¹⁰ MEK Droid. Google Play: <https://bit.ly/2rxaDyf> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

¹¹¹ Bookline Reader. Google Play: <https://bit.ly/2G1WyOB> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

Részlegesen ingyenes könyvek, reklámért elérhető szövegek

Nagy állományú ingyenes könyvbázisok többek között úgy érhetőek el, ha az olvasó vállalja, hogy végignézi a reklámokat. Nem a könyvek szövegében ugranak fel a hirdetések, hanem a kijelző elkülönített felületein. Csak egyetlen példát említünk: Free Books,¹¹² benne több magyar szerző angol nyelvű regényével.

Ide kapcsolható – bár némileg eltérő konstrukció – a részlegesen ingyenes könyv-applikációs forgalmazás. Ez esetben arról van szó, hogy a virtuális pultra egy sorozat vagy azonos témakörű könyvgyűjtemény kerül, amelynek első darabja vagy darabjai – a teljes értékű könyvek – ingyenesek, és csak a továbbiakért kell fizetni.

Magyar és nemzetközi líra – műfordítás-szövegtárak, műfordítói oldalak

Különleges és izgalmas vállalkozások az online műfordítás-oldalak. A magyar vagy forrásnyelv, vagy cél nyelv ezeken a portálokon, a kutakodás lehetősége tehát kétirányú.

Különleges és izgalmas vállalkozások az online műfordítás-oldalak.

VERSUMONLINE

Hálózatra szerkesztett online irodalmi magazin, melynek a kortárs költészet nemzetközi eseményei, fesztiváljai, kiadói és szerzői kísérletei adják a tartalmát, sok-sok magyar nyelvre lefordított művel, költeménnyel. Szélesen értelmezik a líra műfajait: a „YouTube költő”, Steve Roggenbuck mellett olvasható a korai dadaista művész, Hans Arp munkássága is. A nagy nyelvek mellett további európai nyelvekre is koncentrálnak, fordítanak a környező országok versterméséből is. A szerkesztők hangsúlyozzák, hogy a versek magyarra való átültetésének, fordíthatóságának problémáját ugyancsak újra és újra körbejárja portáljuk.

www.versumonline.hu

¹¹² Free Books – Read&Listen. Google Play: <https://bit.ly/2jNl4u5> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

MAGYARUL BÁBELBEN

A Magyarul Bábelben magyar, illetve idegen nyelvű művek fordításait gyűjti egybe, amint azt a honlap célkitűzései között olvashatjuk:

A magyarra fordított világirodalom, és a magyar klasszikus, modern kortárs művek fordításaiból kap ízelítőt itt a Kedves Böngésző. Tartalmát önkéntes szerkesztők, szerzők, fordítók gazdagíthatják. Ez a nyitott portál az európai fordítások, a Babel Web Antológiájának testvéroldala. Professzionális szerkesztők segítségével lehetőséget kínál arra, hogy a felhasználók e kereteken belül új (saját vagy tisztázott jogú) műveket, illetve (saját vagy tisztázott jogú) műfordításokat tölthessenek fel. A jól sikerült fordítások a projekt lezárultával megjelenhetnek a Bábel Web Antológia oldalán, ahol beágyazódnak a mátrix rendszerébe, ezzel szerzőik, fordítóik ismertségre tehetnek szert.¹¹³

www.magyarulbabelben.net

BÁBELMÁTRIX ÉS A VISEGRÁDI ORSZÁGOK IRODALMA

A fentiekben is említett Bábel Web Antológia a professzionális fordítások gyűjtőhelye, melynek projektneve: Bábelmátrix. Az adatbázisban szerzők, művek, fordítók alapján kereshetünk. Magyarul még hangosversek is letölthetők: miközben színvonalas előadásban hallható a szöveg, a mű olvasható magyarul és a célnyelven.

A Bábelmatrix egyik leágazása a Visegrádi Országok irodalmának szöveggyűjteménye, mely projekt Visegrad Magic Cube néven fut. Itt magyar versek olvashatók a V4 országok nyelvén. A költeményeket egymás mellett közlik, így közvetlenül rá lehet csodálkozni a jól ismert és szeretett verssorok idegen nyelvű változataira.

www.babelmatrix.org
www.visegradliterature.net

¹¹³ Magyarul Bábelben: <http://www.magyarulbabelben.net> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

INDEX TRANSLATIONUM

A fordítások (nemcsak a szépirodalmi, hanem a szakirodalmi műveké is) nemzetközi nyilvántartási adatbázisa az Index Translationum. Teljes műveket ugyan nem lehet az oldalról letölteni, kereséshez és további kutatáshoz azonban feltétlenül ajánlható a portál. A találatok pontos bibliográfiai adatokat adnak ki. Ha forrásnyelvként a magyart adjuk meg, a találati listában szereplő (azaz a magyar művek idegen nyelvű fordítása) dokumentumok száma 2018 tavaszán megközelítőleg 12 000. A fordított irányú keresés során, amikor magyar a célnyelv (vagyis az idegen nyelvből magyarra fordított művek esetén) a dokumentumok száma közel 56 000. A fenti számok mellé feltétlen érdemes idézni a következő elemzést:

Az Index Translationum szerint a magyar az egyik leggyakrabban fordított nyelv, mind a forrásnyelvek, mind a célnyelvek szempontjából. A forrásnyelvek között a magyar a 15. helyen végez, megelőzve olyan nyelveket is, mint az arab, a portugál, a héber, a koreai, a kínai, a hindi és a török. A célnyelvek között a még előkelőbb 13. a magyar nyelv pozíciója, ugyanis a gyakori forrásnyelvek között két halott nyelv is megelőzi a magyart – a latin és az ógörög – melyekre viszont csak ritkán fordítanak.¹¹⁴

<http://www.unesco.org/xtrans>

MŰFORDÍTÓI WEBLAPOK

A felsorolt fordítói nagyportálok mellett szólni kell a kisebb, ám annál érdekesebb, egyes szerzők vagy folyóiratok által szerkesztett műfordítás-felületekről is.

- Ezüst Híd – Srebrni Most. Fehér Illés versfordításai (www.feherilles.blogspot.hu)
- Műfordítás – és ami mögötte van. Chovanecz-Molnár Éva fordításai és blogja (www.muforditas.bloglap.hu)

¹¹⁴ Péli Péter: A magyar nyelv élen jár a fordításban. *Nyelv és Tudomány*. 2010. november 5. <https://bit.ly/2KSyS2G> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

- *Kültér* folyóirat műfordítás rovata, versműfordítások (www.kulter.hu/category/szepirodalom/muforditas)
- *Parnasszus* folyóirat Átjárás melléklet (www.parnasszus.hu)
- *Magyar Lettre Internationale* (<http://lettre.c3.hu>)
- *Irodalmi Jelen Láthatár* rovat (<http://www.irodalmijelen.hu/rovat/rovatok/lathatar>)

Irodalmi, művészeti projektek, kutatások publikációs honlapjai

Az alfejezetben olyan portálokat mutatunk be, amelyek önmagukban teljesen önálló egységet képeznek, s ennek megfelelően nehezen illeszthetők be a fenti kategóriákba. Mindannyiuk jellemzője, hogy igényes, magas színvonalú összeállításokról beszélhetünk. Felesleges külön-külön is ismertetni az egyes projekteket, miután címük alapján teljesen világossá válik tematikájuk és vállalt célkitűzésük:

- Kassák Lajos: *A ló meghal, a madarak kirepülnek* (vers- és fényképtár-mix) (<http://nikkelszamovar.kassakmuzeum.hu>)
- A magyar irodalomtudomány filológiai portálja, kritikai kiadások (www.digiphil.hu)
- Médiatörténet (www.mediatorortenet.hu)

A Magyar Elektronikus Könyvtár új sorozatai

2017-ben két sorozat is indult a MEK-en, melyek a következő években is folytatódhatnak:¹¹⁵

1. A 20. század első évtizedeiben irodalmi Nobel-díjjal kitüntetett szerzők korabeli magyarországi kiadásainak digitalizált változataival gyarapodik a gyűjtemény.

¹¹⁵ Planck-fordítással, Czóbel Minka-, Lénárd Fülöp-, Magyar Elek-művekkel bővül a Magyar Elektronikus Könyvtár. Országos Széchényi Könyvtár blog: <https://bit.ly/2KQcc31y> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

Néhány példa a szerzők közül: Anatole France, John Galsworthy, Selma Lagerlöf, Romain Rolland, Henryk Sienkiewicz, Rabindranath Tagore.

2. Elkezdődött a 19. században és a 20. század elején alkotó magyar írók könyveinek elektronikus kiadása is, ami azt jelenti, hogy – a külföldi Nobel-díjasokhoz hasonlóan – a szkennelt oldalképek mellett többnyire újraszerkesztett, szöveges formátumban is letölthetők a művek. Az eddig beválogatott szerzők és fordítók közül néhány: Gulácsy Irén, Kaffka Margit, Nil [Rozsnyai Kálmánné Dapsy Gizella], Szendrey Júlia, Szikra [Teleki Sándorné], Tutsek Anna, Vachott Sándorné.

Képregény, manga, fanfiction

A képregény gyakran lekicsinyelt, időnként azonban felvirágzó rajzos-szöveges – szóbuborékos – kulturális közlésmód. A műfaj magyar elnevezése hazánkban csak az 1950-es évek után honosodott meg, előtte inkább a legtöbb nyelvterületen ma is használt „comics” megjelölés volt használatban. A képregény fogalmát a következőképp adja meg Kiss Ferenc tanulmánya (mely egyúttal igényes összefoglalását adja a magyar képregény történetének): „A képregény legtagabb meghatározása szerint történet képekben elbeszélve, mely legalább három fázison át tart, és esetleg szöveg kíséri.”¹¹⁶ A képregény multimédiás eszköz is egyben, erre hívja fel a figyelmet Dunai Tamás:

A képregény ugyanis nem képeskönyv, hanem önálló médium, hiszen egyik elbeszélőrendszere sem kiegészítő jellegű. A képregény kép és szöveg kombinációja, ebből a szempontból multimédiás eszköz, akárcsak a televízió, a film vagy az internet. A képregény azonban eltér ezektől a médiumoktól, hiszen alapvetően nem elektronikus, hanem nyomtatott alapú. Ezenfelül a képregény abban is különbözik az említettektől, hogy csupán egyetlen érzékszervünkre hat, hiszen a szöveget és

¹¹⁶ Kiss Ferenc: A képregény születése és halála Magyarországon – szubjektív történeti áttekintés és helyzetkép. *Beszélő*. 10. évf. 2005. 1. sz. 114. <https://bit.ly/2KTKr14> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

a képet egyaránt a szemünkkel érzékeljük. A képregény olvasása az említett digitális multimédiás eszközök közül a leginkább az internet használatához hasonlítható aktív felhasználói tevékenységet igényel. Korunk kommunikációs eszközei egyre növekvő mértékben építenek kép és szöveg integrációjára, ezek megértéséhez/használatához bizonyos vizuális műveltségre van szükség. A képregény – mint látni fogjuk – nagyban hozzájárulhat az egyén boldogulását elősegítő vizuális képességek kialakításához.¹¹⁷

A képregény műfaja több mint száz éves:

2001 februárjában egy műfaj ünnepelte 105. születésnapját, s ugyanebben az évben egy mítosz is negyvenéves lett. 1896. február 16-án az első újságnagyhatalom (USA), a képzőművészet és irodalom találkozása révén született meg a comics (ismertebb nevén képregény) műfaja – Richard Felton Outcault *Sárga kölyök* című szalagtörténete volt az első

– emlékezett meg az évfordulóról G. Szabó Sára.¹¹⁸

Az elmúlt évtizedekben a képregény népszerűsége töretlenül ível felfelé, a műfajnak kiépült a teljes kiadói és vásárlói szisztémája, beleértve az új megjelenéseket (főképp a comics-okat, nem pedig a hagyományos, szöveg-aláírással irodalmi alapanyagból készült képes történeteket), a képregény-vásárokat, antikvár forgalmazást és a szakmai szövetség által szervezett, népszerű fesztiválokat. A szöveges kiadványokhoz hasonlóan a képregényekből is kaphat az érdeklődő ingyenes szemelvényeket. A legbővebb kínálattal rendelkező szakportál a Képregénydb (www.kepregenydb.hu), mely szíjját a megjelent művekbe nyújt kisebb-nagyobb betekintést, többnyire három-négy rajzos oldal terjedelemben. Az oldal külön menüpontok alatt kilistázza a képregény-kiadókat és -rajzolókat is.

¹¹⁷ DUNAI Tamás: Képregény Magyarországon. *Médiakutató*. 8. évf. 2007. 1. sz. 18. <https://bit.ly/2rzKm22> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

¹¹⁸ G. SZABÓ Sára: Képregény irodalmi erényekkel. *Elektronikus Könyv és Nevelés*. 3. évf. 2001. 2. sz. 40. <https://bit.ly/2lcRo45> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

Külön meg kell jegyeznünk, hogy éppen a képregény műfaj elérhetőségeinek vizsgálata során találkoztunk az egyik legnagyobb illegális kínálattal. A legismertebb, szinte klasszikusnak számító Rejtő-képregények, de az amerikai comics-ok magyar változatai is több portálon, minden korlátozás nélkül elérhetőek. Meglepő, hogy amíg a szöveges irodalom esetében nagy léptekkel sikerült a kalózkodásokat – ha nem is teljes egészében, de – visszaszorítani, addig a képregények esetében mintha megállt volna az idő: nem kapnak védelmet a szerzők és kiadók. Noha kötetünk alapvetően csak magyar adatbázisok ismertetésére szorítkozik, érdemes megjegyezni, hogy bőven léteznek angol nyelvű legális oldalak is, óriási comics kínálattal. Mivel itt a szöveg minimális, és ha van is, könnyen érthető angolságú, talán nem távolodunk el eredeti célkitűzésünk-től, ha nem magyar nyelvű oldalra is felhívjuk a figyelmet.¹¹⁹ Tesszük mindezt azért is, mert a szabad felhasználói comics-oldalakon világosan látható, hogy ez a formátum mennyire élő, naprakész és az aktualitásokra reagáló.

A képregény sajátos irányzata a már hazánkban is teret nyerő manga, más néven anime. A Japánból eredő, és ma is a szigetország könyvkultúrájának szerves részét képező rajzos történetmesélés világszerte elterjedt, így Magyarországon szintén népes olvasótáborral rendelkezik. A folyamatról így számol be Maksa Gyula:

A keleti típusú képregény kulturális világtermékké válva egy új „japánizmus” transzkulturális áramlatait segítette Délkelet-Ázsiában, Észak-Amerikában és Európában is. A japán képregény legnagyobb külföldi piacává Franciaország vált a kétezres évek első évtizedének közepére, megelőzve az Amerikai Egyesült Államokat is... A kétezres évek közepén intézményesül a magyarországi keleti típusú képregény, és ez egybeesik a magyar képregény „újrafeltalálásával”, intézményrendszerének kiépülésével, valamint az ehhez kötődő online, illetve fesztivál- és börzsekultúra létrejöttével.¹²⁰

¹¹⁹ GoComics: <http://www.gocomics.com> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

¹²⁰ MAKSA Gyula: Keleti típusú képregény Magyarországon és francia nyelvterületen. *Médiakutató*. 15. évf. 2014. 4. sz. 67. <https://bit.ly/2KaMftW> (letöltés ideje: 2018. április 14.)

A Mangafan (www.mangafan.hu) portál ad képet a hazai manga világról, folyóirata a *Mondo*. A kiadványokba kisebb-nagyobb mértékben ingyenesen betekint-het az érdeklődő.

Hazánkban is népszerű könyv-generáló forma a „fanfiction” szövegalkotói kapcsolódás. A fanfictionök a rajongók által továbbgondolt és írt történetek, valamilyen irodalmi mű folytatásai. A Wikipédia így ír a műfajról: „A fanfiction vagy fan fiction szó a magyar nyelvben is meghonosodott angol kifejezés. Szó szerint »rajongói irodalom«-nak lehetne fordítani. [...] A fanfiction valamely rendkívül nagy népszerűségnek örvendő műalkotás rajongók általi »továbbírását« jelenti.”¹²¹

Magyar fanfiction oldalak:

- Moly. Fanfiction – Rajongói írások zóna: <https://moly.hu/zonak/fanfiction-ra-jongoi-irasok>
- Merengő Fanficton: <https://www.fanfic.hu/merengo>
- Fanfiction globális portál magyar nyelvű része: <https://www.fanfiction.net/j/0/0/14>

¹²¹ Fanficton. Wikipédia: <https://bit.ly/2KLyMdb> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

Folyóiratok ingyenes e-tartalom állományai

A kulturális és irodalmi periodikumok szabadon elérhető online kiadásai bőven hoznak irodalmat. Természetesen itt a főszerep a kortárs szerzőké. Szinte lehetetlen számba venni a folyóiratok összességét. Rendkívüli a variánsok sora: nagyobb részük nyomtatva és digitálisan egyaránt megjelenik. Akad azonban olyan is, amely csak digitálisan létezik. Széles a műfajok választéka is: találhatunk verseket, kisprózát, de néha nagyobb regényeket, folytatásokban, sőt előfordul önmagában álló regényrészlet is. Elfeledettnek hitt műfajok ugyancsak olvashatók, mint például a tárca, a glossza és más szövegdelikátok. Sok esetben az aktuális szám kezdőoldaláról indulva is elérhető magas irodalmi alkotások, igazi kincsesbánya azonban többnyire az archívumban rejlik.

Általában néhány hónapos vagy fél éves késleltetéssel kerülnek be a szabad kategóriába a nyomtatott folyóiratok digitalizált füzetei, számai. Az online lapokra az időbeli csúszás nem vonatkozik, azonnal hozzáférhető a friss tartalom. Előfordulhat olyan eset is, amikor a kiadvány nyomtatott és online változata nem azonos, az internetes verzió gazdagabb, élőbb, frissebb. Szokatlan és talán egyes esetekben félreinformálódást idéz elő az a jelenség, amikor az online irodalmi újság kezdőlapján a főbb helyeket videók, hanganyagok és tévés interjúk töltik ki, majd a menüpontok áttekintése után juthat az olvasó szöveghez.

A kulturális és irodalmi periodikák szabadon elérhető online kiadásai bőven hoznak irodalmat.

Ez is egy megoldás arra, hogy a web-lehetőségeket kihasználva mozgalmasabb tartalomjegyzéket prezentáljanak az érdeklődőknek.

Íme néhány irodalmi folyóirat, betűrendben felsorolva, a teljesség igénye nélkül:

- Alföld (www.kulter.hu)
- Bárka (www.barkaonline.hu)
- Dokk. Irodalmi kikötő (<http://www.dokk.hu>)
- Életünk (<http://www.bdmk.hu/életunk>)
- Forrás (<http://www.forrasfolyoirat.hu>)
- Irodalmi Jelen (www.irodalmijelen.hu)
- Jelenkor (www.jelenkor.net)
- Kortárs (www.kortarsonline.hu)
- Librarius (www.librarius.hu)
- Liget (<http://ligetmuhely.com>)
- Litera (www.litera.hu)
- Magyar Műhely (<http://www.magyarmuhely.hu>)
- Magyar Napló (www.magyarnaplo.hu)
- Magyar Napló Irodalmi Magazin (www.magyarnaplo.hu/irodalmi-magazin)
- Műút (www.muut.hu)
- Olvasat (www.olvasat.hu)
- Palócföld (<https://palocfold.wordpress.com>)¹²²
- Pannonhalmi Szemle (<http://www.phszemle.hu>)
- Parnasszus (www.parnasszus.hu)
- Prae (www.prae.hu)
- Somogy (<http://berzsenyi-tarsasag.hu/somogy-folyoirat/folyoirat-archivum>)
- Szépirodalmi Figyelő (<http://www.szepirodalmifigyelo.hu>)
- Szintézis (www.szintezisonline.hu)
- Szláv Textus (<http://szlavtextus.blog.hu>)
- Tiszatáj (www.tiszatajonline.hu)
- Tollal (www.tollal.hu)
- A vörös postakocsi (www.avorospostakocsi.hu)

¹²² A folyóirat archívuma: (<http://bbmk.hu/index.cgi?act=listfolder&id=5>).

Határon túli lapok:

- Eirodalom, Erdélyi Irodalmi Portál (www.eirodalom.ro)
- Helikon (www.helikon.ro)
- Híd (www.hid.rs)
- Irodalmi Szemle, szlovákiai magyar írók kiadványa (<http://irodalmiszemle.sk>)
- Kalligram (www.kalligram.eu)
- Korunk (www.korunk.org)
- Látó (www.lato.ro)
- Létünk (www.letunk.rs)
- Opus, szlovákiai magyar irodalmi folyóirat (<https://www.facebook.com/Opus.irodalmi.folyoirat>)

Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis (EPA)

A MEK egyik legnagyobb jelentőségű vállalkozása a magyar folyóiratok állományának összegyűjtése és digitalizálás útján való elérhetővé tétele. 2018 áprilisában több mint 3300 folyóirat teljes, vagy csaknem teljes anyaga olvasható a honlapon. Az adatbázis célját így foglalják össze a működtetők:

Az Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis a Magyar Elektronikus Könyvtár kezdeményezése, mely a magyar vonatkozású elektronikus időszaki kiadványok könyvtári igényű nyilvántartására, illetve egyes folyóiratok archiválására irányul. A szolgáltatás célja, hogy létrejöjjön és minél tovább rendelkezésre álljon az elektronikus időszaki kiadványok szervezett, több szempontból visszakereshető katalógusa, illetve hogy minél több digitális periodika juthasson stabil hozzáférésszerű megjelenési módhoz és szakmai támogatáshoz; a felhasználók pedig minél könnyebben tájékozódjanak az e-periodikumok világában.¹²³

www.epa.oszk.hu

¹²³ Bemutató. Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis: <https://bit.ly/2lBDP51> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

Repozitóriumok

A repozitórium általában kutatóhelyeken és felsőoktatási intézményekben működő dokumentumszerver. Két ismert típusa van:

- az intézményi repozitórium, amelynek célja az adott intézményben folyó kutatómunka publikációs eredményeinek összegyűjtése és közzététele;
- a diszciplináris repozitórium, amely egy adott szakterület publikációit gyűjti össze és teszi hozzáférhetővé.

A folyóirat-archívumoktól eltérően a repozitóriumokban a gyűjtést a keletkezés körülményei határozzák meg (például az oktatóknak le kell adniuk megjelent publikációikat az intézményi repozitóriumba). A rendszerezés alapja nem a közlemények megjelenési ideje, hanem a szakterületi besorolás. Fontos kritérium, hogy a repozitóriumba csak lektorált publikációk kerülhetnek be.

Garanciát jelent a Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT) által minősített repozitóriumok használata.¹²⁴ Az OAI (Open Archives Initiative) protokollt támogató repozitóriumokban való közös – egy felületen történő – keresést az MTA SZTAKI biztosítja.¹²⁵

REAL (Repository of the Academy's Library)

Kötetünk célja, hogy a szabadon elérhető irodalmi szöveggyűjteményeket, irodalmi alkotásokat részlegesen is tartalmazó adatbázisokat tárjuk fel és mutassuk be. Ebben az értelemben a REAL nem tartozna tárgykörünkbe, mégis felvettük, mert irodalomtudomány („irodalom általában”) témakörben 2018 tavaszán több mint 1200 tanulmány érhető el. A REAL (Repository of the Academy's Library)

¹²⁴ Minősített repozitóriumok. Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT): <https://bit.ly/2l8wy5D> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

¹²⁵ Repozitóriumi közös kereső, OJS közös kereső. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ (MTAK) – MTA Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézet (SZTAKI): <http://oai.kereso.sztaki.hu> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ repozitóriuma, amely az open access (nyílt hozzáférés) elvén alapul. Főbb részei:

- REAL – Az MTA és/vagy az OTKA és/vagy az NKFIH¹²⁶ által támogatott kutatási programok publikációi és jelentései.
- REAL-D – Az MTA doktorainak (DSc) és kandidátusainak (CSc) értekezései.
- REAL-EOD – Szerzői jogi korlátozások alól felszabadult könyvek digitális gyűjteménye.
- REAL-J – Digitalizált és digitálisan készült folyóiratok és periodikák gyűjteménye. Évfolyamonként/kötetenként vagy évfolyamonként/füzetenként tárolja a tudományos folyóiratokat.
- REAL-MS – A Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, illetve a Keleti Gyűjtemény teljes terjedelmű kéziratai.
- REAL-PHD – PhD-disszertációk gyűjteménye.
- REAL-R – A Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, illetve a Keleti Gyűjtemény teljes terjedelmű könyvei.

<http://real.mtak.hu>

A REAL mellett az egyetemek is működtetnek szabadon hozzáférhető publikációs adatbázisokat az intézményi oktatók, munkatársak közleményeire alapozva. Csak példaként említjük néhány felsőoktatási archívum, repozitórium elérhetőségét:

- Debreceni Egyetem Elektronikus Archívum (DEA) (<https://dea.lib.unideb.hu/dea>)
- ELTE Digitális Intézményi Tudástár (EDIT) (<https://edit.elte.hu>)
- Szegedi Tudományegyetem Publicatio Repozitórium (<http://publicatio.bibl.u-szeged.hu>)

¹²⁶ Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok: <http://www.otka.hu>; Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal: <https://nkfi.gov.hu> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

Közgyűjteményekben elérhető digitális szövegtárak

A szövegtárak speciális szegmensét jelentik az előfizetés fejében hozzáférhető adatbázisok. Az információhoz való szabad hozzájutás alkotmányos garanciája ez esetben úgy tud érvényesülni, hogy a közgyűjtemények költségvetési támogatással előfizetnek a digitális szövegtárakra, és beiratkozott olvasóik számára elérhetővé teszik azok tartalmát. A legtöbb esetben fizikailag is a közgyűjteményben kell lennie (egész pontosan az intézmény IP hálózatára kell kapcsolódnia) annak a számítógépnek, amelyen az ingyenes lekérdezés megvalósul.

Arcanum Digitális Tudománytár (ADT)

Az adatbázis nagy mértékben teszi hozzáférhetővé és kereshetővé múltunk legfontosabb nyomtatott forrásait (tudományos és szakfolyóiratok, heti- és napilapok, valamint lexikonok és tematikus könyvgyűjtemények legjavát). A sokmillió digitalizált oldalt (a kézirat lezárásakor 15 754 965) tartalmazó állományban történő keresés, a találati környezet megjelenítése, valamint a több száz periodika tartalomjegyzékének böngészése díjtalan: eddig a szintig bárki számára, kötetlen lokalizációval elérhető. A konkrét dokumentum azonban csak az előfizetéssel rendelkező intézményben tölthető le – több mint 200 elérési pont működik könyvtárakban, múzeumokban, levéltárakban.

Szabadon elérhetők a legendás kulturális folyóiratok, köztük a *Vasárnapi Újság*, az *Új Idők*, a *Tolnai Világlapja*, valamint a nagy enciklopédikus könyvvállalkozások, mint az *Oszták–Magyar Monarchia írásban és képben* vagy a *Magyarország vármegyéi és városai*. Emellett családtörténeti kézikönyvek, nagylexikonok is sorjáznak a digitális polcokon, feldolgozott szövegállománnyal, tehát kereshetően.

<http://www.arcanum.hu/hu/adt>

Elektronikus Információszoolgáltatás (EISZ) Nemzeti Program

A projekt a hazai felsőoktatás, közgyűjteményi szféra és a nonprofit kutatásban résztvevők számára nyújt hozzáférést elektronikus tudományos tartalmakhoz, nemzeti licencek vásárlásával. Az EISZ tagjai lehetnek állami és egyházi közintézmények (felsőoktatási intézmények, könyvtárak, múzeumok, levéltárak, kórházak), nonprofit kutatóintézetek, határon túli magyar intézmények. Az EISZ nem kizárólag magyar digitális állományokat szolgáltat, készlete nagyobb hányadát nemzetközi adatbázisok képezik. Az EISZ konzorcium weboldaláról letölthetők a használat adatai adatbázisokra bontottan, valamint felhasználói intézmények szerint.¹²⁷

<http://eisz.mtak.hu>

¹²⁷ Az EISZ konzorcium adatbázisainak 2017. évi statisztikai jelentése. Elektronikus Információszoolgáltatás Nemzeti Program: <https://bit.ly/2rAEWdu> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

Ingyenesen elérhető mese- és ifjúsági irodalom

Kevés olyan, mind a médiában, mind szaktudományos szinten sokat vitatott társadalmi problémakör létezik, mint a gyerekek és a fiatalok számítógép-használatának mértéke és tartalma. Kötetünkben nem térhetünk ki ezek ismertetésére, hiszen a témakör többféle tudományágat érint, többek közt pedagógiát, pszichológiát, sok esetben pszichiátriát, nem is szólva az olvasáskutatásról. A terjedelmi megkötések ugyancsak korlátozzák a téma részletesebb boncolgatását. Maga a diskurzus – néha egészen éles felvetésekkel – döntően a komputeres környezet veszélyeiről szól, konkrétan arról, hogy mikor és milyen időbeosztással kapcsolódhatnak be a gyerekek az elektronikus tartalom, ezen belül a digitális könyv kulturális komplexumába.

Anélkül, hogy állást foglalnánk pro vagy kontra, csak arra hívnánk fel a figyelmet: a net talán leglátogatottabb helyei – csak a kulturális területeket véve alapul – a meseoldalak, illetve a gyerekmondókák feldolgozásai. A YouTube-on a milliós, többmilliós letöltések egyáltalán nem ritkák a magyar nyelvű kínálatban, és ezúttal nem filmekre gondolunk, hanem a legkisebbeknek szóló, néhány mondókából összeállított kis képes, ingyenesen letölthető adaptációkra. A kicsit dramatikusabb, filmszerűbb magyar nyelvű animációk szintén többmilliós nézettséget vonzanak. Ezek letöltési adatai rendkívül magas felhasználói érdeklődést mutatnak, ennek megfelelően az ingyenesség fogalomkörében feltétlen foglalkoznunk kell a gyermekirodalom hálózati elérhetőségével.

A téma fontosságát Gyarmathy Éva megállapításaival szeretnénk még jobban illusztrálni:

A technika – különösen az ember társas-szellemi működése szempontjából meghatározó infokommunikációs technika – fejlődése gyorsul. A társadalomtudományok, a pszichológia és a pedagógia is lemaradásba került. Jelenleg még az események követése sem sikeres, pedig a felnövekvő generációk ellátásában már a megváltozott környezetnek megfelelő módszerekre és szabályozásra lenne szükség. A társadalom ma még magára hagyja a gyerekeket a rendkívül gazdaggá vált infokommunikációs közegben. A hivatalos intézmények a legjobb esetben is gyanakodva, de inkább elutasítással vagy régi reflexekkel reagálnak az infokommunikációs-digitális kultúrára és a gyerekekre, akiknek a fejlődését nagyon erősen befolyásolja a környezeti változás.¹²⁸

Mesegyűjtemények, kötelező olvasmányok, ifjúsági irodalom

Már a korábban bemutatott Magyar Elektronikus Könyvtár, illetve Digitális Irodalmi Akadémia is viszonylag magas arányban szolgáltatott gyerekvers- és meseirodalmat. A MEK esetében címre keresés vagy szerző alapján (például Benedek Elek), akár témakör szerint keresve is rá lehet a kívánt művekre akadni. A DIA esetében (kissé rejtetten, pedig a szolgáltatás ennél sokkal többet ér) külön menüpont útján juthatunk el a gyerekirodalomhoz. A „Gyerekkönyvtár” gombra kattintva feljön azoknak a DIA-tagoknak a neve, akik gyermek- és ifjúsági műveket írtak: a névre húzva az egeret, meglátjuk a szerző gyermekirodalmi munkásságának listáját. Mi tagadás, érik meglepetések az olvasót, hiszen sok olyan íróról is kiderül, hogy írt gyerekeknek is, akiknek ilyen irányú munkássága talán kevésbé ismert (például Csoóri Sándor, Kassák Lajos, Sütő András). A DIA

¹²⁸ GYARMATHY Éva: Neurológiai harmónia és diverzitás a digitális korszakban. *Új Pedagógiai Szemle*. 67. évf. 2017. 9–10. sz. 7. <https://bit.ly/2G331sn> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

Az iskolai kötelező
olvasmányok hiánytalanul
megtalálhatók a MEK
portálján.

állományában természetesen megtalálhatók az utóbbi évtizedek nagy gyermekíró klasszikusai is, köztük Csukás István, Kormos István és Lázár Ervin.

Az iskolai kötelező olvasmányok hiánytalanul megtalálhatók a MEK portálján. Kivételt képez a *Pál utcai fiúk*, miután az író, Molnár Ferenc munkássága – még nem telt el a szerző

halála (1952) óta hetven év – egyelőre nem szabad hozzáférésű állomány. A MEK havi sikerlistájának (6. ábra) első tíz helyezettje között rendszeresen a kötelező olvasmányok éppen aktuális kötetei szerepelnek, ezzel is jelezve, hogy az olvasó diákok jelentős számban innen töltik le a szükséges könyveket. Alátámasztják ezt a megállapítást a MEK 2018. január–március hónapokra, tehát az első negyedévre vonatkozó statisztikái is,¹²⁹ melyek alapján az alábbi letöltésszámok (a szerzők betűrendjében) közölhetők:

Gárdonyi Géza: Egri csillagok	25 871
Madách Imre: Az ember tragédiája	30 822
Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig	11 586

A letöltésszámok összesítésében az összes verziót (digitális szöveg, hangoskönyv, rovársíras szöveg) figyelembe vettük.

1 [07363] Gárdonyi Géza: Egri csillagok [Hangoskönyv] <u>Bornemissza Gergely élete</u> http://mek.oszk.hu/07300/07363	1723 olvasó 2009-09-15
2 [17911] A közelítő tél <u>A Szombathelyen, Celldömökön és Egyházashetyén 2011. szeptember 30. és október 2. között rendezett A közelítő tél-konferencia szerkesztett és bővített anyaga</u> http://mek.oszk.hu/17900/17911	1502 olvasó 2018-03-06
3 [08820] Biblia [Hangoskönyv] <u>Őszösvetségi és Újszösvetségi Szentírás</u> http://mek.oszk.hu/08800/08820	1486 olvasó 2010-11-02
4 [00656] Gárdonyi Géza: Egri csillagok http://mek.oszk.hu/00600/00656	1316 olvasó 2003-04-16

¹²⁹ Letöltési statisztika. Magyar Elektronikus Könyvtár. <https://bit.ly/2G52k1E> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

5 [01064] <u>Rejtő Jenő: Piszkos Fred, a kapitány</u> http://mek.oszk.hu/01000/01064	1090 olvasó 2003-09-08
6 [00384] <u>Saint-Exupéry, Antoine de: A kis herceg</u> http://mek.oszk.hu/00300/00384	1007 olvasó 2003-01-22
7 [18005] <u>Bányai Júlia Gimnázium, 1948-2008</u> [Bányai 60] http://mek.oszk.hu/18000/18005	851 olvasó 2018-03-23
8 [03380] <u>Mann, Thomas: A varázshegy</u> MVGYSZ hangoskönyvek http://mek.oszk.hu/03300/03380	800 olvasó 2006-01-05
9 [17963] <u>Virágalmi Ferenc: A király védenczei</u> Történeti regény két kötetben http://mek.oszk.hu/17900/17963	754 olvasó 2018-03-14
10 [06758] <u>Révai nagy lexikona</u> Az ismeretek enciklopédiája http://mek.oszk.hu/06700/06758	701 olvasó 2010-12-13
11 [00410] <u>Ibsen, Henrik: A vadkacsa</u> http://mek.oszk.hu/00400/00410	684 olvasó 2003-01-27
12 [09700] <u>Jókai Mór: A kőszívű ember fiai [Hangoskönyv]</u> http://mek.oszk.hu/09700/09700	670 olvasó 2011-07-22
13 [01006] <u>Petőfi Sándor: Petőfi Sándor összes költeményei</u> http://mek.oszk.hu/01000/01006	669 olvasó 2003-08-04
14 [01025] <u>Rejtő Jenő: A boszorkánymester</u> http://mek.oszk.hu/01000/01025	668 olvasó 2003-08-21
15 [17501] <u>Gubcsi Lajos: Március</u> Havi ciklus http://mek.oszk.hu/17500/17501	641 olvasó 2018-03-01
16 [03309] <u>Arany János: A Toldi-trilógia</u> MVGYSZ hangoskönyvek http://mek.oszk.hu/03300/03309	633 olvasó 2005-11-30
17 [00060] <u>A Pallas nagy lexikona</u> Az összes ismeretek enciklopédiája tizenhat kötetben http://mek.oszk.hu/00000/00060	629 olvasó 2002-07-13
18 [01044] <u>Rejtő Jenő: A tizennégy karátos autó</u> http://mek.oszk.hu/01000/01044	628 olvasó 2003-09-02
19 [12427] <u>Rejtő Jenő: Akik életet cseréltek</u> Regény http://mek.oszk.hu/12400/12427	622 olvasó 2014-02-07

20 [17934] Hegedűs Mihály - Hegedűs Gyula: „Anna örök” Egy polgári iskolai tanárnő élete képeslapgyűjteménye tükrében http://mek.oszk.hu/17900/17934	621 olvasó 2018-03-09
21 [11115] Református énekes-könyv Közönséges isteni tiszteletre, vasárnapi iskola és alkalmi vallásos összejövetelekre http://mek.oszk.hu/11100/11115	592 olvasó 2012-10-31
22 [17883] Albert Csilla: Aranyősz Regényes család-történet http://mek.oszk.hu/17800/17883	583 olvasó 2018-02-28
23 [09129] Gárdonyi Géza: Egri csillagok [Hangskönyv] http://mek.oszk.hu/09100/09129	575 olvasó 2011-02-02
24 [06058] Austen, Jane: Büszkeség és balítélet MVGYOSZ hangskönyvek http://mek.oszk.hu/06000/06058	573 olvasó 2008-06-17
25 [10679] Magyar klasszikusok válogatott művei I. [Hangskönyv] http://mek.oszk.hu/10600/10679	559 olvasó 2012-05-21
26 [04245] Pezenhoffer Antal: A magyar nemzet történelme A mohácsi vésztől napjainkig http://mek.oszk.hu/04200/04245	559 olvasó 2006-12-04
27 [00355] Magyar életrajzi lexikon 1000-1990 http://mek.oszk.hu/00300/00355	556 olvasó 2003-01-20
28 [00076] Angol-magyar -- magyar-angol szótár http://mek.oszk.hu/00000/00076	544 olvasó 2002-07-16
29 [17924] Virágalmay Lea, B.: A Cserepár naplója Historioszociográfiai áttekintés a XIX. század Magyarországból http://mek.oszk.hu/17900/17924	542 olvasó 2018-02-27
30 [17958] Halász Gyula: Öt világrész magyar vándorai Magyar felfedezők Benyovszkytól napjainkig http://mek.oszk.hu/17900/17958	540 olvasó 2018-03-14
31 [01029] Rejtő Jenő: Az elátkozott part http://mek.oszk.hu/01000/01029	540 olvasó 2003-08-26
32 [01028] Rejtő Jenő: Az elveszett cirkáló http://mek.oszk.hu/01000/01028	537 olvasó 2003-08-25
33 [01268] Rejtő Jenő: A három testőr Afrikában http://mek.oszk.hu/01200/01268	535 olvasó 2003-11-05
34 [00954] Mikszáth Kálmán: Szent Péter esernyője http://mek.oszk.hu/00900/00954	535 olvasó 2003-07-25
35 [07027] Katona József: Bánk bán [Hangskönyv] Dráma öt szakaszban http://mek.oszk.hu/07000/07027	533 olvasó 2009-05-08

36 [18025] <u>A magyar nyelv értelmező szótára</u> I–VII. kötet http://mek.oszk.hu/18000/18025	532 olvasó 2018-03-28
37 [17962] <u>Virágalmi Ferenc: A fegyverkovács</u> Regény http://mek.oszk.hu/17900/17962	528 olvasó 2018-03-14
38 [17953] <u>Pandur Judit, T.: Vedd el, ami neked jár!</u> Fantasztikus és bűnügyi történetek http://mek.oszk.hu/17900/17953	524 olvasó 2018-03-13
39 [17939] <u>Gulácsy Irén: A kállói kapitány</u> Regény http://mek.oszk.hu/17900/17939	514 olvasó 2018-03-10
40 [01547] <u>A magyar helyesírás szabályai</u> http://mek.oszk.hu/01500/01547	509 olvasó 2004-02-24
41 [02953] <u>Rejtő Jenő: Piszkos Fred, a kapitány</u> MVGYSZ hangoskönyvek http://mek.oszk.hu/02900/02953	504 olvasó 2006-05-05
42 [17527] <u>Stendhal: Vörös és fekete</u> http://mek.oszk.hu/17500/17527	502 olvasó 2017-11-17
43 [01041] <u>Rejtő Jenő: A szöke ciklon</u> http://mek.oszk.hu/01000/01041	501 olvasó 2003-09-02
44 [00176] <u>A katolikus Biblia</u> http://mek.oszk.hu/00100/00176	496 olvasó 2002-10-08
45 [01030] <u>Rejtő Jenő: Az előretolt helyőrség</u> http://mek.oszk.hu/01000/01030	491 olvasó 2003-08-26
46 [17981] <u>G. J.: Naplóm a harctérről és a hadifogságból, 1915-1916-1917-1918</u> http://mek.oszk.hu/17900/17981	491 olvasó 2018-03-13
47 [00317] <u>Austen, Jane: Büszkeség és balítélet</u> http://mek.oszk.hu/00300/00317	485 olvasó 2002-12-19
48 [01000] <u>Örkény István: Tóték</u> http://mek.oszk.hu/01000/01000	484 olvasó 2003-08-01
49 [12379] <u>Rejtő Jenő: Akik életet cseréltek [Hangoskönyv]</u> http://mek.oszk.hu/12300/12379	481 olvasó 2014-02-03
50 [00467] <u>Puskin, Alekszandr Szergejevics: Anyegin</u> http://mek.oszk.hu/00400/00467	481 olvasó 2003-02-06

6. ábra A Magyar Elektronikus Könyvtár

2018. márciusi sikerlistájának első ötven helyezettje

Forrás: <http://www.mek.oszk.hu/html/vgi/kereses/kereses.phtml?tip=siker>

A világhálón se szeri,
se száma a meseportáloknak,
amelyeken a mesék
mellett mondókák, gyerekversek
sokasága lelhető fel.

A Magyar Gyermekirodalmi Intézet működteti a „Gyermek- és ifjúsági irodalom” portált (www.gyermekirodalom.hu). A sajtó a gyermek- és ifjúsági könyvek kiadói, alkotói, szakirodalmi és olvasói komplexumának keresztmetszetét nyújtja. A könyvrészletek, illusztrációk, hírek mellett egész művek is olvashatók.

A világhálón se szeri, se száma a meseportáloknak, amelyeken a mesék mellett mondókák, gyerekversek sokasága lelhető fel. A kínálatot animációk, diafilmek színesítik, de nem hiányoznak a gyermek- és ifjúsági irodalommal foglalkozó kutatói-tanári segédletek sem. Az alábbiakban csak a legismertebb honlapok közül említünk néhányat, hiszen a teljességre törekvés a naponta változó kínálat feltérképezésekor lehetetlen vállalkozás:

- Egyszervolt.hu: mesék, gyerekdalok, mondókák (<https://egyszervolt.hu>)
- Esti mese minden napra (www.estimese.eu)
- Mesélj minden nap! (www.meseljmindennap.hu)
- Mesepedagógia (Bajzáth Mária oldala) (<http://mese.mesepedagogia.hu>)
- Népmeseegyűjtemény (www.nepmese.hu)
- Olvasás Portál (<http://olvasas.opkm.hu/index.php>)
- Olvasni jó! mese- és mondókaegyűjtemény (<https://www.olvasnijo.hu/olvasni.php3>)
- Az Olvasni jó! portál diafilm részlege (<https://www.olvasnijo.hu/olvasni.php3?tipus=dia>)
- Olvasóvá nevelés portál (<http://olvasovanevels.gportal.hu>)
- Virtuális diamúzeum (<http://dia.osaarchivum.org/public/index.php>)
- Szitakötő (<http://ligetmuhely.com/szitakoto-folyoirat>)

Egyedi tervezésű, nem könyvszerű, hanem webes feldolgozású antológia gyerekek számára a „Mesék Mátyás királyról” című összeállítás, ahol szöveg, hang, kép egységében ismerheti meg az olvasó a Mátyás királyról szóló legendák világát (<http://matyasmesek.oszk.hu>).

Az operációs rendszerekre szakosodott tartalomáruházak, illetve a legnagyobb videomegosztó portálok számos mesekönyvgyűjteményt és mesealkalmazást kínálnak ingyenesen, köztük sok ismert, népszerű művet, de gyakran kevésbé ismert szerzők írásai is ott sorakoznak a szabad elérésű kategóriákban. A webes könyvesboltok szintén nagy számban kínálnak térítésmentesen gyerekkönyveket, melyek között ugyancsak érdemes kutakodni. Néhány megtekintésre érdemes gyerekkönyv alkalmazás:

- Benedek Elek mesék (Magyar mese- és mondavilág)
- Bogyó és Babóca sorozat
- Bookr Kids (részben ingyenes)
- Hetvenhét magyar népmese (Illyés Gyula válogatásában)
- János vitéz, Micimackó, Winnetou és sok más, jól ismert mese
- Kifestőkönyvek
- Kiskakas gyémánt félkrajcára
- Kötelező olvasmányok
- Mesedoboz
- Móra Ferenc hangosmesék
- Esti Mesék

Az applikációkhoz nem adtunk meg URL címeket, mivel az iTunes áruházban webes alapon nincs lehetőség keresni. Mobiltelefonról, táblagépről vagy Apple notebook esetében az applikációk menüpont alatt a keresőbe lehet beírni a megadott alkalmazásokat az elérhetőség érdekében.

A könyvtár és az ingyenes e-könyv

A nyomtatásban megjelent kulturális örökség összegyűjtésére és szolgáltatására hivatott könyvtári rendszer egyik legfontosabb szolgáltatása a szabad könyvelés biztosítása.

Az ingyenes könyv múltjáról és jelenéről természetesen csak úgy lehet írni, ha kitérünk az egyik legfontosabb tudományos és művelődési intézmény, a könyvtár szerepére. A nyomtatásban megjelent kulturális örökség összegyűjtésére és szolgáltatására hivatott könyvtári rendszernek egyik alapvető szolgáltatása éppen a szabad könyvelés biztosítása.

Határpontként értelmezzük, hogy az ingyenes olvasási lehetőségek körébe – függetlenül a hagyományos és a jelenben is folyamatosan bővülő művelődéspolitikai szerepétől – nem egyedül és kizárólagosan tartozik a könyvtár, annak

ellenére, hogy ezt az intézményt az irodalomhoz való szabad hozzáférés alaporganizációjaként tarthatjuk számon. Azért választottuk ezt a megközelítési módot, mert a könyvingyenességnek – a könyvtári szisztéma adott és érthető kötöttségei mellett – teljesen új minősége jött létre az informatikai olvasói eszközök működésbe állításával. Eszközhasználaton ez esetben nemcsak az e-könyv-olvasó készüléket értjük, hanem minden olyan szerkezetet, amellyel szöveget lehet olvasni, elsősorban a laptopokat, a táblagépeket, az okostelefonokat és az asztali számítógépeket. Egyre jellemzőbb az úgynevezett „sajátgépes olvasó”, aki maga igyekszik eligazodni a számára fontos szövegkínálatban, legyen szó tanulásról, művelődésről vagy akár szórakozásról. Sokan még a könyvtárba vagy más tudásintézménybe is a saját eszközükkel mennek. Ez az olvasó (akit joggal nevezhetünk felhasználónak) – minden alaphelyzetében, így a kulturális köztereken is – a saját, privát informatikai apparátusával kapcsolódik rá a világhálóra.

Az ingyenesség új minősége tehát könyvtári szempontból azt jelentheti, hogy az olvasó számára a könyvtár a saját állományán túl is szolgáltat szabadon hozzáférhető tartalmat (e-szöveget, multimédiás anyagot, képet, más fellelhető platformok anyagát). E folyamat már most kibontakozóban van, és további fejleményei még komoly vitákat fognak eredményezni. A probléma egészen egyszerű és mindennapi példával világítható meg: mit tegyen a könyvtáros – dolgozzon szak- vagy közkönyvtárban –, ha egy állományban lévő könyvről kell tájékoztatnia? Rendelkezésre áll természetesen a könyvészeti leírás, talán a fülszöveg vagy egy rövid ajánlás is. Csakhogy a kérdéses könyv esetleg ingyen is olvasható a kiadó, a forgalmazó vagy éppen a szerző honlapján, ami pedig nyilván több információt ad az olvasónak, mint a hagyományos könyvtári tájékoztatóeszközök. Amennyiben a keresett és a könyvtárban lévő kötet ingyenesen is elérhető a hálózaton, a könyvtár közvetítőszerpet tölthet be.

A könyvadatbázisokhoz való hozzáférés biztosításának módszertana és kiterjedtsége könyvtártípusonként változó (beleértve az egyébként fizetős, de a központi és intézményi licencvásárlásoknak köszönhetően a nyilvános könyvtárak többségében a beiratkozott olvasók számára térítésmentesen elérhető állományokat). A szakkönyvtárakban és a felsőoktatási bibliotékákban a könyvtárhasználók vélhetően megfelelő színvonalon tudják kezelni az elérhető tartalomszolgáltatásokat. Véleményünk szerint azonban a közművelődési, de különösen az iskolai könyvtárakban a könyvtáros praxis munkaműveleteinek körét szükséges lenne kiegészíteni az e-book használati képzéssel – tekintettel az olvasók mind magasabb szintű privát informatikai eszközellátottságára. A használóképzés alapja pedig aligha lehet más, mint a szabad hozzáférésű text-bőség megismertetése, kiaknázása, szerteágazó lehetőségeinek bemutatása. Kiemelten a könyvterjesztés, könyvforgalmazás szabadon elérhető projektjeit, a ingyenes könyvadatbázisok kultúrsávjait lenne érdemes bevonni a vizsgálódásokba. A hazai könyvtárak majd mindegyike közzéteszi honlapján a fontosabb ingyenes könyvadatbázisok elérhetőségét, de tartalmi ismertetés, a keresési lehetőségek bemutatása nélkül kérdés, mennyire

Egyre jellemzőbb az úgynevezett „sajátgépes olvasó”, aki maga igyekszik eligazodni a számára fontos szövegkínálatban, legyen szó tanulásról, művelődésről vagy akár szórakozásról.

A magyar irodalom
alapintézményein keresztül
érhető el a jelenlegi két
legnagyobb ingyenes irodalmi
szövegbázis.

hatékonyak ezek a linkgyűjtemények. Szakmai érdeklődéssel várjuk Az Én Könyvtáram¹³⁰ és a Cselekvő Közösségek¹³¹ jelenleg zajló, országos hatókörű könyvtári vonatkozású projektjeinek ez irányú eredményeit.

Az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézetében évek óta folyik e-book tematikájú képzés. Ennek lényege a hallgatók megismertetése az olvasóeszközökkel (elsősorban az e-könyv-olvasókkal), valamint a rendelkezésre álló szabad adatbázisok felhasználói szintű kezelésének metodikájával.¹³²

Magyarországon nem alakult ki az e-könyvek könyvtári kölcsönzésének infrastruktúrája, ennek megfelelően nincs is e-könyv kölcsönzés. Ezzel szemben viszont rendelkezésre állnak – ha nem is minden esetben könyvtári projektként – olyan szabad könyvterek, amelyek használata teljesen ingyenes, sok esetben még regisztráció sem szükséges használatukhoz.¹³³

A magyar irodalom alapintézményein keresztül érhető el a jelenlegi két legnagyobb ingyenes irodalmi szövegbázis. Ahogy már említettük, az Országos Széchényi Könyvtár a gazdája a Magyar Elektronikus Könyvtárnak, a Petőfi Irodalmi Múzeum pedig a Digitális Irodalmi Akadémiának. Ízlésbiztonság, értékintenzitás szavatolt ezekben a húsz-huszonöt éves múlttal rendelkező kulturális projektekben. E két kiemelt példa alapján aligha állítható, hogy az ingyenes online könyv a pusztán kísérletezgetés állapotában lenne, vagy pedig nem más, mint múló divat, így nem való a könyvtári rendszer szolgáltatási regisztereibe. Kötetünknek éppen az a célja, hogy felhívja a figyelmet a könyvingyenesség digitális változataira – annak érdekében, hogy a könyvtárak szolgáltatási palettája kibővídjön a korlátozás nélkül elérhető irodalmi művek bemutatásával, használatba vételével.

¹³⁰ Az én könyvtáram. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK): <https://bit.ly/2rEfMoj> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

¹³¹ Cselekvő Közösségek. Szabadtéri Néprajzi Múzeum – NMI Művelődési Intézet – Országos Széchényi Könyvtár: <https://cselekvokozossegek.hu> (letöltés ideje: 2018. április 14.).

¹³² Minderről részletesen beszámoltunk a *Híd* című folyóiratban is. KERESKES Pál – KISZL Péter: Univerzális szövegélés és olvasói integráció: az elektronikus könyv kulturális és oktatási vetületei. *Híd*. 53. évf. 2016. 7. sz. 65–92. <https://bit.ly/2rEgbaj> (letöltés ideje: 2018. április 14.)

¹³³ Ezeket a „A legfontosabb magyar online szöveggyűjtemények” fejezetben mutattuk be.

Szövegemancipáció és könyvmonopolizmus

Az olvasók szemszögéből nézve az elektronikus könyv – ideértve egész művek különböző formátumokban (HTML, PDF, ePub, JPG stb.) megjelenő változatait – egyik legnagyobb kihívása, hogy a szövegek gyakran nem a nyomtatásból örökölt könyv-alakításban jelennek meg a képernyőn, mobil kijelzőn vagy egyéb megjelenítő felületeken. További nehézséget okoz, hogy sok esetben egy mű informatikai effekteléssel bővítetten, nem egyszer elemeire bontottan jelenik meg. Az olvasó a tematikus irodalmi oldalakon, a webes műkedvelő kezdeményezésekben, a hálózati amatőr gyűjteményekben nem életművekkel, hanem egyedi művekkel találkozhat. Kiemelt vagy divatos témák, webszerkesztők szenvedélyei, informatikai programozók ízlés-felbuzdulásai hoznak létre ingyenes irodalmi gyűjteményeket, amelyek egy része valódi értékeket, legális alkotásokat prezentál, s kedvelt olvasói-hallgatói bázissá válik. Nem várt letöltésszámok keletkeznek néhány hónap alatt egy adott műhöz, vershez, regényrészlethez, zenés- vagy előadóművészi feldolgozáshoz kapcsolódóan, melyek közül jónéhány bőven átlépi a többbezes határt. Tendenciaszerű tapasztalat, hogy az érdeklődő a sűrű dokumentumerdőben többnyire nem a szövegkolosszusokat tölti le a tabletjére, okos-telefonjára. A könyvhöz szokott nemzedékeknek nagyon nehéz elfogadniuk, hogy a művek sokasága elveszti a szerzői névhierarchia alá vezetett egységességet, korábban megszokott áttekinthetőséget. Mindennek révén a szöveg eddig ismeretlen kalandja kezdődik az interneten.

Mindennek révén a szöveg eddig ismeretlen kalandja kezdődik az interneten.

Talán az olvasó által éppen most kézbe vett kötet előbbre viheti a szabad olvasás terjedését, tömegesedését azáltal, hogy ismerteti az ingyenes könyvelés lehetőségeit.

Az informatika korlátlan lehetőségei olyan múltbeli gondolatokat hívnak elő, melyek a maguk korában inkább metaforáknak számítottak. Ha tetszik egy költemény, és beszélni szeretnénk róla, felpörög a Google: szállítja a keregett strófákat ingyen, azonnal. Nemes Nagy Ágnes írta, még bőven a digitális korszak előtt: „A verselemzés voltaképpen nem más, mint benyitni egy szobába és elújságolni az ott levőknek: láttam valami érdekeset.”¹³⁴ Versekkel, novellákkal, esszékkel feltölthető „szobák” végtelenségeit jelenthetik a számítógépes eszközök.

Irodalompedagógiai fejtegetésekre nem vállalkozunk, mégis idéznünk kell egy magyartanár véleményét is. Mondataiból kiderül, hogy napjainkban nagyon ellentmondásos folyamatok jellemzik az irodalom befogadásának fundamentumait. Fűzfa Balázs megállapítása szerint:

S ha a magyartanár szénéz a világban, először is azzal a ténnyel szembesül, hogy tantárgyának társadalmi és iskolabeli presztízse egyaránt megrendült az utóbbi évtized(ek)ben. S történt ez akkor, amikor a szónak, a szövegnek, a betűnek a szerepe erősen felértékelődni látszik a társadalom életében és az önérvényesítésben.¹³⁵

A gondolatmenetet továbbfűzve, felmerül a kérdés: vajon ma, amikor szinte felfoghatatlan mennyiségben áll rendelkezésre a szabadon, legálisan elérhető, szép és tartalmas magyar könyv, miért nem támaszkodik a társadalom nagyobb mértékben az ingyenes magyar nyelvű könyvbázisokra?

¹³⁴ NEMES NAGY Ágnes: Szőke Bikkfák. Verselemzések. Előszó. In: *A Magasság vágya. Összegyűjtött esszék 2.* Digitális Irodalmi Akadémia. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2011. <https://bit.ly/2rx4mDw> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

¹³⁵ FÜZFA Balázs: Élményközpontú irodalomtanítás a harmadik évezredben. In: *Élményközpontú irodalomtanítás. Kreativitás, produktivitás, kultúrakezelés a digitális korban.* Szerk. BODROGI Ferenc Máté et al. Savaria University Press, Szombathely, 2016. 13. (Irom-könyvek – Az irodalomtanítás innovációjának országos műhelye 3.) <https://bit.ly/2KLCROx> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

Talán az olvasó által éppen most kézbe vett kötet előbbre viheti a szabad olvasás terjedését, tömegesedését azáltal, hogy ismerteti az ingyenes könyvelérés lehetőségeit. Könyvünk lényegében egy gondolatkörre koncentrálna: a digitális szövegmenedzsment – nevezzük most így a publikálást – olyan sokpólusú aktivitás, amelynek csak egyik inspirálója az informatikai rátermettség. Hasonlóan fontos a könyvészeti alaptájékozottság is. Az összegyűjtött információkat nem kinyilatkoztatásnak szánjuk, hanem az olvasók és a könyvkészítők visszajelzéseire épülő, kreatív komplexumként gondoljuk el. Bízunk benne, hogy könyvünk ebben az értelemben nyújthat segítséget az internet kaotikus világában való eligazodáshoz.

Nyomatékosan szeretnénk hangsúlyozni: azzal, hogy a digitális könyv- és szövegkínálat szabad elérhetősége témakörét igyekeztünk feldolgozni, semmilyen formában nem foglalunk állást a mai könyvkereskedelem aktuális kérdéseiben. Nem kívánjuk értékelni a jelen könyvértékesítési szisztémáját, illetve véleményezni sem akarjuk azt. Számunkra az volt a vizsgálándó kérdés, hogy milyen lehetőségeket és új művelődési horizontot nyújt a ma olvasójának a szabadon elérhető digitális könyv, az ingyenes szövegletöltés. Visszatekintésünk a nyomtatott hagyományokba a könyvárazás tekintetében nem aktualizálási szándékkal történt, hanem azért, mert meglátásunk szerint az informatikai platformok nyújtotta, ingyenes hozzáférésű szövegbázisok története nem a számítástechnikával kezdődik: a nyomtatott könyv teljes korszakát végigkíséri az olvasók számára nyújtott kedvezményes, olcsó könyvkínálat jelenléte.

A nyomtatott és az elektronikus könyv egyaránt írói-szerzői ígéret és teljesítmény. A könyveknek az olvasókhöz való eljuttatási módja koronként változik és változott. Az internet térhódítása, az informatikai lendület átalakította a korábbi könyvkörnyezetet. Kötetünkben ezen folyamat kedvező fordulataira igyekeztünk koncentrálni. Az írók és az olvasók, valamint az üzleti világ szereplői csak úgy kerülhetnek egy kedvező felállású, jövőcentrikus komplexumba, ha a jelenleginél nagyobb mértékben engedik be az informatikát a könyv és annak

A könyveknek az olvasókhöz való eljuttatási módja koronként változik és változott.

Az internet térhódítása, az informatikai lendület átalakította a korábbi könyvkörnyezetet.

Kötetünkben ezen folyamat kedvező fordulataira igyekeztünk koncentrálni.

lehetséges élvezője kapcsolatába. „...valamennyien kapcsolatban vagyunk olyan szövegekkel, melyek minket építenek, nem csupán olyanokkal, amelyeket mi szedünk szét” – állapítja meg Paul Ricoeur a szövegértés elméletéről szóló tanulmányában.¹³⁶ A digitális tartalom szabad, díjmentes elérésének fokozódó nagyságrendje komoly ígéret az „építés” irányába, még akkor is, ha a „szétszedés” tünetei ugyancsak jelen vannak a 21. századi magyar és egyetemes kultúra informatikai átszerveződésénél.

¹³⁶ RICOEUR, Paul: Pillantás az írásaktusra. In: *Bevezetés az olvasás mesterségébe*. Szerk. ORBÁN Gyöngyi. Ford. FARKAS Ildikó. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2002. 33.

A kötet szakirodalmának jegyzéke

- BÉKÉS Márton: Könyvpalotaforradalom. *Jobbklikk*. 2014. május 30. <https://bit.ly/2rynj7N> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- BÉKÉS Márton: Könyvünneprontás. *Jobbklikk*. 2013. június 3. <https://bit.ly/2KQc17T> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- BÓDI Zoltán: A blogok nyelvészeti aspektusai. *e-nyelv.hu Magazin*. 2010. szeptember 10. <https://bit.ly/2K6hzdh> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- Élményközpontú irodalomtanítás. *Kreativitás, produktivitás, kultúrakezelés a digitális korban*. Szerk. BODROGI Ferenc Máté et al. Savaria University Press, Szombathely, 2016. (Irom-könyvek – Az irodalomtanítás innovációjának országos műhelye 3.) <https://bit.ly/2KLCROx> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- BOREK András: Mészöly Miklós és a Digitális Irodalmi Akadémia. *Netidők Blogtársaság*. 2012. január 19. <http://netidok.reblog.hu/cimke/digit%C3%A1lis+irodalmi+akad%C3%A9mia> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- BORTNYIK Sándor: A hóember karácsonyi ajándéka. *Képregénymúzeum blog*. <https://bit.ly/2ry7HS0> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- BOTOS János: A fizetőeszköz inflációja az első világháború alatt és után 1914–1924. *Múltunk*. 60. évf. 2015. 3. sz. 70–138. <https://bit.ly/2KOWZ6U> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- Cselekvő Közösségek. Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Nemzeti Művelődési Intézet – Országos Széchényi Könyvtár: <https://cselekvokozossegek.hu> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- DRÓTOS László: *Az e-könyvek technikája*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2014. (NÉRO 4.) <https://bit.ly/2G3iWXv> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

- DRÓTOS László: Az internet archiválása mint könyvtári feladat. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*. 64. évf. 2017. 7–8. sz. 361–371. <https://bit.ly/2Ibbs6Q> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- DRÓTOS László: Mi a MIA? Javaslat egy Magyar Internet Archívum létrehozására. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*. 53. évf. 2006. 6. sz. 267–274. <https://bit.ly/2InJqbN> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- DRÓTOS László: Új utak a magyar kultúra értékközvetítésében. Kérdezett Cseke Gábor. *Korunk*. 23. évf. 2012. 10. sz. 12–20. <https://bit.ly/2IqeEir> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- DUNAI Tamás: Képregény Magyarországon. *Médiakutató*. 8. évf. 2007. 1. sz. 17–30. <https://bit.ly/2rzKm22> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- Az én könyvtáram. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK): <https://bit.ly/2rEfMoj> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- FITZ József: A könyv története. A Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1930. <https://bit.ly/2rxGz6a> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- FITZ József: A magyar könyv története 1711-ig. Budapest, 1959. <https://bit.ly/2jK5RJY> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- FITZ József: A magyar nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedelem története 1. A mohácsi vész előtt. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959. <https://bit.ly/2jNFaV4> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- FITZ József: A magyarországi nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedelem története 2. A reformáció korában. Sajtó alá rend. KÖHALMI Béla – MÁTÉ Károly et al. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967. <https://bit.ly/2ry6hH4> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- FODOR János: E-olvasásról a tagadás tükrében. Egy bölcsészkar vita tanulságai. *Könyvtári Figyelő*. 60. évf. 2014. 4. sz. 481–485. <https://bit.ly/2KQSZlj> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- G. SZABÓ Sára: Képregény irodalmi erényekkel. *Elektronikus Könyv és Nevelés*. 3. évf. 2001. 2. sz. 40–52. <https://bit.ly/2IcRo45> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- GYARMATHY Éva: Neurológiai harmónia és diverzitás a digitális korszakban. *Új Pedagógiai Szemle*. 67. évf. 2017. 9–10. sz. 5–20. <https://bit.ly/2G331sn> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

- HÁHNER Petra: Papír versus képernyő – egyetemi hallgatók és a digitális szövegolvadás. *Információs Társadalom*. 14. évf. 2014. 4. sz. 84–94. <https://bit.ly/2jJLU6a> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- HALAVAIS, Alexander: *Search Engine Society*. Polity Press, Cambridge – Medford, 2017. (Digital Media and Society)
- HORVÁTH Iván: Számítógép és irodalomtudomány. *Alföld*. 61. évf. 2010. 3. sz. 9–28.
- ILLYÉS Gyula: *Naplójegyzetek 1973–1974*. Digitális Irodalmi Akadémia. Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum. 2011. <https://bit.ly/2jL1Tks> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- JENEY Éva: Műfajtalán-e az elmélet? *Helikon*. 52. évf. 2016. 3. sz. 355–360. <https://bit.ly/2KaPxxk> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- KEREKES Pál: Amit az e-könyv olvasóról tudni érdemes. E-book szakmai nap az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*. 24. évf. 2015. 1. sz. 31–36. <https://bit.ly/2I4IY2P> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- KEREKES Pál: *E-book kalauz. Az elektronikus könyv kisenciklopédiája*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2011.
- KEREKES Pál: Könyvingyenesség a nyomtatott és a digitális korban. *Korunk*. 29. évf. 2018. 2. sz. 112–118.
- KEREKES Pál: VR és AR könyv: olvasói hóbort vagy új könyviség? *Könyvkonnektor blog*. (A 2017. június 30-i változat elérhető az Internet Archive adatbázisában: <https://bit.ly/2I4D8dH>; letöltés ideje: 2018. április 14.)
- KEREKES Pál – KISZL Péter: E-book krónika: fejezetek az elektronikus könyv történetéből. *Korunk*. 25. évf. 2014. 10. sz. 15–26. <https://bit.ly/2I4C11H> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- KEREKES Pál – KISZL Péter – TAKÁCS Dániel: *E-könyvészet. A digitális könyvkultúra alapvonásai*. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 2013.
- KEREKES Pál – KISZL Péter: Az elektronikus könyvről – oktatáson innen és túl. *Iskolakultúra*. 25. évf. 2015. 3. sz. 56–71. <https://bit.ly/2KPDpTm> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- KEREKES Pál – KISZL Péter: „Műszálás” olvasás – mérlegen a nyomtatott és az elektronikus szöveg. *Könyv és Nevelés*. 16. évf. 2014. 4. sz. 8–15. <https://bit.ly/2G28b88> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

- KEREKES Pál – KISZL Péter: Univerzális szövegelérés és olvasói integráció: az elektronikus könyv kulturális és oktatási vetületei. *Híd*. 53. évf. 2016. 7. sz. 65–92. <https://bit.ly/2rEgbaj> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- KISS Ferenc: A képregény születése és halála Magyarországon – szubjektív történeti áttekintés és helyzetkép. *Beszélő*. 10. évf. 2005. 1. sz. 114–119. <https://bit.ly/2KTKRl4> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- KISZL Péter: Ki viszi át...? A könyvtárak társadalmi felelősségvállalása a digitális korban. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*. 64. évf. 2017. 1. sz. 1–23. <https://bit.ly/2l9DTC5> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- KOLTAY Tibor: Néhány adalék a digitális olvasás témaköréhez. *Könyv és Nevelés*. 18. évf. 2016. 3. sz. 7–15. <https://bit.ly/2ryOuRL> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia (2017–2025): <https://bit.ly/2rw4TVa> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- KULCSÁR SZABÓ Ernő: *Megkülönböztetések. Médium és jelentés az irodalmi modernségben*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010.
- LEGEZA Dénes szerk.: *Szerzői jog mindenkinek*. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2017.
- A magyarországi könyvforgalom 2012-ben (fogyasztói áron). Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése: <https://bit.ly/2KOux0c> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- A magyarországi könyvforgalom 2013-ban (fogyasztói áron). Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése: <https://bit.ly/2wrHKcv> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- A magyarországi könyvforgalom 2014-ben (fogyasztói áron). Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése: <https://bit.ly/2rzYMAb> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- A magyarországi könyvforgalom 2015-ben (fogyasztói áron). Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése: <https://bit.ly/1SzOhAa> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- A magyarországi könyvforgalom 2016-ban (fogyasztói áron). Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése: <https://bit.ly/2KcjexJ> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

- MAKSA Gyula: Keleti típusú képregény Magyarországon és francia nyelvterületen. *Médiakutató*. 15. évf. 2014. 4. sz. 67–74. <https://bit.ly/2KaMftW> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- MONOK István: Kulturális digitalizálás. A könyvnyomtatás ígéret volt – és az internet? *Könyvtári Figyelő*. 63. évf. 2017. 1. sz. 36–42. <https://bit.ly/2rw6M4c> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- NEMES NAGY Ágnes: Szőke Bikkfák. Verselemzések. Előszó. In: *A Magasság vágya. Összegyűjtött esszék 2. Digitális Irodalmi Akadémia*. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2011. <https://bit.ly/2rx4mDw> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Országos Könyvtári Rendszer (OKR) Projekt. <http://www.oszk.hu/okr-projekt> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- PÉLI Péter: A magyar nyelv élen jár a fordításban. *Nyelv és Tudomány*. 2010. november 5. <https://bit.ly/2KSyS2G> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- RICOEUR, Paul: Pillantás az írásaktusra. In: *Bevezetés az olvasás mesterségébe*. Szerk. ORBÁN Gyöngyi. Ford. FARKAS Ildikó. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2002.
- SAJÓ Yvette: Nyomtatott könyvek helyett – Internet. *Internet Kalauz*. 2. évf. 1997. 9. sz. 28–29. <https://bit.ly/2KcFGam> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- SPIRÓ György: <http://lit.hu/com>. *Népszabadság*. 54. évf. 1996. jún. 1. 127. sz. <https://bit.ly/2rA0Jwv> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- SPIRÓ György: MGP (1936–2011). *Színház*. 44. évf. 2011. 9. sz. 2–4. <https://bit.ly/2G15V0M> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- SZABÓ Klára – BÉRES Ferenc: Az Olcsó Könyvtártól a zsebkönyvig. *Alföld*. 17. évf. 1966. 6. sz. 63–66.
- SZÉCSI Gábor: Nyelv, média, globális integráció. *Többlet*. 2. évf. 2010. 1. sz. 50–63.
- Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (SZTNH). Szerzői jog: <https://bit.ly/2wttrE7> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- SZÜTS Zoltán – YOO, Jinil: A kiterjesztett valóság térhódítása. *Információs társadalom*. 13. évf. 2013. 2. sz. 58–67. <https://bit.ly/2rs9vwC> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- TEGMARK, Max: *Life 3.0: Being Human in the Age of Artificial Intelligence*. Alfred A. Knopf, New York, 2017.
- TÓSZEGI Zsuzsanna – KORA András: Az irodalmi Nobel-díj hatása a Neumann János Digitális Könyvtár életére. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*. 50. évf. 2003. 3. sz. 95–99. <https://bit.ly/2KbTv8N> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)
- TÓSZEGI Zsuzsanna: A Digitális Irodalmi Akadémia. In: *Valóságos könyvtár – könyvtári valóság III. Konferenciaprogram az előadások tartalmi összefoglalóival*. ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, Budapest, 2017. <https://bit.ly/2rwLiFs> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

TÓSZEGI Zsuzsanna: A könyvtárosképzés új eleme: a „szerzői jogi írástudás”. *Könyv és Nevelés*. 18. évf. 2016. 4. sz. 7–21. <https://bit.ly/2woD2Mq> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

TÓSZEGI Zsuzsanna: Elképzelések a Neumann János Multimédia Központ és Digitális Könyvtárról. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*. 45. évf. 1998. 1. sz. 29–34. <https://bit.ly/2KceM2n> (Letöltés ideje: 2018. április 14.)

Válogató lenyomat az ismertetett szöveggyűjtemények képernyőképeiből – „papír alapú webarchiválás”

Országos Széchényi Könyvtár MAGYAR ELEKTRONIKUS KÖNYVTÁR HUNGARIAN ELECTRONIC LIBRARY		OLVASÓTEREM READING ROOM
Lezárt szolgáltatás! Az új rendszer a mek.oszk.hu címen van.		TÖBB MINT 4.700 DOKUMENTUM.
<u>Üdvözlőm!</u> Welcome!	<u>Kereshető katalógus [±]</u> Searchable catalog	<u>Természettudományok</u> Natural sciences, mathematics
<u>Információs pult</u> Help desk	<u>Friss MEK hírek</u> MEK project news	<u>Műszaki tudományok, ágazatok</u> Technology, branches of economy
<u>Ruhatár és raktár</u> Cloakroom and tool-house	<u>Könyvtári falújság</u> Library bulletin board	<u>Társadalomtudományok</u> Social sciences
<u>Ajánlott olvasnivaló [±]</u> Recommended reading	<u>Gyarapodás [±]</u> New acquisitions	<u>Humán területek, kultúra</u> Humanities, culture, arts
<u>Virtuális világkönyvtár</u> World-wide virtual library	<u>Virtuális gyarapodás</u> New virtual library links	<u>Kézikönyvek és egyéb</u> Reference works and others
<u>Eredeti MEK gopher</u> Original MEK gopher	<u>Térhatású VRML MEK</u> 3D VRML MEK	<u>Digitális Humárológiai Alapkönyvtár felhívás</u>
<u>MEK kiállítások</u> MEK exhibitions	<u>LIBINFO tájékoztató szolgálat</u> LIBINFO online reference service	A MEK projekt támogatói: Supporters of the MEK project:
<u>Vendégkönyv</u> Visitors' book	<u>Javaslatok és kérdések</u> Suggestions and questions	
<u>A MEK munkatársai</u> Library staff	<u>MEK irattár</u> MEK project archives	

e-mail: INFO@MEK.OSZK.HU

mek.oszk.hu

[RSS](#)
[Like GK](#)

english
vmek
hírek
támogatás
bemutató
irattár
vendégkönyv

17756 dokumentum
újdonságok
sikerlista
teljes lista
kapcsolat

természet-tudományok

műszaki tudományok gazdasági ágazatok

társadalom-tudományok

humán területek kultúra, irodalom

kézikönyvek, egyéb műfajok

fenntartó:

Országos Széchényi Könyvtár

támogatók:

MEK Egyesület

Magyar Elektronikus Könyvtár

Petőfi Sándor életrajza / Zilahy Károly

Magyar irodalom története
költő, magyar irodalom története, Petőfi Sándor (1823-1849), Magyarország, 19. sz.

"De a nemzeti kegyelet és gyász így is pyramis gyanánt magasodik a jeltelen sirra. S ki egykor fagyos inségben, elhagyatva, honában hazátlan, gázolta az országút sarát: most forró kegyelettel sohajtja nevét az ifju; a muzsák leeresztett fátylával állnak emléke mellett s a hír gloriát vont homlokára!"

URL: <http://mek.oszk.hu/18100/18164> 2018-05-15

Emberkép - embertan : Tanulmányok, esszék / Kamarás István

Erkölc, etika, Szociálpszichológia, Antropológia általában, Kulturális antropológia, Pedagógia általában embertan, erkölcs, etika, értékrend, világnézet, szociálpszichológia, nevelés, oktatás

"Szükség van tehát egy olyan ... tárgyra, amelynek segítségével »összeáll» az ember, egy olyan embertanra, amelynek tengelyében a bölcséleti embertan áll, mely mint gyűjtőfogalom felfogja az emberrel foglalkozó szaktudományok ... valamint a művészetek és a mindennapi élet kérdéseit és válaszait..."

URL: <http://mek.oszk.hu/18100/18163> 2018-05-15

Bevezetés az embertanba : Az Íme, az emberi című könyv 4. átdolgozott kiadása / Kamarás István

Antropológia általában, Erkölc, etika, Kulturális antropológia, Szociálpszichológia embertan, erkölcs, etika, értékrend, filozófiai antropológia, világnézet, szociálpszichológia

"Hogy mit is jelenthet a közös tudás, arról persze még folyhat a vita. Az biztos, hogy a közlési aktusban a kulturális felhalmozott tudás közvetítődik. Olyan cél követő tevékenység, amelyben a résztvevők kommunikatív úton elért egyetértésre alapozva valósítják meg a cselekvést."

URL: <http://mek.oszk.hu/18100/18162> 2018-05-15

keresés a gyűjteményben

szerző szerző, szerk., ford.

cím a cím egyes szavai

téma tárgyszó, típus

sorszám MEK ID mp3 epub pdf cc

súgó /összetett/ keres

keresés a teljes szövegben

néhány jellemző szó

teljes gyűjtemény

súgó /összetett/ keres

ajánlat:

MEK-EPA-DKA
közös kereső oldal

EPA
Elektronikus Periodika
Archívum és Adatbázis

DKA
Digitális Képtárház

KIÁLLÍTÓTEREM
Művészek és művek

eod
E-könyvek igény szerint

JELES NAPOK
Ünnep és évfordulók

HUNGARICANA

[Hírek](#)
[Adatbázisok](#)
[Rólunk](#)
[Közreműködők](#)

[english](#)

Adatbázisok

Adatbázisok

Képcsarnok

Ismertető

Könyv- és Dokumentumtár

Ismertető

MAPIRE

Ismertető

Térképek és Építészeti Tervek

Ismertető

Levéltár

Ismertető

Hírek

Adatbázisok

Rólunk

Közreműködők

Kapcsolat

GY.I.K.

Bejelentkezés / Regisztráció

Friss bejegyzések

- Budapest időgép
- Hungaricana az MTV Esti kérdés című műsorában!
- Az év kutatóhelye 2017
- Független Budapest 1906-1938
- Értéktmentés összefogással - Három projekt találkozik

Kiváló magyar tartalom

eFestival 2014

Felhasználóbarát Honlap

Hungaricana

2

<https://hungaricana.hu/hu/adatbazisok>
A Hungaricana adatbázisai

Digitális Irodalmi Akadémia

Újdonságok
Keresés
A Digitális Irodalmi Akadémiáról

ÁGH ISTVÁN BERTHA BULCSU BERTÓK LÁSZLÓ BODOR ÁDÁM CSOÓRI SÁNDOR CSUKÁS ISTVÁN DOBOS LÁSZLÓ ESTERHÁZY PÉTER FALUDY GYÖRGY FEJES ENDRE
FEKETE SÁNDOR GYURKÓ LÁSZLÓ GYURKOVICS TIBOR HATÁR GYÖZŐ HUBAY MIKLÓS ILLYÉS GYULA JÓKAI ANNA JUHÁSZ FERENC KÁNYADI SÁNDOR
KERTÉSZ IMRE KONRÁD GYÖRGY KUCZKA PÉTER LAKATOS ISTVÁN LÁSZLÓFFY ALADÁR LATOR LÁSZLÓ LÁZÁR ERVIN LENGYEL BALÁZS MÁNDYI IVÁN
MÉRAY TIBOR MÉSZÖLY MIKLÓS MOLDOVA GYÖRGY NÁDAS PÉTER NEMES NAGY ÁGNES NÉMETH LÁSZLÓ ORBÁN OTTÓ PARTI NAGY LAJOS PETRI GYÖRGY
PILINSZKY JÁNOS RÁBA GYÖRGY RAKOS SÁNDOR RAKOVSKY ZSUZSA SÁNTA FERENC SOMLYÓ GYÖRGY SPIRÓ GYÖRGY SÜTŐ ANDRÁS
SZABÓ LŐRINC SZABÓ MAGDA SZAKONYI KÁROLY TAKÁTS GYULA TANDORI DEZSŐ TERSÁNSZKY JÓZSI JENŐ

Tószegi Zsuzsanna gyűjteményéből

3/a

A Digitális Irodalmi Akadémia tagjai

Á ÁGH István **Á** PRILY Lajos **B** BAKA István **B** BALLA Zsófia **B** BELLA István **B** BERTHA Bulusu **B** BERTÓK László **B** BODOR Ádám **B** BUDA Ferenc
C CSOÓRI Sándor **C** CSORBA Győző **C** CSUKÁS István **D** DARVASI László **D** ÉRY Tibor **D** DOBOS László **E** ESTERHÁZY Péter **F** FALUDY György
F FEJES Endre **F** FEKETE Sándor **F** FÜST Milán **G** GERGELY Ágnes **G** GYURKÓ László **G** GYURKOVICS Tibor **H** HATÁR Győző **H** HUBAY Miklós
I ILLYÉS Gyula **J** JÉKELY Zoltán **J** JÓKAI Anna **J** JUHÁSZ Ferenc **K** KÁLNOKY László **K** KÁNTOR Péter **K** KÁNYÁDI Sándor **K** KARDOS G. György
K KASSÁK Lajos **K** KERTÉSZ Imre **K** KONRÁD György **K** KORMOS István **K** KOVÁCS András Ferenc **K** KRASZNAHORKAI László **K** KUCZKA Péter
L LAKATOS István **L** LASZLÓFFY Aladár **L** LATOR László **L** LÁZÁR Ervin **L** LENGYEL Balázs **M** MÁNDY Iván **M** MARNO János **M** MARSALL László
M MERAY Tibor **M** MÉSZÖLY Miklós **M** MOLDOVA György **N** NÁDAS Péter **N** NAGY Gáspár **N** NAGY László **N** NEMES Nagy Ágnes **N** NÉMETH László
O ORAVECZ Imre **O** ORBÁN Ottó **O** OTTLIK Géza **Ö** ÖRKÉNY István **P** PÁLYI András **P** PARTI Nagy Lajos **P** PÁSKÁNDI Géza **P** PETRI György
P PILINSZKY János **R** RÁBA György **R** RÁKOS Sándor **R** RAKOVSKY Zsuzsa **S** SÁNTA Ferenc **S** SOMLYÓ György **S** SPIRÓ György **S** SÜTŐ András
SZ SZABÓ Lőrinc **SZ** SZABÓ Magda **SZ** SZAKONYI Károly **SZ** SZENTKUTHY Miklós **SZ** SZILÁGYI István **T** TAKÁCS Zsuzsa **T** TAKÁTS Gyula **T** TAMÁSI Áron
T TANDORI Dezső **T** TERSÁNSZKY Józsi Jenő **T** TOLNAI Ottó **U** UTASSY József **V** VÁRADY Szabolcs **V** VAS István **Z** ZÁVADA Pál **Z** ZELK Zoltán

NYITÓLAP
 A DIA-RÓL
 IRODALMI SZAKÉRTŐK
 ARCKÉPCSNOK
 FOTÓGALÉRIA
 GYERMEKKÖNYVTÁR
 ÉVFORDULÓK
 DIA OLVASÓ ANDROIDRA
 ÚJ MEGJELENÉSEK
 ARANY 200

 Keresés a DIA-n

[ÖSSZETETT KERESÉS](#)

Napi idézet

Várady Szabolcs Ha ott élhetne

Ha ott élhetnék! Szelidült morajjal
ablakomban a tenger találkozása
a partszegéllyel. Sziklák heverésznél
ég-víz közt. Mintha repülni tudnék.

...

[TOVÁBB](#)

■ VIRTUÁLIS KÖNYVTÁR

Friss szelek, fényes szelek fújnak...

ARCOK

Egri anizs - Történetem Egerben

„Vitézek, mi lehet...”

Fenntartónk

Naptár

« május »						
h	k	s	c	p	s	v
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31		

Szakmai elismeréseink

<http://www.brody.iif.hu/hu/virtualis-konyvtar>

A Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár (Eger) virtuális könyvtárának főlapja

ADATBANK.RO / DIGITÁLIS SZÖVEGTÁR / DIGITÁLIS SZÖVEGTÁR AZ ERDÉLYI MAGYAR HUMÁN ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KUTATÁSOK TÖRTÉNETÉNEK TANULMÁNYOZÁSÁHOZ

NYOMTAT

MEGOSZT

DIGITÁLIS SZÖVEGTÁR AZ ERDÉLYI MAGYAR HUMÁN ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KUTATÁSOK TÖRTÉNETÉNEK TANULMÁNYOZÁSÁHOZ

Bárdi Nándor: Megfontolások a Digitális szövegtár az erdélyi magyar humán és társadalomtudományi kutatások történetének tanulmányozásához címu összeállításról [html]

1. Tudománypolitikai, szakirodalmi áttekintések és ankétok

2. Tematikus szövegválogatások

2.1. Népeség, népesedés

2.2. Falu - város

2.3. Szórvány, asszimiláció

2.4. Nemzedék - ifjúság - oktatás

2.5. Intézményesség

2.6. Értékvizsgálatok - a mindennapi életvilág elemzése

2.7. Erdélyi magyar néprajzkutatás 1989 előtt (Könyvészetek, tudománytörténeti összefoglalók)

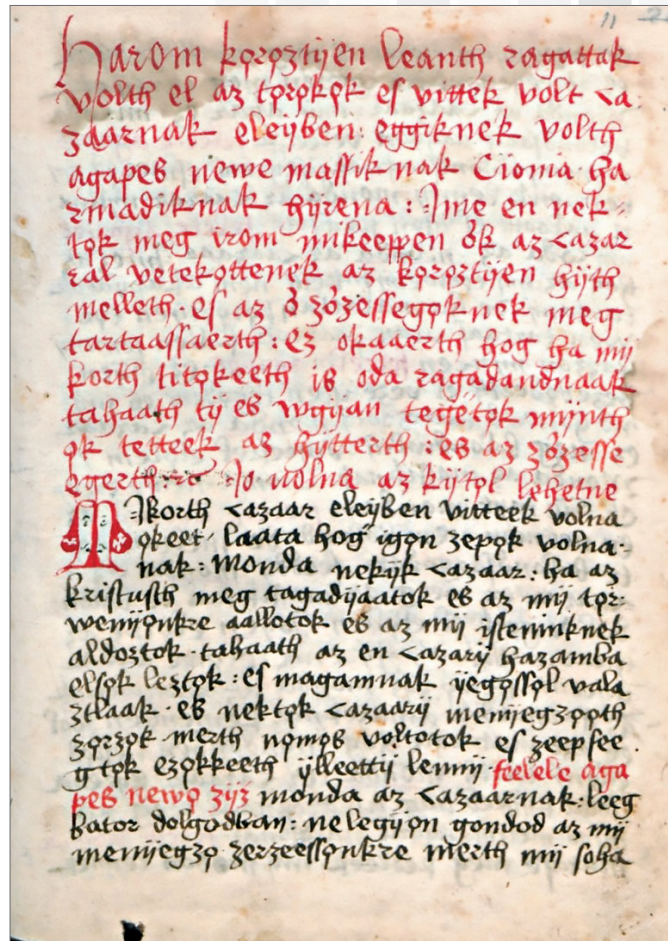
1. Tudománypolitikai, szakirodalmi áttekintések és ankétok

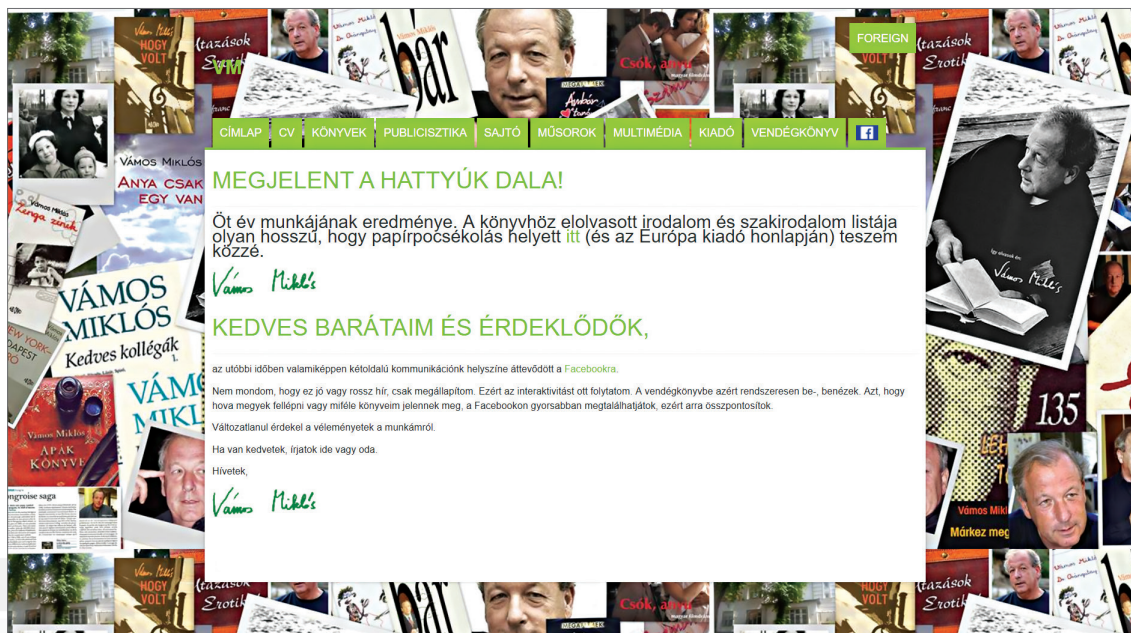
Tudományos intézetek Erdélyben 1919-ig. Erdélyi Múzeum, 1942. 1. füzet 104–131. (Erdélyi Tudományos Füzetek 135. sz.) [külső hivatkozás]

TARTALOM

Adatbank Café (42)
bibliográfiák (75)
digitális szövegtár (1193)
folyóiratok (30)
helységnévtárak (3)
irodalmi életművek (38)
katasterek (8)
képtárak (2)
kronológiák (10)
könyvek (366)
könyvtárkatalogusok (7)
lexikon (4)
műhely (3)
Régió- és kisebbségtörténeti oldal (71)
statistikák (10)
szótárak (11)
társadalomtudományi kutatások (42)
térképtárak (9)
természettudományi adatbázisok (4)
természettudományi könyvtár (12)
történeti források (24)
vendégoldalak (84)
egyéb (4)

Adatbank. „Digitális szövegtár az erdélyi magyar humán és társadalomtudományi kutatások történetének tanulmányozásához” nyitólapja

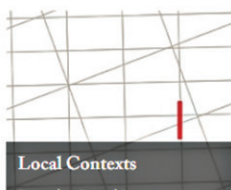
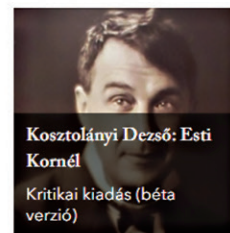
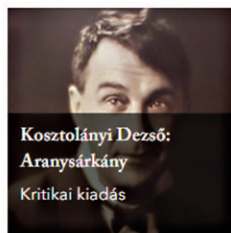

<http://www.vamosmiklos.hu>

Szerzői weboldal. A Vámos Miklós portál beköszönő oldala

8

A magyar irodalomtudomány filológiai portálja

folyóirat

kiadó

galéria

alapítvány

Archívum

Magyar Műhely művészeti folyóirat

Magyar Műhely
182.
Letöltés

Magyar Műhely
181.
Letöltés

hírek

[Könyvheti dedikálónk](#)

[Müllner András](#)

2016.06.09.

[Meghívó - 86. Ünnepi](#)

[Könyvhét és a 14.](#)

[Gyermekkönyvnapok](#)

2015.06.05.

[Meghívó - Láng Eszter](#)

[kiállításának megnyitójára](#)

2014.09.17.

[Meghívó - Mészáros István](#)

[kiállításának megnyitójára](#)

<http://www.magyarmuhely.hu/archivum?PHPSESSID=bd1bb661044d240a8c0505c563865fe2>

A Magyar Műhely folyóirat archívumának kezdőlapja

10

Olvasni jó!

Olvasni
Hanganyag
Alafilm
Videó
Olvasonapló
Játékok

Olvasni

Mesék
Mesés Európa
Mondókák
Népdalok
Versek

ajándékok

olvasnijo@egyszervolt.hu

Részletes keresés

keres

© Neumann János Digitális Könyvtár

© Copyright

© Color Plus Kft

Mese online | Neumann-ház | Digitális Irodalmi Akadémia | Egyszervolt.hu

11

<https://olvasnijo.hu/olvasni.php3>

Az „Olvasni jó” gyerekirodalmi portál főoldala

129 ■ Válogató lenyomat az ismertetett szöveggyűjtemények képernyőképeiből

en hu

Rólunk

Babelmatrix

Visegrad Literature

Typotex

Kapcsolat

Használati útmutató

Magyarul Babelben

Bejelentkezés

OK

Regisztráció

Elfelejtett jelszó

Műfordítók és műfordítások portálja

Gratulálunk! Az év fordítója Efraim Israel!

?

Gyűjtemény ::

Teljes adatbázis

Irodalom ::

en – Angol

Fordítás ::

hu – Magyar

NYITÓLAP

Szerzők

Művek

Fordítások

Fordítók

Gyűjtemények

Életrajzok

Hangos művek

Filmek

Nobel-díjasok

Keresés

Használati útmutató

Névnapi ajándék

Linkek:

Babel Web Antológia

Visegrad Literature

Nyitólap

Az irodalmi utazás megkezdéséhez kattintson a MÁTRIXra!

A Magyarul Babelben magyar ill. idegennyelvű művek, műrészletek fordításait gyűjti egybe. A magyarra fordított világirodalom, és a magyar klasszikus, modern kortárs művek fordításaiból kap ízelítőt itt a Kedves Bongésző. Tartalmát önkéntes szerkesztők, szerzők fordítók gazdagíthatják. Ez a nyitott portál az európai fordítások, Babel Web Antológiájának testvéroldala. Professzionális szerkesztők segítségével lehetőséget kínál arra, hogy a felhasználók e kereteken belül új (saját vagy tisztázott jogú) műveket illetve (saját vagy tisztázott jogú) műfordításokat tölthessenek fel. A jól sikerült fordítások a projekt lezárultával megjelenhetnek a Babel Web Antológia oldalán, ahol beágyazódnak a mátrix rendszerébe, ezzel szerzőik, fordítóik ismertségre tehetnek szert.

Olvasson bele válogatásunkba, és töltsse föl az ön által kedvelt műveket illetve fordításokat, vagy már fent lévő művek új fordításait!

Švejkovy nehody ve vlaku (Cseh)

V jednom kupé druhé třídy rychlíku Praha-České Budějovice byli tři, nadporučík Lukáš, naproti kterému seděl starší pán, úpině holohlavý, a Švejk, který stál skromně u dveří k chodbě a chystal se právě vypořádat novou příval hromobití nadporučíka Lukáše, který, nedbaje přítomnosti holohlavého civilisty, hřiměl Švejkovi do duše po celé trati, kterou projeli, že je boží

Švejk balszerencsés kalandjai a vonaton (Magyar)

A Prága-České Budějovice-i gyorsvonat egy másodosztályú fülkéjében hárman utaztak: Lukáš főhadnagy, vele szemben egy teljesen kopasz, idősebb úr, és Švejk, aki szerényen állt a fülke ajtajában s éppen a főhadnagy mennydörgéseinek újabb zuhatagát várta – Lukáš főhadnagy ugyanis, mit sem törődve a kopasz civil

Aktuális

Gratulálunk! Az év fordítója Efraim Israel!

Legfrissebb

Szerzők

Tripković, Dragana [sr]

Ondrejčíčka, Erik [sk]

Kreymborg, Alfred [en]

Kuberska, Alicja Maria [pl]

Ortiz, Simon J. [en]

Művek

The inundation of the Spring [en]

Nie bist du ohne Nebendir [de]

Ami elkövetkezett [hu]

Elvitték a cigányokat [hu]

Old Manuscript [en]

Fordítások

Vihar [ro]

A Tavasz, a kiáradás/Iramlik, ömlik tavasz [en]

Ének a ködben [ro]

Advice [hu]

Evening [hu]

Felolvasás.

http://www.magyarulbabelben.net

A Magyarul Babelben műfordítás portál nyitólapja

12

Magyar irodalom a világhálón ■ 130

[BECOME A PUBLISHER](#)
[READ](#)
[SIGN UP](#)
[LOG IN](#)

1 / 252

SHARE SAVE LIKE 2 DOWNLOAD

Kohalmi Bela - Könyvek könyve - 87 magyar író vallomása olvasmányairol (1918), University of Toronto

Published on Oct 31, 2011

Read more

Vatra veché nr. 3 / 2010
by costyabc

IndiePicks Jan 2018
by indiepicksmagazine
2 USD

Miscarea literară, 2006
by emanuelpoppe

Vatra veché, nr. 11/2017
by costyabc

Publish your content for free.

Versek, írások keresése ...

Tárgymutató

Versek

Versek betűrendben

Versek időrendben

Műfordítások

Válogatott versek

Összes vers egy lapon

Írások

Írások betűrendben

Írások időrendben

Széppróza

Szabad-ötletek jegyzéke

Válogatott írások

Összes írás egy lapon

Készült: az irodalom szerelmeseinek. ♥ Kiadási megjegyzések

<http://jozsefattila.elte.hu>

Az ELTE BTK-n 1999–2012 között létrehozott József Attila életmű applikáció

14

Aki olvasni akar, könnyen jut könyvhöz az interneten. Hazai és globális táarak ontják – legális módon, ingyenesen – a magyar nyelvű írásműveket. A szabadon elérhető könyvek és irodalmi szövegek a világháló legnagyobb kulturális lehetőségei közé tartoznak.

KEREKES PÁL és **KISZL PÉTER**, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtár- és Információtudományi Intézetének két oktatója körképet ad a szabadon elérhető magyar nyelvű irodalom webkönyvtáiról és szöveggyűjteményeiről, az azokban megtalálható elektronikus könyvekről, szövegekről. Ez az összeállítás a maga nemében talán az utolsó: lehetséges, hogy a hazai internetarchiválás elindulásával a világhálón ingyenesen hozzáférhető magyar literatúra lelőhelyeiről nem készül már több nyomtatásban megjelenő kötet.

ISBN 978-963-489-010-2

9 789634 890102